T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
EĞİTİM YÖNETİMİ BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜKETİM KÜLTÜRÜNÜN OLUŞTURULMASINDA OKULUN ROLÜNÜN BAUDRILLARD PERSPEKTİFİNDE İNCELENMESİ

OZAN ÇELİK

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. CEM ÇUHADAR

EDİRNE 2022

Tez Adı: Tüketim Kültürünün Oluşturulmasında Okulun Rolünün Baudrillard Perspektifinde İncelenmesi

Hazırlayan: Ozan ÇELİK

ÖZET

Bu araştırmada, öncelikle öğretmenlerin tüketim ve tüketim toplumuna dair görüşlerinin nasıl olduğunun incelenmesi, ardından da okulun tüketim kültüründeki yeri ve tüketim kültürünün oluşumunda nasıl bir etkiye sahip olduğu Jean Baudrillard'ın tüketim kuramı perspektifinde incelenmesi amaçlanmıştır.

Bu araştırmada nitel ve nicel araştırma yöntemlerinin birlikte kullanıldığı karma yöntem temelinde desenlenmiştir. Araştırmanın nitel kısmı olgubilim (fenemoloji) modeli, nicel kısım ise genel tarama modeli ile desenlenmiştir. Araştırmanın çalışma grupları; nitel bölümü için, amaçlı örnekleme yoluyla belirlenmiş Edirne ili Merkez ilçede görev yapmakta olan 9 öğretmenden; nicel kısmında ise seçkisiz örnekleme yoluyla belirlenen 794 öğretmenden oluşturmuştur. Araştırmacının geliştirmiş olduğu veri toplama araçlarından olan yarı yapılandırılmış görüşmeler aracılığıyla elde edilen nitel veriler, betimsel analiz tekniği ile yorumlanmıştır. Yine araştırmacının geliştirmiş olduğu anket formu yardımıyla da nicel veriler toplanmıştır. Araştırma sonunda elde edilen nicel veriler, betimsel istatistik yöntemi ile analiz edilmiştir.

Öğretmen görüşleriyle elde edilen bulgularda öğrencilerin tüketime dair yaşam becerilerinin bir kısmının okullarda şekillendiği, özellikle sosyalleşme zamanlarında tüketime yönlendikleri, davranışlarını ve duygularını tüketim nesneleri üzerinden göstermeye odaklı oldukları ile birbirlerini bu konuda oldukça fazla etkiledikleri anlaşılmıştır. Tüketim açısından değerlendirildiğinde okulların, tüketim toplumunun küçük bir örneği olduğu sonucuna erişilmiştir. Toplumsal sınıf atlama aracı olarak kullanılan okulların ve buna aracı olan sınavların da okulların ve eğitimin tüketilmesine neden olduğu, ayrıca sınavların öğrencilere getirdiği başarılı olma zorunluluğu nedeniyle de bilginin de tüketim nesnesine dönüştüğü de araştırmada elde

edilen bulgular arasında görülmektedir. Araştırmanın genel sonucu olarak, okulların tüketim toplumunun devamını sağlayacak nitelikte ve tüketim odaklı yeni bireyler (tüketiciler) hazırlayan kurumlar oldukları anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tüketim, Tüketim Toplumu, Baudrillard, Okul, Tüketim Kültürü

Subject of the thesis: Examining the Role of the School in the Creation of Consumption Culture from the Perspective of Baudrillard

Author: Ozan ÇELİK

ABSTRACT

In this research, it is aimed to examine firstly how teachers' views on consumption and consumption society are, and then to examine the place of school in consumption culture and how it affects the formation of consumption culture from the perspective of Jean Baudrillard's consumption theory.

In this research, it was designed on the basis of mixed method in which qualitative and quantitative research methods are used together. The qualitative part of the research was designed with the phenomenology model, and the quantitative part was designed with the general survey model. Study groups of the research; for the qualitative part, 9 teachers working in the central district of Edirne province determined by purposeful sampling; In the quantitative part, it consisted of 794 teachers determined by random sampling. Qualitative data obtained through semi-structured interviews, one of the data collection tools developed by the researcher, were interpreted with descriptive analysis technique. Quantitative data were also collected with the help of the questionnaire form developed by the researcher. The quantitative data obtained at the end of the research were analyzed with the descriptive statistics method.

In the findings obtained from the teachers' opinions, it has been understood that some of the life skills of the students are shaped in schools, they are oriented to consumption especially during socialization times, they are focused on showing their behaviors and emotions through consumption objects, and they affect each other quite a lot in this regard. When evaluated in terms of consumption, it has been concluded that schools are a small example of the consumer society. It is seen among the findings obtained in the research that the schools used as a social class jumping tool and the exams that are the means of this cause the schools and education to be consumed, and

that the knowledge also turns into a consumption object due to the necessity of being successful in the exams for the students. As a general result of the research, it has been understood that schools are institutions that prepare new consumption-oriented individuals (consumers) that will ensure the continuation of the consumption society.

Keywords: Consumption, Consumption Society, Baudrillard, School, Consumption Culture

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans derslerine başladığım zaman tanıştığım ve ilk günlerden beri kendisini örnek aldığım, sonrasında tez danışmanım olması şansına eriştiğim; tez çalışmamın ilk gününden son gününe kadar her konuda desteğini hissettiğim; iyi bir öğretmen gibi beni yönlendirip düzenleyen, iyi bir dost gibi de motive eden, tanışmış olmaktan büyük mutluluk duyduğum değerli hocam Prof. Dr. Cem ÇUHADAR'a teşekkürlerimi sunarım.

Araştırmanın her aşamasında bilgi ve tecrübesine danıştığım ve hiçbir konuda desteğini esirgemeyen saygıdeğer hocam Prof. Dr. Tuncer BÜLBÜL'e teşekkür ederim.

Yüksek lisansa başlama motivasyonumu, hayatlarımızın keşişmiş olduğu andan itibaren değişen hayat motivasyonum gibi artıran, çalışma sürem boyunca her zaman yanımda olan, gözüm kitaplardan başka bir şey görmezken bile gözünü gözümden ayırmayan, tüm sevgisiyle yorulduğum anlarda ruhunda beni dinlendiren, heyecanlandığım anlarda enerjimi paylaşan sevgili eşim Belkıs KAYA ÇELİK'e ve hayatımın her anında desteklerini ve güvenlerini hissettiğim aileme gönülden teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca çalışmamın veri toplama işlemleri sırasında, zamanlarını ayırıp desteklerini sunan, yaptıkları yorumlarla motivasyonumu artıran tüm öğretmen arkadaşlarıma da teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **i**
ABSTRACT ..... **iii**
TEŞEKKÜR ..... **v**
İÇİNDEKİLER ..... **vi**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **viii**
ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **ix**
KISALTMALAR ..... **x**
BÖLÜM I **1**
GİRİŞ **1**
1.1. Problem Durumu 1
1.2. Amaç 8
1.3. Önem 9
1.4. Varsayımlar 9
1.5. Sınırlılıklar 9
1.6. Tanımlar 10
1.7. İlgili Araştırmalar 10
BÖLÜM II **13**
KAVRAMSAL ÇERÇEVE **13**
2.1. İhtiyaç Kavramı 13
2.2. Tüketim Kavramı 15
2.3. Baudrillard Perspektifinde Tüketim Kavramı 17
2.4. Tüketimden Tüketim Toplumuna 20
2.5. Tüketim Toplumu – Okul İlişkisi 26
BÖLÜM III **36**
ARAŞTIRMA YÖNTEMİ **36**
3.1. Araştırma Modeli 36
3.2. Çalışma Grubu 36
3.3. Veri Toplama Araçları 39
3.1.1. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu 39
3.1.2. Kişisel Bilgi Formu 40

3.1.3. Anket Formu 40
3.4. Verilerin Toplanması 41
3.5. Verilerin Analizi 41
BÖLÜM IV 44
BULGULAR VE YORUM 44
4.1. Tüketim ve Tüketim Kültürüne İlişkin Bulgular 44
4.2. Tüketim Kültüründe Okulun Yeri ve Tüketim Kültürünün Oluşturulmasında Okulun Etkisine İlişkin Bulgular 57
BÖLÜM V 100
SONUÇ VE ÖNERİLER 100
5.1. Sonuç 100
5.1.1. Tüketim ve Tüketim Kültürüne İlişkin Sonuçlar 100
5.1.2. Tüketim Kültüründe Okulun Yeri ve Tüketim Kültürünün Oluşturulmasında Okulun Etkisine İlişkin Sonuçlar 101
5.2. Öneriler 107
KAYNAKÇA 110
EKLER 118
EK 1: Araştırma İzni 118
EK 2: Edirne İl Milli Eğitim Müdürlüğü İzin Belgesi 119
EK 3: Görüşme Formu 121
EK 4: Anket Formu 124

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Hanehalkının Toplam Harcamaları İçerisinde Eğitim Harcamalarının Gelir Gruplarına Göre Dağılımı (2019)..... 28
Tablo 2.Hanehalkı Eğitim Harcamalarının Gelir Gruplarına Göre Dağılımı (2019) 29
Tablo 3. Nitel Çalışma Grubunun Demografik Bilgileri..... 37
Tablo 4. Nicel Çalışma Grubunun Demografik Bilgileri 38
Tablo 5.Öğretmenlerin, tüketimle ihtiyaç kavramını ilişkilendiren maddelere verdiği yanıtların dağılımı 44
Tablo 6.Öğretmenlerin, birey-tüketim nesnesi arasındaki ilişkiyi inceleyen maddelere verdikleri yanıtların dağılımı..... 49
Tablo 7. Öğretmenlerin tüketim algısını inceleyen maddeye verdikleri yanıtların dağılımı 53
Tablo 8. Öğretmenlerin, bireyin yaşam boyu sürecek ihtiyaçlarını belirlemede okulun etkisini inceleyen maddelere verdikleri yanıtların dağılımı..... 60
Tablo 9. Öğretmenlerin, öğrencilerin tüketim alışkanlıkları bakımından birbirlerini etkileme düzeylerini inceleyen maddelere verilen yanıtların dağılımı 63
Tablo 10. Öğretmenlerin, öğrencilerin kantin alışverişi ile mutluluk hissetme düzeylerini inceleyen maddeye verdikleri yanıtları dağılımı..... 68
Tablo 11. Öğretmenlerin, öğrencilerin tüketim etki düzeylerini inceleyen maddelere verdikleri yanıtların dağılımı..... 70
Tablo 12. Öğretmenlerin, okul-endüstriyel sektör arasındaki ilişkiyi inceleyen maddelere verdikleri yanıtların dağılımı..... 73
Tablo 13. Öğretmenlerin, öğrencilerin yetenek ve yaratıcılıkları ile tüketicilik düzeylerini inceleyen maddeye verdikleri yanıtların dağılımı..... 76
Tablo 14. Öğretmenlerin, toplumsal sınıf yapılarının oluşumunda okulun etkisini inceleyen maddelere verdikleri yanıtların dağılımı..... 80
Tablo 15. Öğretmenlerin, sınav-bilgi ve okulun ticarileşip tüketilmesini inceleyen maddelere verdikleri yanıtların dağılımı..... 87
Tablo 16. Öğretmenlerin, okullarda bilinçli tüketim için yapılanları inceleyen maddelere verdikleri yanıtların dağılımları..... 93

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Tematik Çerçeve..... 42

KISALTMALAR

AVM: Alışveriş Merkezi

MEB: Millî Eğitim Bakanlığı

TDK: Türk Dil Kurumu

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problem durumu, amacı, önemi, varsayımları, sınırlılıkları ve tanımları yer almaktadır.

1.1. Problem Durumu

Kelime anlamı olarak üretilen herhangi bir şeyin kullanılması sonucunda harcanması anlamına gelen tüketim (TDK, 2021); üzerinde iktisatçıların, sosyologların ve eğitimcilerin çalıştığı ve hakkında çeşitli kuramlar geliştirildiği bir kavram olarak önümüze çıkmaktadır. Tüketim, farklı bakış açılarıyla ele alınsa da en nihayetinde bireyin yaşamını sürdürmesi için yapması gereken bir eylem olduğu da bilinmektedir. İnsanoğlunun dünyaya ayak bastığı andan itibaren etrafında bulduğu şeyleri tükettiği, geliştikçe artık ürettiği, ürettikçe de daha çok tükettiği tüm yaşam hikayelerinde bahsi geçen bir konu olmaktadır.

Yaşamı boyunca sürekli tüketmesine karşılık insana tüketici kimliğinin verilmesi, sanayi devrimi sonrası toplumsallaşmaya denk düşmektedir. Değişen ekonomik düzenlerle birlikte üretimin artarak ürün bolluğunun yaşanması ve bu ürünlerin satılması ihtiyacının ortaya çıkmasıyla birlikte tüketici kimliğini alan insanın, tüketim alışkanlıklarının da değiştiği görülmektedir Üretim sektörünün, pazarlama denilen yöntemle insanları manipüle ederek satın almaya teşvik etmesi, insanın istekleri, arzuları, toplumsal statüleri gibi özelliklerini de tüketimin bir parçası haline getirmektedir (Baurillard, 2019; Norris, 2006; Odabaşı, 2019; Senemoğlu, 2017).

2. Dünya Savaşı sonrası üretim bandının yeniden aktif olmasıyla refahı iyiden iyiye artan dünyada, tüketim de üretimden aldığı güçle çoğalmakta ve insanı kendi etki alanı içine almaktadır. Artık sadece ihtiyaçları için tüketmeyen insan, nesnelere simgesel anlamlar kazandırmakta ve tüketimi aynı zamanda bir gösteriş, sınıf atlama ve aidiyet hissetme aracı olarak da kullanmaktadır. Aynı dönemde insanın ihtiyaçları

şekil değiştirmekte ve insan, kendine gerçekte var olmayan ihtiyaçlar yaratabilmektedir (Adanır, 2016; Baudrillard, 2019; Odabaşı, 2019; Zengingönül, 2012).

Baudrillard (2019); bu bahsedilen dönemle başlayan düzenin artık bir tüketim toplumuna dönüştüğünü vurgulamaktadır. Ona göre tüketim toplumunda insan, ihtiyaçlarından nesnelere değil, nesneler üzerinden ihtiyaçlara ulaşmaktadır. Tüketimin de artık bir ihtiyaç giderme eylemi olamayacağını, çünkü tüketim toplumundaki bireyin arzularının tam anlamıyla giderilemeyeceğini, giderilmiş olsa bile başka bir yerden yeniden ortaya çıkacağını vurgulamaktadır. Ayrıca tüketim toplumunda tüketilenin sadece nesneler olmadığını, gösterge adını verdiği duruma çevrilmiş somut ya da soyut her şeyin tüketilebileceğini söylemektedir (Baudrillard, 2019).

Günümüz insanının yaşamına odaklanıldığında tüketimin hangi boyutlara eriştiği görülebilmektedir. Her yerde ve her şekilde tüketim, insanı ve yaşadığı toplumsal alanı etkilemektedir. Baudrillard (2019)'ın gerçeklik yadsıması olarak adlandırdığı vahşi tüketimle beraber insan, herhangi bir şeyi kaçırma telaşı ve merak duygusu ile birlikte akıl almaz bir tüketim sarmalı içerisinde dolanmaktadır. Artık yaş grubu farketmeksizin her insan tüketici olarak değerlendirilmektedir. Özellikle teknolojinin hayatımıza yoğun bir şekilde girmesiyle birlikte şirketler tüketim amacıyla, her yaş grubundaki insana erişmeyi amaçlamaktadırlar. Ağır bir reklam bombardımanı altında gelişen sosyal hayatımıza, televizyonlarla birlikte sosyal medya da yadsınamayacak şekilde dokunmaktadır. Sosyal medya ve teknoloji kullanımının da 7'den 70'e her yaş grubunda yoğun bir şekilde artışı hem reklamlar üzerinden ürün tüketimini hem de farklı yaşantılara özenilerek prestij, statü isteğiyle birlikte her türlü duygu, ilişki ve zaman tüketimini de beraberinde getirmektedir. (Akkoç, 2019; Atilla ve Büyüker İşler, 2012; Dedeoğlu ve Savaşçı, 2005; Evecen, 2015; Köse, 2013; Özbolat, 2011; Sadakoğlu, 2018; Tomat Yılmaz, 2018; Yavuz ve Zavalsız, 2015).

Tüketimin bireysel ve toplumsal yaşamın içine girdiği boyut, sayıları son yıllarda hızlı bir şekilde artan alışveriş merkezlerinden de görülebilmektedir (Aydoğan, 2009; Çetin, 2011; Şan, Hira ve Saraçoğlu, 2017; Sungur, 2011). Modern

insanın sadece tüketim amacıyla değil, sosyalleşmek için de kullandığı alışveriş merkezleri, kentlerin ortasında yer yaştan insanın, her türlü etkinliği yapabilecekleri alanlar olarak dikili durmaktadırlar. Özellikle Covid-19 pandemi sürecinde tanık olduğumuz üzere; hastalık yayılımını azaltmak için birçok yer, hatta birçok kamu kurumu kapalı tutulurken alışveriş merkezlerinin açık tutulması, insanların tüketim alışkanlıklarının sekteye uğratılmaması için yapılan bir hamle olarak görülebilmektedir.

Tam da bu açıdan bakıldığında Baudrillard (2019); tüketim için oluşturulmuş bir toplumsal alandan söz etmektedir. Tüketimin toplumsal denetim ve düzenleme için kullanılan güçlü bir denetim öğesi olduğunu vurgularken, her türlü toplumsal ihtiyacın, bahsettiği toplumsal alanın büyümesi amacıyla kullanılabileceğine dikkat çekmektedir. Yine Baudrillard (2019); tüketim toplumu kuramında, tüketim toplumunun, tüketimin öğretilmesi toplumu da olduğunu belirtmektedir.

Baudrillard'ın bahsettiği bu öğrenme boyutunun da rastgele olamayacağı aşikâr görünmektedir. Üretim gücünü elinde tutan sistemin, tüketimi öğretim yoluyla bireyin çocukluktan itibaren bilincine işlemesi ve bu bilince uygun bir toplumsal yapı oluşturmak istemesi de görülmektedir. Bu öğrenme sürecinde insanın çocukluk döneminden genç bir birey olmasına kadar geçen süreci şekillendiren ve yöneten okullar ile eğitim sisteminin payı da görmezden gelinmemesi gereken bir etkiye sahip olmaktadır. Kaban Kadıoğlu (2014) da sosyalleşme süreci ile birlikte kültürün nesiller boyu aktarımının gerçekleştiğini ve bu sosyalleşme sürecine bireyin önce ailesinde, sonra da okulda devam ettiğini belirtmektedir. Ayrıca Özkan (2006); eğitimin kültür aktarımıyla birlikte sosyal ve kültürel değişimin bir aracı olmasına da dikkat çekmektedir.

Eğitimin toplumsal ve ekonomik yaşama olan tüm etki ve katkılarından dolayı devlet kontrolünde olan eğitim sistemiyle devlet ideolojisi, olmasını istediği insan profilini ve toplumsal yaşamı eğitim üzerinden şekillendirmektedir (Michael, 1975; Öz, 2014). 1970'lı yıllarda ortaya çıkıp günümüze kadar etkileri devam eden neo-liberalizm ve buna bağlı olarak neo-liberal politikalardan eğitim de etkilenmekte ve devletin eğitimdeki etkisi azalarak eğitim politikaları, piyasa ekonomisi

çerçevesinde şekillenmektedir (Şentürk, 2008; Zengingönül, 2012). Neo-liberalizm etkisiyle artık her şeyin pazarlanabilir ve satılabilir olmasıyla, eğitimin de satılabilir bir metaya dönüşmesi kaçınılmaz bir durum olarak görülmektedir.

Eğitimin piyasa diliyle konuşan bir mekanizmaya dönüşmesi adımları kapsamında eğitim harcamalarının da arttığı görülmektedir. 2020-21 eğitim öğretim yılında Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı 67.125 örgün eğitim veren okulda, toplam 18.085.943 öğrenci olduğu bilinmektedir (MEB, 2021). Tüm ülke nüfusunun %21,35'ini oluşturan öğrenci nüfusunun eğitim masraflarının da göz ardı edilemeyecek bir tüketim kalemi olduğu görülmektedir. Öğrencilerin okul kıyafetleri, okula geliş gidiş masrafları, ders araç gereç masrafları, kantin harcamaları vb. harcamalarla birlikte, çocuğunu özel okula gönderen ailelerin okul masrafları da göz önüne alındığında okulların da bir tüketim alanı olduğu anlaşılabilmektedir.

Tüm bunlarla birlikte okulun verdiği eğitim dışında okulun kendisi de bir tüketim aracı olmaktadır. Günlük yaşamlarının büyük bir kısmını okullarda geçiren öğrencilerin, tüm toplumsal öğretilerle birlikte tüketime dair yaşam pratiklerinin de okullarda şekillendiği yadsınamayacak bir durum olarak görülmektedir. Akran gruplarından yoğun bir şekilde etkilenen öğrenciler için, okullardaki sosyalleşme zamanları tüketime oldukça etki etmektedir (Balıkçıoğlu ve Volkan, 2016; Kılıçer ve Paç Çelik, 2018; Madran ve Bozyiğit, 2013). Birbirlerinden gördükleri çeşitli metalara sahip olma duygusuyla, sosyal gruplarda farklı olma isteklerini tüketim nesneleri üzerinden gösterdikleri anlaşılmaktadır. Yine çeşitli sosyal gruplara dahil olabilmek ya da dışlanmamak için öğrencilerin kendilerine yeni ihtiyaçlar oluşturdukları, bu ihtiyaçlarını gidermek için de ailelerini tüketime yönlendirdikleri oldukça sık karşılaşılan durumlar olarak görülmektedir. Kantinlerin, okullar için gelir kaynağı olacak düzeye gelmesi öğrencilerin eğitim almak için geldikleri okullarda piyasa diliyle tanışmalarına sebep olmaktadır.

Eğitimin kamusal anlamından koparılıp ticari bir sektöre dönüştürülmesi adımları, ülkemizdeki özel okul sayılarının yıllık bazda değişimi üzerinden takip edilebilmektedir. 2011-2012 eğitim öğretim yılından geçtiğimiz eğitim öğretim yılı olan 2020-2021 yılına kadar geçen sürece bakıldığında; 2011-2012 eğitim öğretim

yılında özel okullar, tüm okulların %4,34'ünü oluştururken, bu sayı geçtiğimiz öğretim yılında %14,46 'e kadar çıktığı anlaşılmaktadır (MEB, 2021). Özellikle yükseköğretime geçiş için özel okulların yüksek oranda tercih edilmesi bu okulların sayısının her geçen gün artmasına da yol açmaktadır. Altun Aslan (2019) da 1980'li yıllarda yoğunlaşan neo-liberal özelleştirme politikalarının etkisiyle, ülkemizde özel okul sayılarında artış olduğunu vurgulamaktadır.

Tüm bu değerlere Baudrillard perspektifinden bakıldığında; bahsedilen yapılandırılmış toplumsal alanda, bireyin ihtiyaç olarak gördüğü şeylerin bile birer kültür ögesi olarak toplumun üst sınıflarından alt sınıflarına doğru bir geçirgenlik gösterdiğini vurgulanmaktadır (Baudrillard, 2019). Toplumun sosyo-ekonomik üst sınıfı, her geçen gün büyüyen gelirlerinin de etkisiyle daha nitelikli eğitime erişim olanağı bulmaktadırlar. Bourdieu (2015) de ekonomik gücü elinde bulunduran üst sınıfların yeniden üretimlerini eğitim sistemi üzerinden gerçekleştirdiklerini belirtmektedir. Bu çerçevede alt sınıfların sınıf atlayabilmesinin yolunu Rutz ve Balkan (2016); nitelikli eğitimle birlikte iyi bir meslek edinip rahat yaşayabilmelerini sağlayacak tüketim ideolojisinden geçtiğini söylemektedirler. Ancak bu noktada, gelir dağılımının eşit olmadığı bir toplumda, toplumsal mücadelenin en yoğun olarak yaşandığı alanlardan birinin eğitim olduğu göz ardı edilemeyecek bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır (Aretemur Çimen, 2016). Alt sınıfların eğitim üzerinden girdikleri toplumsal mücadele, ekonomik güçleri üzerinden elde ettikleri sınıfsal ayrıma sahip üst sınıfların, eğitime olan yatırımlarını daha da artırmaktadır (Bourdieu, 2015)

Toplumun sosyo-ekonomik alt seviyelerinde bulunan insanların rahat bir yaşamın üst kademelere geçmekle oluşabileceğini düşündükleri anlaşılmaktadır. Bu kesimler için eğitim, toplumsal sınıf atlama aracı olmaktadır. Bununla paralel olarak da sosyo-ekonomik üst sınıftaki kesimin nitelikli eğitime kolay erişebilmeleriyle birlikte eğitim için ayırdıkları bütçenin daha fazla olması, toplumsal sınıfların nitelikli eğitime erişimindeki sorunları içinden çıkılamayan bir kördüğüme sürüklemektedir. Özellikle içinde bulunduğumuz pandemi sürecinde gelir grupları arasındaki farkın, uzaktan eğitime erişim konusunda büyük problemlere yol açtığı görülebilmektedir.

Bilik (2020) de yaptığı çalışmada bu konuya dikkat çekmektedir. Baudrillard (2019); tüketim toplumunda tüketimin de okul gibi sınıfsal bir kurum olduğunu belirtirken, insanların aynı nesnelere sahip olamaması gibi aynı eğitim olanaklarına da sahip olamayacağını belirtmektedir. Ivan Illich, "Okulsuz Toplum" adlı eserinde okulların gizli bir öğretim programı oluşturduğu söylemektedir. Illich (2006)'e göre bu gizli program, tüketim toplumunda toplumun bazı kesimlerine uygulanan ayrımcılığı sağlamlaştırmaktadır.

Devlet politikalarının da piyasalaşması ile birlikte eğitimin kendisi de tüketilen bir metaya dönüşmektedir. Gölpek (2012); ekonomik anlamda eğitimin bir yatırım malı olarak kabullenilmesine rağmen yarattığı anlık faydalar nedeniyle tüketim niteliği taşıdığını belirtmektedir. Bu noktada piyasa sistemi her alanda olduğu gibi eğitimde de tüketimi artırmaya yönelik çalışmalarını sürdürmektedirler. Özellikle eğitim sisteminin bir parçası olan sınavlar da ekonomik bir sektöre dönüşmektedirler. Her ne kadar dersaneler kapatılmış olsa da çeşitli adlarla varlıklarını devam ettiren bu sektör, özel derslerle ve sınava hazırlık kitaplarıyla eğitimi, tüketilen bir araca dönüştürmektedirler.

Bireyler gittikleri okulları sosyal statüsünde bir gösterge olarak görmeye başlamakta ve bazı okulların popülerliği gittikçe artmaktadır. Aynı şekilde bazı velilerin, çocuklarının hangi yönde yetenekleri olduğuna bakmaksızın satın aldıkları çeşitli kurslar ile toplumsal statülerini arttırmaya çalıştıkları görülmektedir. Diğer ailelerle sürekli bir yarış içinde olan ve çocuklarını birer proje olarak gören bu aileleri, Aretemur Çimen (2016) "girişimci aileler", Gündüz (2019) ise "Whatsapp anneleri" olarak adlandırmaktadır. Yine bu ailelerin sınav çılgınlığı sonucu, sınavlara yönelik hizmetlerin artışı, sınıfsal ayrıcalığın üretimi için ekonomik, toplumsal ve duygusal kayıplara neden olmaktadır (Rutz ve Balkan, 2016). Baudrillard (2019) da bir prestij öğesi olarak betimlediği sınavların, toplumsal sınıf atlamanın bir yolu olduğunu belirtmektedir.

İyi bir okul- iyi bir meslek- iyi bir yaşam düşüncesiyle, daha ilkokul sıralarında okullar arası geçiş sınavlarıyla tanışan çocuklar, sadece o sınavlardan başarılı olmak amacıyla yetişmekte ve tüm öncelikleri sınavlar olmaktadırlar. Bu

uğurda tüm sosyal yaşamını ve sahip olduğu bazı beceri- yetenekleri kenarda bırakmak zorunda kalan öğrenciler, ezberci eğitim sistemi içerisinde bilgiyi sadece test sorularını çözmek amacıyla kullanmaktadırlar. Hatta bu amaçla geliştirilen teknikler yardımıyla soru tiplerine göre cevaplar belirlenmekte ve bilgi çoğu zaman sınav sonrasında unutulmaktadır. Bu bağlamda okullar, öğrencileri bireysel farklılıklarını bir kenara bırakarak fabrika düzeninde işler gibi aynı işleme tabii tutarken, bu sayede bireylerin sunulanı kabullenme ve kabullenileni koruma anlayışında olmalarını amaçlamaktadırlar (Genç, 2003; Toffler, 1970; Yapıcı, 2004). Bu açıdan bakılınca bilgi, kullanılıp atılan herhangi bir metadan farklılık göstermemektedir. Günümüzde sınav sistemi nedeniyle bilginin de tüketim nesnesine dönüşmesi kaçınılmaz görünmektedir.

Okullar, piyasada satılmak için var olan ürünler gibi kendilerini yaptıkları çeşitli reklamlarla adeta pazarlamaktadırlar. Okulda yapılan etkinlikler de birer reklam aracına dönmekte ve okul faaliyetleri, öğrencileri reklamı yapılan markalarla bir iletişim içine sokmayı planlamaktadır (Sandlin, Burdick, Norris ve Hoechsmann; 2012). Özellikle yöneticilerin ve öğretmenlerin, sosyal medyada ya da üst mevkilerde kendilerini göstermeyi hedefleri etkinlikler, eğitsel amaçları dışına çıkarılarak Baudrillard (2019)'ın bahsettiği gösterge düzeyine dönüştürmektedirler.

Illich (2006); okulun müfredat adı altında, herhangi bir tüketim nesnesi gibi süreçlerden geçirilmiş bir mal sattığını belirtmektedir. Turan (2014)'da eğitim programlarının piyasa dilini ön plana çıkararak şirket ideolojilerini meşrulaştırıcı bir araç haline geldiğini belirtmektedir. Her ne kadar yapılan bazı çalışmalarda (Dere ve Aktaşlı, 2019; Dündar, 2017; Ersoy ve Papatğa, 2015; Karaman Kepenekçi ve Ökdem, 2013; Uyanık, 2020) belirli sınıf kademelerinin ders içeriklerinde tüketim ve bilinçli tüketicilik kavramları yer alsa da bunların genelde doğru harcama, bütçe düzenleme, üretim-tüketim ilişkisi, tasarruf gibi konular üzerinden verildiğini anlaşılmaktadır. Ancak Baudrillard, tüketimin sadece mal alınması ve tüketilmesi olmadığını belirtmektedir.

Öz (2014)'ün de belirttiği üzere; özellikle ülkemizde sürekli bir değişim gösteren ve bir türlü rayına oturmadığı açıkça görülen eğitim sistemimizin, tüketim

toplumundaki yeri ve işlevinin tespit edilmesi, gelecek kuşaklar ve toplumsal yaşamın geleceği için oldukça önemli hale geldiği görülmektedir. Tüketim toplumunda çılgınca tüketen bireylerin yetiştirilmesi tüketim toplumunun devamını sağlamakta ve bu durum hem kültürel hem ekonomik hem de sosyal kayıplara neden olmaktadır. Norris (2006); gençleri ülkenin sosyal bir yatırımı olarak görmeyip, onları sadece tüketici olarak gördüğümüzde yani tüketim toplumunda eğitim, piyasa pazarını güvence altına alma fırsatı olarak görüldüğünde eğitimden ödün verildiğini belirtilmektedir. Bununla birlikte okulun ve eğitimin de günümüzde tüketilen bir metaya dönüşmüş olabileceği gerçeği, eğitimin asıl işlevini yerine getirmesinde en büyük engellerden biri olarak düşünülmektedir.

Tüm bu bahsedilen durumların okullardaki yansımalarını en iyi görebilecek pozisyonda olan kişilerin öğretmenler olacağı anlaşılmaktadır. Ayrıca öğrenciler için rol model olmaları, tüketimin yönlendirilmesi açısından önem arz etmektedir. Bu sebeplerle okulun işleyişinin bir parçası olan ve öğrencilerle sürekli olarak yüz yüze iletişimde bulunarak onların davranışlarını gözlemleyen hatta yönlendiren öğretmenlerin, öncelikle tüketim ve tüketim toplumu kavramlarına bakış açılarını öğrenmek önem arz etmektedir. Daha sonrasında ise tüketim toplumunda eğitimin bulunduğu konumu, yukarıda belirtilen problemler dahilinde öğretmenlerin bakış açısıyla ortaya koyabilmek, bahsedilen problemin tespiti ve çözümü için oldukça önemli görülmektedir.

1.2. Amaç

Bu araştırmanın genel amacı, öğretmen görüşleri doğrultusunda tüketim kültürünün oluşturulmasında okulun rolünü Jean Baudrillard'ın bakış açısıyla ortaya koymaktır. Bu amaç çerçevesinde aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır;

1. Tüketim ve tüketim kültürüne dair öğretmen görüşleri nasıldır?
2. Tüketim kültüründe okulun yeri ve tüketim kültürünün oluşturulmasında okulun etkisi nasıldır?

1.3. Önem

Alan yazın incelendiğinde; tüketim kültürünün oluşturulmasında Jean Baudrillard'ın tüketim toplumu kuramı bakış açısından okulun işlevi ile ilgili bir çalışmanın olmadığı tespit edilmiştir. Bu araştırmayla tüketim toplumunda okulun yeri ve işlevinin öğretmenlerle yapılacak görüşmelerle kapsamlı bir şekilde ortaya konularak anlaşılmasının sağlanacağı; araştırma sonucunda elde edilen bulguların, tüketim toplumundaki bireyi ve bireyin tüketim alışkanlıklarını tespit etmede, bununla bağlantılı olacak şekilde de okullardaki öğrencilerin tüketime yönelik davranışlarının anlaşılmasına yardımcı olacağı; bununla beraber tüketim toplumunda eğitimin ve okullarının yerinin düzenlenmesinde, bu düzenlemelerle de eğitimin niteliğinin artırılmasına yardımcı olacağı ve tüm bunlarla beraber bu konuda bilimsel bir çalışmanın geliştirilmesi, alandaki benzer çalışmalara örnek oluşturacağı düşünülmektedir.

1.4. Varsayımlar

Araştırmanın nitel kısmının çalışma grubunu oluşturan öğretmenlerin, görüşme sorularına içtenlikle kendi görüşleri üzerinden yanıt verdikleri kabul edilmiştir.

Araştırmanın nicel kısmı için belirlenen örneklemin, evreni temsil ettiği kabul edilmiştir.

Araştırmanın nicel kısmı için oluşturulan anket formunu, öğretmenlerin kendi görüşleri doğrultusunda doldurduğu ve elde edilen verilerin sağlıklı olduğu kabul edilmiştir.

1.5. Sınırlılıklar

Bu araştırma 2021-2022 eğitim öğretim yılında Edirne ili Merkez ve ilçelerindeki devlet okullarında (ilkokul, ortaokul ve lise düzeyi) görev yapmakta olan öğretmenlerin görüşleri ile sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

İhtiyaç: İnsanların yaşayabilmeleri için doğal ve toplumsal gerekliliklerin tümüdür (Maslow, 1943)

Tüketim: İhtiyaçlar sistemi ile bağlantısız biçimde, gerçekleştirildiğinde ihtiyaç tatminini sağlamamasıyla hiçbir sınır tanımayan ve sona ermeyecek yapıdaki etkin, sosyal bir davranışlarla beraber, bir kurum ve değerler sistemidir (Baudrillard, 2019; Baudrillard, 2020).

Tüketici: Tüketim nesneleri hesabına kapılarak, nesneden nesneye sürüklenen kişidir (Baudrillard, 2019).

Tüketim Toplumu: Tüketimin hayatın her noktasına kadar erişip tüm yaşamı kuşattığı ve tüketimin kültürelleştiği toplum düzenidir (Baudrillard, 2019).

Tüketim Nesnesi: Kendi kullanım değeri dışına çıkarılarak yeniden tanımlanan ve asıl işlevinden soyutlanarak tüketilen nesnedir (Baudrillard, 2009).

1.7. İlgili Araştırmalar

Anık (2016), "Aykırı Bir Düşünür Olarak J. Baudrıllard ve Gösteriş Amaçlı Tüketim" adlı araştırmasında Baudrillard'ın tüketim söyleminde yer alan gösteriş amaçlı tüketimin daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla tüketimin günümüz toplumunda öne çıkışının sebeplerini incelemiş ve günümüz toplumunda ihtiyaçlardan daha çok gösteriş amaçlı bir tüketimin hâkim olduğunu belirtmiştir.

Balıkçıoğlu ve Volkan (2016), Antakya'daki lise öğrencileri üzerinden yaptıkları "Sosyal Medya, Televizyon ve Akran İletişiminin Materyalizm ve Gösteriş Tüketimi Üzerindeki Etkisi Tüketici Sosyalleşmesi Perspektifi" adlı çalışmalarında sosyal medya, televizyon ve akran iletişimlerinin gençleri tüketime yönlendiren etkilerini gösterirken, yine bu araçların gençlerin gösterişçi tüketimleri üzerinde etkili olduklarını tespit etmişlerdir.

Dere ve Aktaşlı (2019), “4. ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Bilinçli Tüketicilik.” adlı çalışmalarında okullardaki bilinçli tüketicilik eğitiminin çoğunlukla Sosyal Bilgiler dersinde verildiğini belirterek, 4. ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında bilinçli tüketicilik konularını incelemişlerdir. 4.sınıf ders kitaplarında ekonomi ve tüketim kavramlarıyla birlikte ihtiyaç kavramı üzerinde durulduğu, ayrıca bütçe, gelir-gider dengesi ile bilinçli tüketicilerde olması gereken unsurlar belirtilmiştir. 5.sınıf ders kitaplarında ise bilinçli tüketicilik konularının 4.sınıf konularına göre daha geniş bir yer tuttuğu araştırmanın elde ettiği sonuçlar arasında görülmüştür.

Dündar (2017), “Bilinçli Tüketicilik ile İlgili Anne-Baba Rol Model Davranışlarının, Anne-Baba İletişiminin ve Sosyal Bilgiler Dersinin Çocukların Bilinçli Tüketiciler Olarak Sosyalleşmelerindeki Etkileri” adlı çalışmasını Edirne’deki 4.sınıf öğrencileri üzerinden gerçekleştirmiştir. Araştırmada anne babanın bilinçli tüketim konusundaki rol modelleri, öğrencilerin sosyal bilgiler dersindeki bilinçli tüketicilik öğrenme düzeylerinde pozitif yönde, sosyal bilgiler dersindeki bilinçli tüketiciliğe ilişkin öğrenme düzeylerinin de öğrencilerin bilinçli tüketicilik düzeylerine anlamlı düzeyde ve pozitif yönde etki ettiği sonucuna erişilmiştir.

Ersoy ve Papatğa (2015), “İlkokul Öğrencilerinin Hikâyeler Aracılığıyla Bilinçli Tüketici Farkındalığının Geliştirilmesi” adlı hikâye yoluyla bilinçli tüketiciliğin gelişimini inceleyen araştırmalarını Eskişehir ilindeki 4. Sınıf öğretmen ve öğrencileriyle gerçekleştirmişlerdir. Araştırma soncunda hikâye kullanımının öğrencilerin bilinçli tüketicilik davranışı kazanmalarında etkili olduğu görülmüştür.

Güner Koçak (2017), “Gösterişçi Tüketim Üzerine Teorik ve Uygulamalı Bir Çalışma Pamukkale Üniversitesi Örneği” adlı araştırmasında Pamukkale Üniversitesi öğrencileri üzerinden gençlerin tüketim alışkanlıkları içerisinde gösteriş amaçlı tüketimin etkisini araştırmıştır. Araştırma sonucu, gençlerin gösteriş amaçlı tüketimi sembolik anlamları olan tüketim ürünleri üzerinden gerçekleştirerek, bu şekilde çevreleriyle iletişime geçtiklerini vurgulamıştır.

Madran ve Bozyiğit (2013), “Çocukların Tüketici Olarak Sosyalleşme Süreci” adlı çalışmalarında çocukların tüketici olmalarının kendiliğinden gerçekleşen bir süreç olmadığını, bireysel faktörlerle birlikte sosyal aracılar ve öğrenme modelleriyle tüketici davranışlarının geliştiğini belirtmişlerdir.

Metin ve Karakaya (2017), “Jean Baudrillard Perspektifinden Sosyal Medya Analizi Denemesi” adlı çalışmalarında Baudrillard perspektifinde sosyal medyayı ve sosyal medyada bireyin, eğitimin, tüketimin ve toplumsal ilişkileri analiz etmeye çalışmışlardır.

Uyanık (2020), Eskişehir ilindeki 4.sınıf öğrencileri üzerinden gerçekleştirdiği “İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinin Bilinçli Tüketicilik Durumlarının İncelenmesi” adlı çalışmasında öğrencilerin bilinçli tüketicilik davranışlarının okulun bulunduğu çevreye, ebeveynlerin gelirleri ve eğitim durumlarına göre anlamlı farklılıklar gösterdiğini söylemiştir.

BÖLÜM II

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu çalışmada, Jean Baudrillard'ın 1970 yılında yayımladığı "Tüketim Toplumu" kuramı referans alınarak, tüketim ve tüketim toplumu anlaşılmaya; ardından da günümüzde okulların ve eğitimin tüketim toplumuyla olan ilişkisi gösterilmeye çalışılmaktadır. Tüm bunlar yapılırken öncelikle ihtiyaç kavramı üzerinde durulmakta, ihtiyaçların tüketimle olan ilişkisinden bahsedilmektedir. Neden günümüz toplumuna tüketim toplumu dendiği tartışıldıktan sonra tüketim toplumunun özelliklerinden bahsedilmektedir. Son olarak da çalışmanın asıl amacı olan tüketim toplumunda okul/eğitimin yeri; ideoloji, eğitimin niteliği ve okulun yetiştirdiği insan gücü bağlamında irdelenmektedir.

2.1. İhtiyaç Kavramı

İnsanların yaşayabilmeleri için doğal ve toplumsal gerekliliklerin tümü olarak ifade edilen ihtiyaçları Maslow, ihtiyaçlar hiyerarşisinde basamaklara ayırmakta ve insan davranışlarını en çok etkileyen unsur olarak göstermektedir (Dal, 2017). Torlak (2016) ihtiyaçları; insanın yaşamını devam ettirebilmesi için maddi ve manevi olarak hissettiği tüm eksiklikler olarak tanımlamaktadır. Bir eksikliğin fark edilmesi olarak tanımlanan ihtiyaç (Odabaşı, 2019); giderildiğinde haz ve mutluluk, giderilmediğinde ise sıkıntı veren güdülerdir (Kaban Kadıoğlu, 2014). Torlak (2016); bu noktada insan yaşamında birçok istek ve arzunun giderilmesine yönelik eksikliklerin meydana çıktığını belirtmektedir. Odabaşı (2019) ise; istek kavramının ihtiyacın yerine kullanılmasını kabul etmemekle birlikte; isteme duygusunu, insanoğlunun yaşam boyu öğrenimleri ve gideremediği ihtiyaçlarından var olduğunu söylemektedir.

Motivasyonun insanın içinden gelen ihtiyaçlara dayandığını belirten Maslow (1943); ihtiyaçları 5 ana grupta incelemektedir." Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi" olarak bilinen bu teoride ihtiyaçlar; en temelde "fizyolojik ihtiyaçlar" bulunarak, "güvenlik ihtiyacı", "sevgi ve aidiyet ihtiyacı", "saygı ihtiyacı" ve "kendini gerçekleştirme ihtiyacı" olarak sıralanmaktadır (Maslow, 1943). İnsan ihtiyaçları

denilince akla ilk gelen teorilerden olan bu teoride Maslow, 1954 yılında yazdığı "Motivation And Personality" kitabında 2 ihtiyaçtan daha bahsetmektedir. Maslow, kendini gerçekleştirme ihtiyacından sonra "bilme ve anlama arzuları" ve son olarak da "estetik ihtiyaçları"nı eklemektedir (Maslow, 1954).

Tüm ihtiyaçların en önde geleni olarak fiziksel ihtiyaçları gösteren Maslow (1954); bunları fizyolojik dürtüler olarak tanımlayarak, yaşamın devamı için gerekli olan bu ihtiyaçlar giderilmeden diğer ihtiyaçların öneminin olmadığını vurgulamaktadır. Bu ihtiyaçların yoksunluğu, organizmayı tahakküm altında bırakırken ancak tatmini sonrası davranışların düzenleyicisi olma durumunu terk etmektedir. (Maslow, 1954).

Fiziksel ihtiyaçların giderilmesi sonrasında ortaya çıkacak olan güvenlik ihtiyacını Maslow (1954); güvenlik, istikrar, bağımlılık, korku-endişe ve kaostan uzak durma; yapı-düzen-yasa ve sınırlara duyulan ihtiyaç ile koruyucu bir güce duyulan ihtiyaç vb. olarak sıralamaktadır.

Fiziksel ve güvenlik ihtiyaçlarının tatmin edici şekilde karşılandığı durumda, sevgi ve aidiyet duygusu ortaya çıkmaktadır (Maslow, 1954). İnsan, ailesinde ve içinde bulunduğu toplulukta sevgi dolu bir yer için açlık hissederken bunu gidermek için de yoğun bir çaba göstermektedir (Maslow, 1954).

Tatmini sonucunda insanda, kendine güven, değer verme, güç, dünyada yararlı ve gerekli olma duygularına yol açacağını söylediği saygı ihtiyacını Maslow (1954); iki ayrı grupta ele almaktadır. İlk olarak, güç, başarı, yeterlilik, ustalık, dünyaya karşı güven, bağımsızlık ve özgürlük arzusu; ikinci olarak da itibar ve prestij, diğer insanların saygı duyması, statü, şan, şöhret, tanınma, haysiyet ve takdir olarak sıralanmaktadır (Maslow, 1954).

Klasik teorinin son basamağı olan kendini gerçekleştirme ihtiyacı, kişinin bireysel olarak ne ise, o olmaya gücü yettiği her şey olma durumuna gelme arzusu olarak ifade edilmektedir. Bu ihtiyacın alacağı şekil, kişiden kişiye değişmekle birlikte kısaca kişinin kendi doğasına sadık olması olarak belirtilmektedir (Maslow, 1954).

Bu 5 ihtiyaç başlığının dışında Maslow (1954)'un bilişsel ihtiyaçlar olarak belirttiği bilme ve anlama arzuları yer almaktadır. Bilgi edinme, evreni sistematize etme, temel güvenliği sağlama teknikleri veya zeki insanın kendini gerçekleştirmesinin ifadeleri olarak tanımlanabilecek bu arzuların tatmini, insanın hayatında parlak ve mutlu bir duygusal nokta ortaya çıkaracaktır (Maslow, 1954).

Üzerinde diğerlerinden daha az bilgiye sahip olduğumuzu belirttiği estetik ihtiyaçları Maslow (1954); düzen, simetri, eylemin tamamlanması, sistem ve yapı ihtiyaçları estetik hatta nevrotik ihtiyaçlara dönüşebileceğini belirterek tanımlamaktadır.

İnsan ihtiyaçlarına fizyolojik, psikolojik ve sosyolojik açılardan inceledikten sonra ihtiyaç kavramının tüketimle olan bağını açıklayabilmek için iktisadi açıdan da incelememiz gerektiği görülmektedir.

Klasik iktisat teorisinde ihtiyaç, herhangi bir mala ihtiyaç duyulan arzu sonucu ortaya çıkan ve altında kişisel faydanın olduğu, sonunda da bireyin satın alma ile arzusunu doyurması olarak tanımlanmaktadır (Başcı, 2015). Başka bir tanım olarak ise ihtiyaçlar, kişinin eksikliğini ve dengesizliğini gidermek için zaruri olarak gösterilen standartlardır veya kullandığı mal ve hizmetlerdir diye açıklanmaktadır. (Nar, 2015; Yanıklar, 2010). İhtiyacın bir maddeye yönelmediğinde özgül bir özelliği olmadığını vurgulayan Odabaşı (2019); eğer ihtiyaç bir nesneye yönelirse satın alma dürtüsüyle birlikte isteğe dönüşeceğini ve bunun da ekonomik olarak geçerli bir forma gireceğini belirtmektedir.

Torlak (2016) da ihtiyaç olarak hissedilen birçok şeyin temelinde, insanın istek ve arzularının yer aldığını söylemektedir. Bu durumda ihtiyacın meşruluğunu; toplumsal, ahlaki değerler ile tüketilen kaynakların insan ve çevre sağlığına etkileri belirlemektedir (Torlak, 2016).

2.2. Tüketim Kavramı

Tüm bu tanımlar sonrasında, kişinin ihtiyacını gidermesi için yoksunluğunu hissettiği şeyi tüketmesi gerekmektedir. İnsanoğlu da var oluşunda beri tüm bu

ihtiyaçlarını gidermek için tüketmektedir. Dolayısıyla tüketim ile ihtiyaç kavramları arasında doğrudan bir bağ bulunmaktadır.

Doğumdan ölüme kadar süren bir eylem olan tüketim, insan ihtiyaçlarının giderilebilmesine hizmet etmek amacıyla bir ürünü ya da hizmeti edinme, sahiplenme, kullanma ya da yok etme olarak da tanımlanmaktadır (Kaban Kadıoğlu, 2014; Odabaşı, 2019; Torlak, 2016). Bu tanıma göre tüketim kavramının çıkış noktası olan unsur, canlı bir organizma olan insanın yaşamını sürdürebilmesi gerekli hissettiği ihtiyaçları olduğu görülmektedir (Kaban Kadıoğlu, 2014; Odabaşı, 2019; Torlak, 2016).

Sanayi devrimi sonrasında artan seri üretim ile kapitalizm, harcama arzusunu ortaya çıkarmaktadır (Norris, 2006; Odabaşı 2019). 1930'lu yıllarda başlayan Fordizm dönemiyle oluşan standart tüketim kalıplarının, 1970'lerde tüketici tercihlerinin etkisiyle değişime uğradığı görülmektedir. Fordizm ile tüketici tercihleri çok göz önüne alınmadan, üreticinin tercihiyle üretilen ürünler pazara sunulmaktadır (Odabaşı, 2019). Kapitalist düzende üretici roldeki işçinin, aynı zamanda tüketimde de yer alması fikriyle işverenler, işçileri çeşitli zevklerle donatabilecek bir düzenle birlikte tüketimlerinin düzenlenebileceğini düşünmekteydiler (Senemoğlu, 2017). Fordizm sonrası dönemde, insanların yaşam tarzlarını daha bireysel faydacı, bir gruba ait olma veya gösteriş gibi istekler çerçevesinde ürün ve hizmet satın almak istemesi sonucu tüketim kavramının değişime gittiği görülmektedir (Odabaşı, 2019). Bu dönemde insanların politik enerjileri, artan refahın da etkisiyle bireyci maddi tatminlere yönlendirilerek tüketicilik süreci başlatılmış olmaktadır (Norris, 2006). Böylelikle kişiye özel tasarımlar, yüksek kaliteli ve özel sipariş ürünlere olan ilgi bu dönemde artmaya başlamaktadır (Senemoğlu, 2017).

Bu noktada tüketimin sadece mal tüketimi olarak algılanamayacağı, insanın kendini ifade etmenin bir biçimi olacak şekilde tüketime başladığı görülmektedir (Norris, 2006; Zengingönül, 2012). Ekonomik faaliyetlerin bir sonucu olan tüketim için insan ihtiyaçlarının bu dönemde sınıflandırılması çok çeşitlilik kazanmaktadır (Zengingönül, 2012). Bu dönemde tüketimin sadece kişinin fiziksel ihtiyaçlarını gidermek için yapılmadığı; kişinin toplumsal statüsünü göstermek için ve kendini

başkalarıyla kıyaslamak için gerçek olmayan ihtiyaçlar ürettiğini görülmektedir (Adanır, 2016; Baudrillard, 2019; Odabaşı, 2019; Zengingönül, 2012).

Kapitalist ekonominin motoru olan tüketimle birlikte bireyler, bu düzende tüketici olarak değerli görülmekte ve tüm bireyler tüketici olarak adlandırılmaktadırlar (Kaban Kadıoğlu, 2014; Norris, 2006).

Tüketimin yavaşlaması ve tüketim taleplerinin azalması kapitalist düzenin zayıf noktası olarak görüldüğünden dolayı; kaynakların dağılımı sistem tarafından yeniden üretilmiş adil bir hale getirilmektedir. Bu sayede bireylerin seçimi sonucu giderilemeyen ihtiyaçların sorumlusu bireylerin kendileri olmakta ve yeniden tüketmeleri sağlanmaktadır (Kaban Kadıoğlu, 2014; Zengingönül, 2012).

2.3. Baudrillard Perspektifinde Tüketim Kavramı

Baudrillard (2009); nesnelerin ihtiyaçlar tarafından belirlendiği ve insanın kurduğu ekonomik ilişkilerin onları anlamlı hale getirdiği varsayımını yanlış bulmaktadır. Somut göründüğü bahsedilen ihtiyaçların aslında nesnelerle ilgili soyut bir betimleme olduğu; gerçek anlamıyla tüketimin, ihtiyaçların karşılanmasıyla değil, toplumsal bir anlam ve zaruriyet üzerine oturtulduğunu savunmaktadır. Bu noktada Baudrillard (2019); toplumsal varlık olarak insan ihtiyaçlarının sınırları olmadığını ve ihtiyaçların sınırsız bir artışıyla sonuçlanmasına da kentsel yoğunlaşmanın sebep olduğunu söylemektedir.

Tüketime konu olan nesnelerin ihtiyaçlar ya da kullanım değerlerinden daha çok simgesel değiş tokuş değeri, toplumsal statü ve sağladığı toplumsal ayrımcılık ile ele alınması gerekmektedir (Baudrillard, 2009). Baudrillard (2020); tüketimin ihtiyaçlar düzeniyle ilgili olmadığını, eğer böyle olsaydı kişinin tatmin olmasıyla ihtiyacın sonlanması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu nedenle tüketim hiçbir sınır tanımamaktadır (Baudrillard, 2020). Tüketimi etkin ve sosyal bir davranış olarak nitelendiren Baudrillard (2019); tüketim nesnesinin insanı sürekli düş kırıklığına uğratacağından dolayı tüketimin sona ermeyecek bir yapıda olacağını da vurgulamaktadır (Baudrillard, 2020).

Sanayi Devrimi sonrası hızla artan üretim sonucu, bu üretimin tüketilmesi gerekliliği doğmaktadır. Bu noktada çağdaş kapitalizmin sorununu Baudrillard (2019); potansiyel olarak sınırsız bir üretkenlikle ürünlerin pazara sürülüp, satılması zorunluluğu arasındaki çelişki olarak görmektedir. Dolayısıyla bireyin davranışlarının piyasaya uyum sağlaması ve genel olarak toplumsal tutumların üreticinin ihtiyaçlarına uyum sağlaması, sistemin doğal bir niteliği olmaktadır. İhtiyaçlar bireyin bir nesneyle olan ilişkisiyle değil, sistem öğeleri olarak üretilmektedir (Baudrillard, 2019). Bununla birlikte herhangi bir değeri ya da yararı olmayan nesnelere bir yararlılık ve anlam yüklemeye çalışılmaktadır. Gagdet denilen hiçbir işe yaramayan nesneler üzerine harcanan para, bu durumun en uç örneği olarak karşımızda durmaktadır (Baudrillard, 2009).

Tüm bu süreçler sonunda, bireylerin ihtiyaçlarını sistem belirler olmaktadır. Tüketicilerin ihtiyaçları ve tatminleri, üretim güçleri tarafından baskı altına alınmaktadır (Baudrillard, 2019). Üretim düzeni; sebep ve sonuçları birbirine karıştırarak insanların üretilen malları ihtiyaçlarıymış gibi görmelerini sağlamayı amaç edinmektedir (Baudrillard, 2009). İhtiyaç bir noktada giderilmiş olsa da başka bir noktada yeniden ortaya çıkmaktadır. İhtiyacın nesneye duyulan ihtiyaç olmadığı, farklılık ihtiyacı olduğu kabul edilirse, o zaman ne tamamlanmış bir tatmin, dolayısıyla ne de ihtiyacın bir tanımının olabileceği anlaşılmaktadır (Baudrillard, 2019). Bu nedenle sistem ancak gerek duyduğu zaman ihtiyaçlardan söz edilebilmektedir (Baudrillard, 2009).

Gelişen dünya ve kapitalizm ile insanoğlunun dört bir yanı nesneler, hizmetler ve mallarla çepeçevre sarılmış duruma gelmektedir. Bu noktada Baudrillard (2019); günümüzde üretimin amacının nesneyi hakimiyeti altına alarak sistemli bir şekilde üretmek olduğundan bahsetmektedir. Baudrillard (2019) bunu; bolluk gerçeği ve akıl almaz bir tüketim ile vurgulamaktadır. Bolluk içindeki insanın çevresini daha önceden olduğu gibi artık insanlar değil, nesnelerin kuşatmış olduğu görülmektedir. Tüketici olan insan, kendine sağlayacağı fayda bakımından herhangi bir nesneye değil de bütünsel anlamda bir nesneler kümesine yönelmektedir. Tüketici, bir nesne hesabına kapılarak, bir nesneden diğerine sürüklenmektedir (Baudrillard, 2019).

İnsanlar genellikle işlevi belli olan nesneleri, ihtiyaçları çerçevesinde kendilerince yeni bir işlevsel bağlama oturtmaktadırlar (Baudrillard, 2020). Baudrillard (2020) bunu kahve öğütme makinesi ile örneklendirmektedir. Ona göre bu makinede önemli görülmesi gereken şey kahvayi öğütecek olan mekanizma olması gerekirken, tüketim duygusuyla bu özelliğin önemi yitirilerek makinenin rengi ya da şekli ön plana çıkmaya başlamaktadır. Buradaki sorunu insanların nesnelerle olan ilişkileri ve davranışları olarak gören Baudrillard (2009); nesneleri kullanma ve tüketim şeklimizde toplumsal yapının belirleyici bir görev ifşa ettiğinin aşikâr olduğunu belirtmektedir.

Baudrillard (2020), insanların yakın bağlar kurduğu nesnelere yüklediği duygusal değer nedeniyle nesnelere bir kişilik atfedildiğini belirtmektedir. Nesnelerin işlevleri bir kenara bırakılarak onlara simgesel yeni anlamlar kazandırılmaktadır (Baudrillard, 2009). Örneğin insanlar, mobilya satın alırken ucuz olmalarından dolayı değil de toplum tarafından kabul edilmişlik düzeyine bakarak satın almaktadırlar ya da kimi zaman insanlar hiç kullanmamalarına rağmen sürekli birtakım nesnelere sahip olmaktadırlar (Baudrillard, 2009; Baudrillard 2020). Böylelikle nesnelere bir ruh kazandırılmaya çalışılmakta, nesnenin simgesel varlığıyla da kişiye bir konum kazandırması amaçlanmaktadır. Tam bu noktada nesnenin anlamından haberdar bile olmayan insan, onu elde etmeyi, onunla bir ilişki kurmayı, ona belli güçler anlamlandırarak bir erdeme sahip olmasını sağlamayı ve onu bir göstergeye benzetmeyi amaçlamaktadır. Yerinde işlevsiz duran nesne, üzerine yüklenen anlamlarla bireyin ayrılmaz bir parçası haline dönüşmekte, bu sayede kendine özgü özelliklere sahip bir özel isme dönüşmektedir (Baudrillard, 2009). Bu sayede sahip olunan nesne asıl işlevinden soyutlanmış olmaktadır. Böylelikle nesnenin, işe yaramak işlevi dışında, birinin malı olmak şeklinde ikinci bir işlevi doğmaktadır. Artık toplumsal düzen nesnelere statü kazandırmaya başlamaktadır. Örneğin yerlerinden bile kımıldayamayan ev eşyaları, sahibi olan insanların toplumdaki hiyerarşik konumunu gösterir olmaktadır (Baudrillard, 2020).

Baudrillard (2019)'a göre bir nesnenin tüketim nesnesine dönüşebilmesi için öncelikle göstergeye dönüşmesi gerekmektedir. Nesne süzülüp, parçalanıp, yeniden

özümlendiği zaman tüketilebilir hale gelmektedir (Baudrillard, 2019). Tüketimi özgül olarak tanımlayan, bu nesnelerin kullanım değerlerinin bırakılması üzerinde oluşu olduğu görülmektedir (Baudrillard, 2019). Nesneler asla kendi kullanım değeri içerisinde tüketilmezler; nesne bir gösteri aracı olarak bireyi kendi grubunda ideal olarak ilişkilendirerek ya da bireyi ayırt edici olarak kendi grubundan üst gruba taşıdığı an tüketilmektedirler (Baudrillard, 2019). Bu nesnelerin işlevleri; ayrımcı göstergelere dönüşerek, ona sahip olan insanları diğerlerinden farklı olduklarını hissettirebilmeleri olarak görülmektedir (Baudrillard, 2009).

Baudrillard (2009)'a göre örneğin; satın alınan bir buzdolabından bir makine olarak yararlanılıyorsa buzdolabı bir tüketim nesnesi olarak görülmemektedir. Ancak nesne; statü, prestij ve moda gibi anlamlar yüklenmiş bir markanın belirlediği bir nesneye benzediği an, tüketim nesnesine dönüşmüş olmaktadır (Baudrillard, 2009).

2.4. Tüketimden Tüketim Toplumuna

Tüketimin alt yapısını oluşturan düşünce akımı daha ziyade liberalizmle ve onun iktisadi uzantısı olarak görülen kapitalizmle anılmaktadır (Nar, 2017). Kapitalizm, dünya çapında bir yapı kurabilmesi için üretilen ürünlere yeni pazar alanları yer açmak, insanların daha fazla satın alabilmelerini sağlamak ve piyasaya yeni tüketiciler katmak hedefinde varlığını sürdürmektedir (Odabaşı, 2019). Gelişen dünya ve kapitalizmle birlikte insanoğlunun dört bir yanı nesneler, hizmetler ve mallarla çepeçevre sarılmış duruma gelmektedir. Baudrillard (2019) bunu; bolluk gerçeği ve akıl almaz bir tüketim ile vurgulamaktadır. Bolluk içindeki insanın çevresi daha önceden olduğu gibi artık insanlarla değil, nesnelerle kuşatmış hale gelmektedir. Tüketici olan insan, kendine sağlayacağı fayda bakımından herhangi bir nesneye değil de bütünsel anlamda bir nesneler kümesine yönelmektedir. Tüketici, bir nesne hesabına kapılarak, bir nesneden diğerine sürüklenmektedir (Baudrillard, 2019).

2. Dünya Savaşı sonrasında artışa geçen refah ve üretim bolluğu, tüketici kapitalizmi adı verilen yeni bir yapının gelişmesine; ardından 1970'li yıllarda yaygınlaşan neo-liberalizm de her şeyin piyasaya sunulup pazarlanabilir olduğu ve

sistemi kabul edenlerin tüm tatmin biçimlerine maddi bir boyut kazandıran yeni bir dünya oluşmasını sağlamaktadır (Adanır, 2016; Odabaşı, 2019; Zengingönül, 2012).

Modern yüzyılda insanoğlu devasa bir tüketim alışkanlığına girmektedir. İnsan artık ihtiyaçlarının neler olduğu konusunda ipin ucunu kaçırmakta ve ihtiyaçların sonu bir türlü gelmemektedir. İhtiyaçlarını ekonomik aklın karar verdiği ve bu aklın çizdiği sınırlarda sosyal düşünceye sahip olabilen tüketim aşığı insanlar, ihtiyaç kavramının arkasına sığınmakta ve vahşi kapitalizmle birlikte tüketmeye devam etmektedirler (Zengingönül, 2012). Post-modernizmle birlikte değişen dünyada artan tüketim alışkanlıkları sonucu, Baudrillard günümüz toplumunun artık bir "tüketim toplumu" olduğu söylemektedir (Baudrillard, 2019).

Baudrillard (2019), tüketimin tüm yaşamımızı kuşattığını, hayatımızın her noktasına eriştiğini ve tüketimin kültürelleştiğini belirtmektedir. Norris (2006); "tüketimcilik" adını verdiği yeni ortak dil ile insanların, kültürel işaretleri okuyup, yorumladığını söylemektedir. Baudrillard (2019); sistem modern insanı tüketim kapasitesinin tamamını kullanmaya zorladığını, bunu yapmadığı takdirde, kişinin mutlu olma hakkının elinden alınacağını ve toplum dışında kalma riskinin olduğunu belirtmektedir.

Ancak insanoğlu var olduğu ilk andan beri tüketmekteyken, neden günümüz toplumu tüketim toplumu olarak adlandırılmaktadır? Baudrillard (2019)'a göre tüketim, bu dönemlerde sadece basit maddi nesnelerin değil, gösterge ve sembollerin tüketilmesi anlamını içermektedir. Bireyci ihtiyaçlar ekonomisiyle bağı olmadan, hiyerarşik ve toplumsal prestij anlayışına sahip ilkel toplulukların, ellerindeki zenginlikleri manevi bir amaç uğruna şölen, tören vb. etkinliklerle tüketirken; tüketim toplumunda birey her türlü şeyi tamamıyla keyfi olarak, sadece gösteriş, etrafındakileri etkileyebilme ve lüks için bireysel şekilde tükettiği görülmektedir (Adanır, 2016; Baudrillard, 2009; Miller, 2012).

Tüketimi fayda temeline göre inceleyen anlayışa karşın tüketici, ihtiyacını hissettiği nesneleri satın aldığında bir boşluk duygusuna kapılabilmektedir (Bayhan, 2011; Odabaşı, 2019). Yani birey için tüketmek eylemi, tüketilen nesneden daha çok

haz vermektedir. Günümüzde birçok insan, kendini iyi hissetmek amacıyla ürünler satın alabilmektedirler. Artık kişiyi iyi hissettiren şey, satın alınan ürün değil de satın almak için yapılan eylem olmaktadır.

Odabaşı (2019)'na göre; kişilerarası ilişkilerden, eğitime, dine, sağlığa ve hatta ölüme kadar her şey tüketilebilmekte ve bu olgu mutlulukla kabullenip onaylanmaktadır. Baudrillard (2019)'a göre ise bir nesnenin tüketim nesnesine dönüşebilmesi için öncelikle göstergeye dönüşmesi gerekmektedir. Nesne süzülüp, parçalanıp, yeniden özümlendiği zaman tüketilebilir hale gelmektedir (Baudrillard, 2019). Örneğin, kişi, popüler bir markanın bir kıyafetini satın aldığında, onu sadece giyecek bir eşya ve vereceği rahatlık olarak düşünmemekte o popüler markanın kendisine vereceği imajı düşünmektedir. Böylelikle nesnenin statüsü değişmektedir. Bu durumda artık o nesnenin kendisi değil de vermiş olduğu imaj satın alınır hale dönüşmektedir. Normal şartlarda bir çiçeğin ya da yüzüğün kendi cisimsel anlamları gereği sevgiyle ilgileri yokken, ancak tüketim toplumunda bu nesneler sevginin yegâne gösteriliş aracı olmaktadırlar.

Gösteriş tüketimi de denilen bu tüketime göre kişi sadece kendi ihtiyaçlarını gidermek için değil aynı zamanda başkalarının gözünde değer kazanmak için de tüketim yapmaktadır (Adanır, 2016; Baudrillard, 2009; Kaban Kadıoğlu, 2014; Miller, 2012; Odabaşı, 2019). Kişiler mensubu olduğu sosyal sınıf içinde diğer kişilerin hayranlığını uyandırmak, statü sağlamak ve bulundukları sınıftan bir üst sınıfa geçebilmek için de tüketim yapabilmektedirler (Çınar ve Çubukçu, 2009). Senemoğlu (2017) buna göre tüketimi; nesnenin kendinden çıkıp soyutlanması üzerine kurulu olmasının göstergesi olduğunu belirtmektedir. Tüketim, bu yönüyle düşünsel bir uygulama olduğu için fiziksel bir doyuma ulaşması mümkün görünmemektedir (Bayhan, 2011).

Baudrillard (2009); nesnelere toplumsal anlamlar yüklenilerek, nesneler üzerinden bir toplumsal hiyerarşi oluşturulabileceğini söylemektedir. Bu gösterge seviyesindeki nesneler dünyası insanların toplumsal basamaklarını belirler duruma gelmektedirler (Adanır, 2016). Tüketimi özgül olarak tanımlayan, bu nesnelerin kullanım değerlerinin bırakılması üzerinde oluşudur. Nesneler asla kendi kullanım

değeri içerisinde tüketilmezler; nesne bir gösteri aracı olarak bireyi kendi grubunda ideal olarak ilişkilendirerek ya da bireyi ayırt edici olarak kendi grubundan üst gruba taşıdığı an tüketilmiş olmaktadır (Baudrillard, 2019).

İnsan, stil adı verilen, kuralları önceden belirlenmiş gösteriş biçimiyle içinde bulunmak istediği toplumsal sınıfa ait olma hazzını yaşayabilmekte; sadece nasıl sahip olunacağını değil layıkıyla nasıl sahip olunacağını göstermeyi amaçlamaktadır (Baudrillard, 2009). Aynı nesneden sayıca çok fazla sahip olabilmek, bir nesneye gerçekten sahip olunduğunun göstergesi olmaktadır. Bu anlayışa sahip insanlar evlerine eşya bolluğu üzerinden bir hava katmakta, örneğin masa örtüleri onları koruyacak ikinci koruyucu bir masa örtüsüyle kaplanmakta, her saksının gizleyici bir saksı kovası bulunmaktadır (Baudrillard, 2009).

Baudrillard (2019)'a göre mutluluk, tüketim toplumunun mutlak göstergesidir. Mutluluk bütünsel ya da içsel haz olsun, kendini kişinin ya da başkalarının gözünde muhakkak görünür kılacak göstergeler bulmak durumundadır, aksi halde tüketim idealinden hemen dışlanmaktadır. Çünkü bu idealde mutluluk, öncelikle toplumdaki eşitlik ya da ayrımcılık talebi olarak görülmektedir. Bu nedenle tüketim toplumunun önemli araçlarından biri olan reklamlarda, ürün ya da hizmet yerine mutluluk satılmaktadır. Artık reklamlarda herhangi bir ürünün teknik özelliği değil de onun yaratacağı ya da getireceği mutluluk (ya da yapay mutluluk) ön plana çıkarılmaktadır. Tüketim toplumunda insan, sahip olduğu her türlü şeyin verdiği mutluluğu yaşamaktan çok ürettiği yeni ihtiyaçların mutsuzluğunu yaşayan tüketiciler olmaktadırlar (Kaban Kadıoğlu, 2014). Bu nedenle sahip olunan nesnelerin kısa zamanda yenileriyle değiştirilmeleri, toplumsal açıdan istenilen hazzın alınamamasından kaynaklı düş kırıklığını giderebilmektir (Baudrillard, 2009).

Tüketim toplumunda reklamın temel rollerinden biri, bireyi tüketerek toplumla bütünleştirirken aynı zamanda bireyselleştirdiği izlenimini yaratmaktır. Tüketim nesnesi bireyi, aidiyet hissi yaratarak grup içinde özneleştirmektedir (Senemoğlu, 2017). Baudrillard (2019); kitle iletişiminin bireye verdiğinin gerçeklik olmadığını, gerçekliğin baş döndürücülüğü olduğunu söylemektedir. Karşısına çok sayıda seçenek çıkarılan insan, bu seçenekler hakkında yeterli düzeyde bilgiye sahip

olmamakla yüzleşebilmektedir (Torlak, 2016). Tüketim toplumunda kitle iletişim araçları, sisteme özgü sorunları, bireyi yeniden baştan çıkaracak şekilde ve bunu bireyi sisteme bağlama yolu olarak kullanmaktadırlar. Medya ve reklamlar bireyleri ihtiyaçları olmadıkları şeylere ihtiyaç duyar hale getirmekte ve satın alma isteklerini güçlendirmektedirler (Kaban Kadıoğlu, 2014; Senemoğlu, 2017). Böylelikle tüketim toplumunda bireyin ihtiyaçları sürekli manipüle edilir hale getirilmekte ve bireyin yaşamdaki amaçları satın aldıkları üzerinden şekillenmektedir (Zengingönül, 2012).

Bireyin özgürce, ihtiyaçların giderilmesine yönelik tüketimi gerçekleştirildiği toplumlarda ekonomik kararlar, tüketicinin beklentileriyle birlikte istekleri göz önüne alınarak kararlaştırılmaktadır (Odabaşı, 2019). Ancak satın alma günümüzde bireyin, herhangi bir ihtiyacının giderilmesine yönelik özgür bir seçimi olmaktan daha çok bireyi tüketim ritüeline sokan bir yanıt haline dönüşmektedir (Baudrillard, 2019). Tüketim toplumunda kişilere özgür oldukları ve davranışlarını kendi iradesiyle yaptıkları hissettirilmektedir. Baudrillard (2019) bunu, bilgisayarın önerdiği cevaplardan herhangi birini seçmek gibi olduğunu söylemekte ve sistemin ideolojisini bireysel seçim aldatmacası olarak tanımlamaktadır. Tüketim toplumu, bize oynayacağımız rolleri sunmakta ve bizler de kendimiz karar veriyormuş gibi hissederek bu rollere göre harekete etmekteyiz. Tüketim, bireyleri bir kodun bilinçdışı disiplininde yetiştirerek ve bu kod düzeyinde onları rekabetçi bir iş birliğine hazırlamaktadır. Bu daha fazla fırsat dağıtarak değil, aksine bireyleri oyunun kuralları içine sokarak yapılmaktadır (Baudrillard, 2019). Tüketim toplumunda kişilere satın alma özgürlüğü adı altında istenilen kadar nesneye özgürce sahip olabileceği gösterilmektedir. Kapitalist sistemde tüketimin var olabilmesi için adına tüketici özgürlüğü denilen soyut bir anlayışa ihtiyaç duyulmaktadır (Baudrillard, 2009). Seri üretimle topluma sunulan nesneler sayesinde kişiler, bu dünyanın bir parçası olma şansına sahip olmaktadırlar. Ancak bu düpedüz sonu olmayan bir merdivende tırmanmak gibidir; çünkü modelin kendisi ulaşılmaz bir son ile beslenmektedir (Baudrillard, 2020). Baudrillard, sistemli ve sınırsız bir tüketimin ortaya çıkmasında nesnelere sahip olamama zorunluluğunun düş kırıklığı olduğunu, bu eksiklik duygusu üzerine şekillenen tüketimin denetim altına alınabilmesinin mümkün olmadığını belirtmektedir.

Tüketici kendisine çok sayıda seçenek sunulduğunda sadece alması gerekenle yetinmemekte ve kişisel bir davranış göstermektedir (Baudrillard, 2020). Tüketim insanı, hangi türden olursa olsun herhangi bir hazzı atlama korkusuyla yaşamaktadır. Ancak her hazzın kişiye nasıl bir duyu vereceği bilinmemektedir. Dolayısıyla var olanın ne bir ihtiyaç ne bir arzu ne de bir eğilim olduğu; var olanın sadece tüketim toplumundaki bireyin merakı olduğu görülmektedir. (Baudrillard, 2019). Tüketim toplumunda tüketilen sadece nesneler, ürünler ya da üretilmiş mallar olmamakta, bunlarla beraber zaman, mekân, beden, kültür, eğitim, din gibi öğelerde tüketilebilmektedir. İnsan, maddi manevi tüm kaynaklarını ihtiyacı olsun ya da olmasın tüketim için harcar duruma gelmektedir (Torlak, 2016). Hatta tüketim toplumunda gerçek anlamından çıkarılmış her şey tüketilebileceğini Baudrillard (2019); nesneler bütünü öğesi haline gelen her şeyin simgesel anlamını kaybedeceğini, kazanacağı yan anlamlar sayesinde tükenmeye doğru yol alacağını söyleyerek vurgulamaktadır. Örneğin herhangi bir kültürel içerik; bir konfor ya da prestij öğesi olduğu andan itibaren tüketim nesnesine dönüşen çamaşır makinesiyle aynı şekilde tüketilir hale dönüşmektedir (Baudrillard, 2019). Bununla beraber günlük mesailer, hafta sonu tatilleri, yıllık tatiller, özel günlerdeki tatillerin değerlendirilmesi toplumdaki tüketim faaliyetini aksatmayacak bir şekilde düzenlenmektedir. Böylece birey, üretmediği ya da çalışmadığı zaman sportif veya güncel eğlencelerden, turistik ortamlardan, besin maddelerinden veya kültürden tüketmeye teşvik edilmektedir. Bireyin davranışları, ilişki kurma stilleri, yaşam stili de dahil olmak üzere tüm yaşam algısı tüketimle eş değer hale gelmektedir (Kaban Kadıoğlu, 2014).

Tüketim toplumu, sadece malların ve hizmetlerin bolluğuyla değil, her şeyin hizmet olmasıyla, tüketime sunulanın daha çok kişisel olarak, ödüllendirme olarak hizmete sunulmasıyla betimlenmektedir (Baudrillard, 2019). Yanıklar (2010); tüketim toplumunu, insan ihtiyaçlarının karşılanması değil, üretilen malların elden çıkarılması ve onlardan kar edilmesi temeli üzerine kurulu kapitalist sistemin ihtiyaçlarının karşılanması olarak tanımlamaktadır. Tüketim toplumunda insan artık sahip olduğu nesneyle tanımlanmakta ya da o nesnede insanı tanımlama eğilimi yoğunluk kazanmaktadır (Senemoğlu, 2017). Bayhan (2011) tüketim toplumunu, toplumların

malların ve boş zamanın tüketimi çerçevesinde tüketim etrafında örgütlenmesi olarak ifade etmektedir.

Perkins (2011); sistemin, insanları satın alma eyleminin vatandaşlık görevi olduğuna ikna etmek için her fırsatı kullanacağını belirtmektedir. Tüketim yapmanın günümüz insanını sorumlu yurttaş sınıfına sokacağını Odabaşı (2019); Amerikan başkanının terörizmle mücadele amacıyla insanları alışveriş merkezlerinde alışveriş yapmaya davet etmesi gibi, İngiliz başbakanın, ekonomideki durgunluğun giderilmesi için insanları alışverişe ve tatile çıkmaları tavsiyelerini örnek olarak sunmaktadır.

Günümüz toplumsal yaşam biçimi insanları tüketime zorunlu kılmaktadır. Bunun bir gereği olarak, kişinin bağlı olduğu toplumsal çevresinde öncelikli görevi üretmekten ziyade tüketmek olurken; birey, tüketmek için çalışırken konumunun da tüketici olarak belirlendiği görülmektedir (Baudrillard, 2019; Bauman, 2010; Nar, 2015; Odabaşı, 2019). Bauman (2010); endüstriyel çağ üreticiler toplumuyken, günümüzdeki bizim toplumumuzun da tüketim toplumu olduğunu söylemektedir. Günümüzde gerçeklik evreninin sona erdiğini ve yerini simülasyon evrenine bıraktığını söyleyen Baudrillard (2020b); kültürel göstergelerin belirleyici olduğu ve ismini gösterge ekonomi- politiği verdiği yeni düzende üretimin yerini tüketim düzeninin aldığını vurgulamaktadır (Adanır, 2016).

2.5. Tüketim Toplumu – Okul İlişkisi

Baudrillard (2019); tüketim alanı olarak yapılandırılmış bir toplumsal alandan bahsederken, tüketim toplumunu aynı zamanda tüketimin öğretildiği ve tüketimin toplumsal bir biçimde alıştırıldığı bir toplum olarak ifade etmektedir. Ayrıca bu sürecin tüketim toplumunda asla rastgele olmayacağını da belirtmektedir. Bu nedenle çeşitli sistematik araçlarla tüketimin öğretilmesi ve toplumsal yapıda varlığını sürdürmesi gerekmektedir. Kitle iletişim araçları, sosyal medya ve reklamlar gibi bu işlevi yerine getiren bir başka kurum olarak okul da bu listeye eklenebilmektedir.

Bir öğrenme süreci olarak görülen sosyalizasyon süreciyle kültürlerin nesilden nesile aktarıldığını belirten Kaban Kadıoğlu (2014); kuralları öğrenilmiş

sosyal yapıya katılım sürecinin aileyle başlayıp okulla devam ettiğini belirtmektedir. Afşar (2009); eğitimin bireyi toplumsal yapıya kazandırması hedefiyle şekillendiren bir amacı olduğunu söylerken, Çakmak (2008); bireylerin görmüş oldukları eğitim seviyesi dahilinde toplumsal katkı sağladıklarını söylemektedir. Ayrıca; eğitimin temel görevlerinden birisinin, toplumun kültürel mirasını nesilden nesile aktarmakla birlikte, sosyal ve kültürel değişimin bir aracı olması olduğu görülmektedir (Özkan, 2006).

Eğitimin toplumsal yaşamdan ekonomiye kadar birçok alana olan katkısından dolayı günümüz devletlerinin hemen hemen hepsi eğitime dair birtakım düzenlemelerde bulunmaktadırlar (Öz, 2014). Eğitimin güçlü bağlarından ötürü devletlerin sıklıkla eğitimle ilgili yasalar koyarlarken; bireylerin okuryazar olması ve bir takım temel bilgilerle donatılarak iyi bir vatandaş olması hedeflenmektedir (Michael, 1975). Ancak artan neo-liberal politikaların etkisi eğitim de görülmeye başlanırken, eğitim sürecinin sadece devletlerin yapılandırma, yönetme ve planlamasının dışına çıktığı görülmektedir (Şentürk, 2008). Neoliberalizmle birlikte devletin kamusal kontrolünde olan her türlü şeyin pazarlanabilir olması ve piyasaya sunulmasından eğitim de nasibini almakta; eğitim politikalarında devletin belirleyiciliği piyasanın güç alanına doğru kaydırılmaktadır (Şentürk, 2008; Zengingönül, 2012). Neoliberalizmin kendisini kabul edenleri ödüllendirdiği düşüncesiyle politikacılardan ve medyadan etkilenen halk, eğitimin meta olarak değerlendirilmesinin daha fazla sosyal eşitliğe yol açacağı düşüncesine yönlendirilerek, bu politikalara demokratik bir kılıf oluşturulacağı öngörülmektedir (Adanır, 2016; Williams ve Allison, 2016)

Bir zamanlar sadece varlıklı ailelerin alabildiği eğitimin, günümüzde çok daha fazla sosyal katmana yayılmakta olduğu bilinmektedir (Williams ve Allison, 2016). Ancak; Aratemur Çimen (2015), orta sınıfın ekonomik, sosyal ve simgesel kazanımlar elde etmesiyle kendini yeniden üretebilmesinin eğitimden geçtiğini fakat sermaye kaynaklarının eşit dağıtılmadığı bir düzende eğitimin, toplumsal mücadelenin en yoğun yaşandığı alanlardan biri olduğunu belirtmektedir. Rutz ve Balkan (2016), bu orta sınıfın yeniden üretiminde en belirgin yönünün; iyi bir meslek edinip rahat bir

hayat sürmeyi sağlayacak nitelikli bir eğitimle birlikte tüketim ideolojisi olduğunu söylemektedirler.

Aretemur Çimen (2016) ve Bourdieu (2015)'in bahsettiği bu mücadele, ailelerin eğitim harcamalarında da net bir şekilde görülmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK)'in son olarak 2019 yılında yayımladığı "Hanehalkı Tüketim *Harcamaları*" başlıklı raporundaki gelir seviyelerine göre eğitim harcamaları Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1. Hanehalkının Toplam Harcamaları İçerisinde Eğitim Harcamalarının Gelir Gruplarına Göre Dağılımı (2019)

			Gelir Grupları				
Yıl	**Harcama Türü**	**Toplam**	**1. %20**	**2. %20**	**3. %20**	**4. %20**	**5. %20**
2019	**Eğitim Hizmetleri**	%2,5	%0,9	%1,0	%1,3	%1,9	%4,4

Kaynak: TÜİK, 2019 (https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Tuketim-Harcamasi-2019-33593)

Gelir gruplarına göre hane halkı tüketim harcamaları içerisindeki "eğitim hizmetleri" harcama türünü gösteren Tablo 1'e göre; 2019 yılında eğitim harcamaları, hane halkının toplam harcamalarının %2,5'ini oluşturmaktadır. Bu harcamayı gelir gruplarına göre incelediğimizde yukarıda bahsettiğimiz gelir dağılımı eşitsizliğinin eğitime yansımaları görülebilmektedir. TÜİK (2019) verilerine göre; gelir grubunun en alt kesimini oluşturan 1.%20'lik kesimin toplam tüketim harcamaları içinde eğitime düşen oran %0,9 iken; gelir grubunun en üst seviyesini gösteren 5.%20'lik kesimin toplam harcamaları içerisinde eğitim harcamaları %4,4 olduğu görülmektedir. Gelir seviyesinin en üst grubu, gelir seviyesinin en alt grubundan yaklaşık 5 kat daha fazla kendi bütçesinden eğitim harcaması yaparken, kendisine en yakın 4.%20'lik kesime göre de yaklaşık 2,5 kat daha fazla eğitime bütçe ayırabilmektedir.

Eğitim harcamalarının gelir gruplarına göre dağılımına bakıldığında, gelir adaletsizliğinin eğitime yansımaları Tablo 2'te görülebilmektedir.

Tablo 2.Hanehalkı Eğitim Harcamalarının Gelir Gruplarına Göre Dağılımı (2019)

			Gelir Grupları				
Yıl	**Harcama Türü**	**Toplam**	**1. %20**	**2. %20**	**3. %20**	**4. %20**	**5. %20**
2019	**Eğitim Hizmetleri**	%100	%3,2	%5,4	%9,3	%17,7	%64,5

Kaynak: TÜİK, 2019 (https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Tuketim-Harcamasi-2019-33593)9

2019 yılında hanehalkı tarafından yapılan eğitim harcamalarının gelir gruplarına göre dağılımını gösteren Tablo 2'ye bakıldığında; tüm eğitim harcamalarının %64,5'ini gelir grupları içerisinde en yüksek gelire sahip grubu temsil eden 5.%20'lik grubun gerçekleştirdiği görülmektedir. 4.%20'lik kesim, tüm eğitim harcamalarının %17,7'sini gerçekleştirirken, gelir grupları içerisinde en düşük gelir grubunu temsil eden 1.%20'lik kesimin, tüm eğitim harcamaları içerindeki payı sadece %3,2 olduğu anlaşılmaktadır. Bu verilerden anlaşılacağı üzere; en yüksek gelir grubu, en düşük gelir grubundan yaklaşık 20 kat daha fazla eğitim harcaması yapmaktadır. Yaptığı çalışmada gelir dağılımını Avrupa Birliği ülkeleri ve birliğe üye olmaya aday ülkelere göre inceleyen Bilik (2020); gelir seviyesinin en üst grubunu temsil eden 5.%20'lik kesimin, toplam ülke gelirinden aldığı payın en yüksek olduğu ülkenin Türkiye olduğunu söylemektedir. İki, üç ve dördüncü %20'lik kesimlerin toplam gelirden aldığı payın en düşük olduğu ülkenin yine Türkiye olması da yukarıdaki verileri destekler nitelikte olduğu görülmektedir (Bilik, 2020).

Aynı verilere ülkemizin en yoğun nüfusunun yaşadığı İstanbul üzerinden bakacak olursak, sayıların daha da arttığı görülmektedir. İstanbul ilindeki hane halkının toplam harcamaları içerisinde eğitim harcamalarının oranı %3,7 olduğu ve bu oranın Türkiye ortalamasından yüksek olduğu göze çarpmaktadır. Gelir gruplarına göre eğitim harcamalarına baktığımızda ise 1.%20'lik grubun tüm harcamaları içerisinde eğitim harcamaları %1 iken; 5.%20'lik grubun tüm harcamaları içerisinde eğitim hizmetleri harcamaları %6,3 olduğu görülmektedir. Rakamlardan anlaşılacağa üzere İstanbul ilinde hem tüm grupların eğitim harcamalarının Türkiye ortalamalarına göre yüksek olduğu hem de gelir grupları arasında eğitim harcama oranları arasındaki farkın arttığı görülebilmektedir (TÜİK, 2019b).

Turan (2014); modern zamanlarda okulun olması gereken kamusal amaçlarından her geçen gün uzaklaştığını ve bireyler üzerinde yeni bir egemenlik, kontrol ve şekillendirme kurumuna dönüştüğünü belirtmektedir. Bourdieu (2015); okullardaki eğitimle egemen sınıfın ideoloji ve kültürünün aktarıldığını söylemektedir. Baudrillard (2019); tüketimin de okul gibi sınıfsal bir kurum olduğunu belirtmektedir. Nasıl ki herkesin aynı nesnelere sahip olamaması gibi, herkes benzer eğitim fırsatlarına da sahip olamamaktadır. Sistem, eşitliğin tam tersi biçimde bireyleri bütünleşme ve düzenleme aygıtı içine sokmakta; böylelikle de bireyler bir göstergeler kodu içine alınmaktadırlar. Baudrillard (2019) bunu kültür, dil ve tüketim olarak adlandırmaktadır.

Sanayi toplumu sonrasında, üretim araçlarının değişimiyle birlikte değişen toplumsal yaşam, eğitim kurumlarıyla denetim altına alınmaktadır (Yapıcı, 2004). Yine bu dönemde modern devlet, hukuk ve eğitimin baskısıyla otoritenin kontrolünde tek tip bireyler yetiştirme amacında olmaktadırlar (Genç, 2003). Bu modelde işçi kabul edilebilecek öğretmen, ham maddesi olan öğrenciyi fabrika benzeri okullarda endüstriyel modele dayanan bir disiplinle şekillendirmektedirler (Toffler, 1970). Okullar piyasa koşullarına göre işletilip, piyasanın isteklerini karşılamada bir vasıta işlevi görerek sosyal adaletsizliği ve eşitsizliği meşrulaştırırken, tüketim toplumuna ve piyasa ekonomisine hizmet eder hale gelmektedirler (Günay, 2019; Turan, 2014). Bireyin eğitimle şekillenerek "başarılı, güvenli ve mutlu gelecek" mottosuyla kullanılan kültürel, sosyal ve ekonomik sermayesi, sınıfsal farklılaştırma ve toplumsal ayrıştırma görevi de görmektedir (Aratemur Çimen, 2015). Michael (1975) da bu konuda daha fazla eğitim olanağına sahip ailelerin bilgiye daha fazla erişmekle birlikte yeni bilgileri değerlendirme ve kavrama konusunda da daha geniş olanaklara sahip olduğunu; böylelikle de gelişmiş üretim tekniklerinin deneme ve kanıksama konusunda diğer ailelere göre daha yatkın olabileceklerini belirtmektedir. Böylelikle eğitim sisteminin temel işlevi; Bourdieu (2015)'nun belirttiği yeniden üretim kavramı çerçevesinde, toplumsal üst sınıfların kültürünün devamının sağlanması olarak değerlendirilir hale gelmektedir. Bu noktada Williams (1975); eğitim seviyesinin elde edilen gelir seviyesinden bağımsız olarak tüketim davranışlarını sistematik olarak doğrudan etkilediğini belirtmektedir.

Illich (2006) de sonsuz tüketim söyleminin başlatıcısı olarak okulları görmektedir. Ivan Illich, "Okulsuz Toplum" adlı eserinde okulların gizli bir öğretim izlencesi oluşturduğunu söylemektedir. Illich (2006)'e göre bu gizli izlence, toplumun kendi üyelerinden kimilerine uyguladığı ayrımcılığa ve bu ayrımcılığı sağlamlaştırmaya neden olmaktadır. Söz konusu izlencenin tüketim toplumuna alınma töreni işlevi olduğunu da belirtmektedir (İllich, 2006).

Kamusal alan olan okullar özelleştirildikçe; eleştirel ve derin birikimli düşünmeye odaklanan, demokratik vatandaş olarak yetiştirilmeye çalışılan öğrencilerin yerini piyasaya tam kapasiteyle satılacak pasif tüketiciler konumu almaktadır (Burch, 2000; Molnar, 2005; Zengingönül, 2012). Illich (2006)'e göre okul, müfredat adı altında diğer ticarî mallar gibi aynı yapıya sahip ve aynı sürece göre uyarlanmış bir eşya (mal) satmaktadır. Norris (2006); piyasanın daha çok radarına giren ve piyasa pazarını güvende tutmak için bir araç haline dönen okulların, öğrencileri tüketici konumuna sokarken, eğitimin derin ödünler vereceği gerçeğini dile getirmektedir. Okul ticariliği kavramı geliştikçe öğrenciler, eleştirel öğrenme ile ilgisi olmayan ve toplumu piyasa kültürüne göre yapılandırmaya çalışan pazarlamacıların tavır ve davranışlarına maruz kalmaktadırlar (Giroux, 2005, aktaran Sandlin vd, 2012). Böylelikle şirketler bu yolla öğrencilere doğrudan ulaşıp çocukların kendilerini herhangi bir tüketim malını alabilme imkanına sahip kişiler olarak tanımlamasını sağlarken, onlar üzerindeki kutsallık kavramını değiştirerek piyasaya katılmalarını ve böylelikle de onlarda ömür boyu sürebilecek tüketim için marka bağlılığı geliştirebilmektedirler (Cook, 2000; Norris, 2006; Sandlin vd.; 2012). Çocuklar, artık her gün okulda tüketim reklamlarına maruz kalmakta ve eğitim bu eğilim içerisine yönlendirilmektedir (Norris, 2006). Turan (2014)'da eğitim programlarının piyasa dilini ön plana çıkararak şirket ideolojilerini meşrulaştırıcı bir araç haline geldiğini belirtmektedir.

Bu bağlamdan bakılınca eğitimde öğrencinin yaratıcı düşünme ve yeteneklerini geliştirmesine izin verilmediği görülmektedir. Yavaş yavaş ticaret kurumlarına dönüşmeye başlayan okullar, piyasanın diliyle konuşan ve anlaşan bireyler yetiştirmektedirler (Zengingönül, 2012). Ancak bunun görünür şekilde

olmasından kaçınılmaktadır. Eğitimde asıl amaç; yetiştirilen öğrencilerin çalıştıkları işte istenen verimi sağlaması için gerekli bilgi ve beceriyi edinmelerini sağlayarak nitelikli iş gücü oluşturabilmektir (Genç, 2003, Öz, 2014). Illich (2006)'de bunu, albenisi dengeli olan değerler paketinin, üretim harcamalarını karşılamak için kitlelere sunulan bir mal olarak görmektedir. Erken yaşlarda çalışmanın saygınlığı kavramı öğretilerek tüketici olacak öğrencilere, bu değerleri kabullenmeleri öğretilmektedir (Zengingönül, 2012). Tüketim toplumunda birey mesleki bilgisini; toplumdan dışlanmamak ve sistem dışına itilmemek için çalışma piyasasına sunmak zorunda bırakılmaktadır (Baudrillard, 2019)

Ezberci eğitim sisteminde yetişen birey, bu ideolojik yapılanma için ideal insan tipini temsil etmektedir. Okullar öğrencileri bireysel farklılıkları bir kenara bırakarak, fabrika düzeninde işler gibi aynı işleme tabii tutmaktadırlar (Toffler, 1970). Her türlü değerin sorgulanıp, değerin "eder" olduğu tüketim paradigması içerisinde eğitim görüp yetişen birey; sunulanı kabullenme ve kabullenileni koruma anlayışında olmaktadır (Genç, 2003; Yapıcı, 2004; Zengingönül 2012). Illich (2006), okuldaki eğitimin ilerlemeci yanının değişmez olduğunu; konular tüketimi sürdürme amacıyla her yıl yeniymiş gibi gösterilip, herhangi bir değişim olmadan sunulmakta olduğunu belirtmektedir. Böylelikle erken yaşlarda öğretilerek içselleştirilmesi sağlanan davranışlarla tüketim toplumunu oluşturan bireyler yetiştirilmektedir (Kaban Kadıoğlu, 2014).

Çocuklar, tüketimi öğrenip içselleştirirlerken bir yandan da kendi dünyalarındaki ürün pazarını ailelerine de öğreterek, onların tüketim kararlarını etkilemektedirler (Kaban Kadıoğlu, 2014; Martens, 2005). Okul öncesi dönem çocuklarının tüketime bakış açısında ve tüketim imkanları dahilinde belki de en önemli rol model olan ailenin yerini okulla birlikte kendi sosyal çevresi almaya başlamaktadır. Bu dönemde, okulda diğer arkadaşlarının sahip olduklarına özenmekle birlikte akran gruplarına dahil olma ve aidiyet hissiyatı, tüketim alışkanlıklarını şekillendirmede önemli rol oynamaya başlamaktadır (Kaban Kadıoğlu,2014) Ayrıca; öğrenciler cep telefonları, sosyal paylaşım siteleri, mobil oyunlar gibi dijital araçlarla birlikte yöneticilerin çeşitli gelir kaygıları sonucu okullara da giren reklam pazarlamacılığı ile

reklam verenler adına ailelerine reklam veren bir aracı hale dönüşmektedirler (Norris, 2006; Sandlin vd., 2012). Bu nedenle şirketler, çocuk davranışlarını anlamaya yönelik çalışmalar yaparak, onların kararlarına müdahil olmaya çalışmaktadırlar (Zengingönül, 2012). Bu dönemde özellikle eğitim temelli ve eğitime destek olduğu söylenen oyuncaklarla, eğitim ve piyasa çözümü yapılmaya başlanmaktadır (Cross, 1998). Bu pazarlama yöntemi sayesinde okul faaliyetleri öğrencileri reklamı yapılan markalarla bir iletişim içine sokmayı planlamaktadır (Sandlin, vd., 2012). Bunların yanında okulların içlerine nüfuz etmeye başlayan işyeri odağı ile birlikte okullara çeşitli hizmet ve ürün yardımında bulunan şirketlere karşı öğretmenlerin eleştirel bakabilme ihtimalleri de azaltılmaktadır (Giroux, 2005, aktaran Sandlin vd, 2012; Zengingönül, 2012).

Yetişkinlerin egemenliğini ve hedeflerini gerçekleştirmeye çalıştıkları bir güç alanı olan okullardaki her birey, siyasal sistemlerin ideolojilerine göre şekillenmektedir (Yapıcı, 2003). Baudrillard (2019); sanayisel yoğunlaşmada, insanlar arasındaki farklılıkların ortadan kaldırılarak kişiler ve ürünlerin aynı türdeşliğe getirildiğini söylerken; sistemin varlığını, kişiler arasındaki farklılıklar değil, bir gösterge olarak ticarileştirilebilecek şekilde herkesin öz varlığını dışarıda bırakması olduğunu belirtmektedir.

Baudrillard (2019), yeniden çevrim adını verdiği durum ile bireylerin bilgisini, kullanılabilir bilgi birikimini çalışma piyasasına sunmak zorunda olduklarını dikkat çekerken; aksi halde bireyin, toplumdan uzaklaştırılmak, yarış dışı kalma tehlikesiyle baş başa olduğunu belirtmektedir. Yukarıda da belirtildiği üzere okul, tam da bu iş için bireyleri yetiştirmektedir. Illich (2006), okulun öğrenciyi, gücünün her şeye yetmeyeceği duygusuyla büyümesini sağladığını ve bu şekilde her şeyine el konulmuş insanlar tasarladığını vurgulamaktadır. Böylelikle tüketimin insanlar için bir umut ışığı olduğu hissettirilmektedir.

Kent ve sanayi ortamının etkisiyle eskiden bedava olan ve herkesin rahatlıkla kullanabildiği nesneler ile hizmetler artık sadece ayrıcalıklıların erişebildiği hale gelmektedir (Baudrillard, 2019). Eğitim de bundan nasibini almış ve almaya devam etmektedir. Rutz ve Balkan (2016), özellikle orta sınıfın eğitiminin, neoliberal

hükümetler tarafından ekonomiye insan sermayesi olarak katkıda bulunan ve piyasada bedeli olan bir kavram olarak görüldüğünü belirtmektedir. Artık eğitim, özel okullar, dersaneler, özel dersler yardımıyla parayla ulaşılabilir hale gelmekte ve tüketilmektedir. Devletin, eğitim ve sağlık gibi hizmetlerden elini çekmeye başlaması, bu hizmetlerin metalaşmasına neden olmaktadır (Rutz ve Balkan, 2016). Bu metalaşma, piyasalaşma ve ticarileşmenin boyutu, eğitimin piyasa ilişkileri içine girmesiyle daha da derinleşmektedir (Aratemur Çimen, 2015).

Bireyler gittikleri okulları sosyal statüsünde bir gösterge olarak görmeye başlamakta ve bazı okulların popülerliği gittikçe artmaktadır. Aynı şekilde bazı veliler, çocuklarının hangi yönde yetenekleri olduğuna bakmaksızın satın aldıkları çeşitli kurslar ile toplumsal statülerini arttırmaya çalıştıkları görülmektedir. Diğer ailelerle sürekli bir yarış içinde olan ve çocuklarını birer proje olarak gören bu aileleri, Aretemur Çimen (2016) "girişimci aileler" olarak adlandırmaktadır. Bu ailelerin çocuklarını sistemle birlikte bir yarış içine sürüklemeleri ve çocuklarına bu yarışı benimsetip, içselleştirmelerini sağlamaları sonucu "test çözücü-düşünce kovucu" bir nesil oluşmaktadır (Zengingönül, 2012). Yine bu ailelerin sınav çılgınlığı sonucu, sınavlara yönelik hizmetlerin artışı, sınıfsal ayrıcalığın üretimi için yüksek ekonomik, toplumsal ve duygusal kayıplara neden olmaktadır (Rutz ve Balkan, 2016). Eğitim parayla satılır hale dönüşmeye başladığında "eğitim hakkı" kavramından bahsedilmeye başlanmaktadır. Baudrillard (2019), bunu mekân hakkı örneğiyle açıklamaktadır. Herkes için mekân kalmadığı ve mekân birilerinin zararına, bazılarının ayrıcalığı haline geldiği andan itibaren mekân hakkı var olabilmektedir (Baudrillard, 2019).

Özellikle sınava odaklanılmış ve bireysel üreticiliğin yadsındığı bu eğitim sisteminin toplumsal alt sınıflara gidildikçe asıl amacını Bourdieu ve Passeron (2014) "eleme" olarak belirtmektedir. Bu sınıfsal eleme yöntemiyle birlikte kültürel sermaye, mümkün mertebede belli gruplara ait bir öge haline gelmektedir (Şentürk, 2008). Çeşitli burs ve yardımlarla tüm toplumsal sınıfları eğitim olanakları karşısında eşit olduklarını göstermeye çalışan sistemde elenmekten kurtulan alt sınıflardan gelmiş öğrencilerin, bu eleme sistemi içinde dezavantajları şekil değiştirecek ve içinde

bulundukları kültürel yapıdan kaynaklı üst yapıya erişmelerinin kolay olmayacağı görülmektedir (Bourdieu ve Passeron; 2014).

Williams ve Allison (2016); tüketim toplumundaki sosyal amaçlardan birinin başarısızlığın bir seçenek olarak görülmediği, başarısız olmanın zorlaştırıldığı bir yapının yollarını bulmak olduğunu söylemektedir. Bu sayede bireylerin kapasiteleri ile ilgili eşitsizliklerin yok edileceği düşünülmektedir. Ülkemiz açısından değerlendirildiğinde Öz (2014); okullarda başarı ve yeterlilik göstergesi olabilecek olan sınıf geçmenin çok kolay hale getirildiğini ve hatta sınıfta kalmanın artık neredeyse imkânsız olduğunu, bununla birlikte istenilen hedeflerde bilginin verilemediğini belirtmektedir. Williams ve Allison (2016); okul yöneticilerinin okuldan uzaklaşma oranlarını makul seviyede düzenleyebilmek için izin verdiği şişirilmiş notlarla yapılan değerlendirmelerle birlikte kötü eğitimli öğrencilerin üretilmesinin önünün açılmış olduğunu vurgulamaktadır.

Tüm bu süreçler Baudrillard'ın bakış açısıyla değerlendirildiğinde; okullarda gerçek anlamıyla bir eğitimin var olmadığı, ancak kapitalizmle ortaya çıkan eşitsizliklerin yarattığı güç dengesini örtmeye çalışan ve öğrenciyi meta olarak, eğitimi de yanılsamalar üreten bir similasyon olarak gören bir sistemden bahsedilebilmektedir (Baudrillard, 2020b; Moran ve Kendall, 2009; Williams ve Allison, 2016).

BÖLÜM III

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Bu bölümde araştırmanın hangi yöntem ve teknikle yapıldığını belirtmek amacıyla araştırma modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları ve verilerin analizine yer verilmiştir.

3.1. Araştırma Modeli

Tüketim kültürünün oluşturulmasında okulun rolünün incelenmesini amaçlayan bu çalışma, nitel ve nicel araştırma yöntemlerinin birlikte kullanıldığı karma yöntem temelinde desenlenmektedir.

Araştırmanın nitel kısmında, öğretmenlerin tüketim ve tüketimin okulla olan ilişkisi ile ilgili görüşleri, nitel araştırma desenlerinden olan olgubilim (fenomenoloji) deseni kullanılarak incelenmektedir. Olgubilim (fenomenoloji) deseni, farkında olduğumuz ancak ayrıntılı ve derinlemesine anlayışa sahip olmadığımız bir fenomen veya kavramla ilgili kişilerin deneyimlerine odaklanmaktadır (Creswell, 2016; Yıldırım ve Şimşek, 2011).

Araştırmanın nicel kısmında ise; öğretmenlerin tüketim ve tüketim kültürünün oluşturulmasında okulun etkisi bağlamında incelenmesi amacıyla genel tarama modelinden yararlanılmaktadır. Genel tarama modeli, tekil ve ilişkisel taramaya imkân sağlayarak, eleman sayısı fazla olan bir evren hakkında fikir oluşturabilmek amacıyla evrenin tümü ya da evren üzerinden alınacak bir örnek veya örneklem üzerinde yapılan tarama modelidir (Karasar, 2011).

3.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu, 2021-2022 eğitim öğretim yılında Edirne ili Merkez ve ilçelerinde görev yapan öğretmenlerden oluşmaktadır.

Araştırmanın nitel örneklemi; amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örneklemesi ile farklı branş, okul türü, çalıştıkları okulun bulunduğu sosyo-

ekonomik çevre ve en az 5 yıl görev yapma kriterleri göz önünde bulundurularak oluşturulan 9 öğretmenden meydana gelmektedir. Nitel araştırmalarda olgu ve olayların keşfedilip açıklanmasında oldukça faydalı olan amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örneklemesi; çalışılan problemle ilgili olabilecek maksimum birey çeşitliliği yaratarak, çeşitlilik gösteren durumlar arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları tespit edebilmek için görece küçük bir örneklem oluşturmak amaçlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Araştırmanın nitel kısmı için oluşturulan örneklemin demografik bilgileri Tablo 3'te gösterilmektedir.

Tablo 3. Nitel Çalışma Grubunun Demografik Bilgileri

Katılımcılar	**Cinsiyet**		**Çalıştığı Kurum**				**Çalışma Yılı**		
	E	**K**	**İlkokul**	**Ortaokul**	**Lise**	**Mesleki Teknik**	**10-20**	**21-30**	**30+**
K1		X				X		X	
K2		X			X		X		
K3	X				X			X	
K4	X				X	X		X	
K5		X	X					X	
K6		X		X			X		
K7		X		X				X	
K8	X			X			X		
K9	X					X			X
Toplam	**4**	**5**	**1**	**3**	**3**	**3**	**3**	**5**	**1**

Tablo 3'te yer alan araştırmanın nitel kısmı için oluşturulan çalışma grubunun demografik bilgilerine bakıldığında; 4 erkek, 5 kadın öğretmen bulunmaktadır. Öğretmenlerin çalıştıkları kurumlara bakılınca; 1 öğretmenin ilkokul sınıf öğretmeni olarak, 3 öğretmenin farklı mahallelerde yer alan ortaokullarda, 3 öğretmenin lise düzeyinde (1 öğretmen Anadolu lisesi, 1 öğretmen sosyal bilimler lisesi, 1 öğretmen fen lisesi), 3 öğretmenin de meslek lisesinde (2 öğretmen kültür, 1öğretmen meslek dersi) çalıştıkları görülmektedir. Çalışmaya katılan öğretmenlerden 1 tanesi aynı

eğitim öğretim yılında 2 farklı türdeki okulda çalıştığı görülmektedir. Öğretmenlerin çalışma yıllarına bakıldığında; 3 öğretmenin en az 10 yıllık mesleki deneyimi olduğu, 5 öğretmenin 21-30 yıl arası çalıştığını, 1 öğretmenin de 30 yıl üstü görev yaptığı görülmektedir.

Araştırmanın nicel kısmı; seçkisiz örnekleme yöntemiyle belirlenen Edirne ilinde görev yapan 794 öğretmenden oluşmaktadır. Örneklem oluşturulurken tüm okullara erişim sağlanmış ve gönüllük esası bağlamında geri dönüş sağlayan 794 öğretmenle çalışma grubu oluşturulmuştur. Seçkisiz örnekleme yöntemi, istatistiki hesaplamalarla bulunduğu evreni temsil etme büyüklüğüne sahip olacak rastgele yöntemle seçilmiş kişilerden oluşan örnekleme yöntemi olarak adlandırılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Araştırmanın nicel kısmına katılan öğretmenlere ait demografik bilgiler Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4. Nicel Çalışma Grubunun Demografik Bilgileri

Cinsiyet		**Frekans (f)**		**Yüzde (%)**	
Kadın		490		61,7	
Erkek		304		38,3	
Toplam		**794**		**100,0**	
Yaş	**f**	**%**	**Öğrenim Durumu**	**f**	**%**
30 ve altı	50	6,3	Lise	5	0,6
31-40	284	35,8	Yüksekokul	43	5,4
41-50	304	38,3	Fakülte	611	77,0
51 ve üstü	156	19,6	Yüksek Lisans	131	16,5
			Doktora	4	0,5
Toplam	**794**	**100,0**	**Toplam**	**794**	**100,0**
Çalıştığı Okul Seviyesi	**f**	**%**	**Hizmet Süresi**	**f**	**%**
İlkokul	182	22,9	1-5	42	5,3
Ortaokul	220	27,7	6-10	92	11,6
Lise	236	29,7	11-20	279	35,1
MTAL	121	15,2	21-30	282	35,5
Diğer	35	4,4	30 ve üstü	99	12,5
Toplam	**794**	**100,0**	**Toplam**	**794**	**100,0**

Araştırmanın nicel kısmına katılan 794 öğretmenin %61,7'si (490) kadın, %38,3'ü (304) erkektir. Öğretmenlerin %38,3'ü (304) 41-50 yaş aralığında, %35,8'i

(284) 31-40 yaş aralığında, %19,6'sı (156) 51 yaş üstüyken %6,3'ü (50) ise 30 yaş ve altındadır. Öğretmenlerin öğrenim durumlarına bakıldığında ise; %77'si (611) fakülte mezunu, %16,5'i (131) yüksek lisans mezunu, %5,4'ü (43) yüksekokul mezunu iken %0,6'sı (5) lise, %0,5'ü (4) doktora mezunudur. Araştırmaya katılan öğretmenlerin %29,7'si (236) lisede, %27,7'si (220) ortaokulda, %22,9'u (182) ilkokulda, %15,2'si (121) meslek lisesinde ve %4,4'ü (35) de diğer okul türlerinde görevlerine devam etmektedirler. Öğretmenlerin, %35,5'i (282) 21-30 yıl arası, %35,1'i (279) 11-20 yıl arası, %12,5'i (99) 30 ve üstü yıl, %11,6'sı (92) 6-10 yıl arası ve %5,3'ü (42) 1-5 yıl arası hizmet süresine sahiptirler.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmanın nitel boyutunda veri toplama aracı olarak, araştırmacı tarafından oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmaktadır (EK 3). Görüşmeler, verileri toplarken sağladığı etkileşim, esneklik, veri kaynağının teyit edilmesi, anlık yanıt ve tepkileri kaydetme şansı, yanıtlardaki tamlık ve geri bildirimlerle olguyu detaylı inceleme fırsatı sağlaması özellikleri nedeniyle olgubilim araştırmalarının başlıca veri toplama aracı olmaktadırlar (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

Araştırmanın nicel boyutunda ise; araştırmacı tarafından oluşturulan anket formu kullanılmaktadır. İki bölümden oluşan anket formunun ilk bölümünde kişisel bilgiler formu bulunmaktadır. İki boyuttan oluşan ikinci bölümde ise; tüketim ve tüketimin okulla olan ilişkisini incelemek amacıyla hazırlanmış bir anket maddeleri bulunmaktadır (EK 4).

3.1.1. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Araştırmanın amaçlarından olan tüketim ve tüketim kültürüne dair öğretmen görüşleriyle birlikte tüketim kültürünün oluşturulmasında okulun etkisini tespit edebilmek amacıyla öncelikle yarı yapılandırılmış bir görüşme formu hazırlanmıştır. İlgili alanyazı incelenerek araştırmanın amacına yönelik araştırma sorularına cevap alınabilecek görüşme soruları hazırlanmıştır. Görüşme formunda soruların açık uçlu ve kolay anlaşılır olmasına, her sorunun amaçladığı tek boyut olmasına, katılımcıları

yönlendirici ifadeler taşımamasına dikkat edilerek hazırlanmıştır. Görüşme formunun bazı sorularında, katılımcılardan gelecek cevapların daha detaylı ve anlaşılabilir olması amacıyla sonda sorulara da yer verilmiştir. Ayrıca sorular araştırmanın amaçlarına uygun olarak mantıklı bir biçimde sıralanarak düzenlenmiştir. Hazırlanan görüşme formu alan uzmanlarına gönderilmiş ve gerekli geri dönüşler alınarak görüşme sorularının son hali belirlenmiştir. 12 sorudan oluşan görüşme formunun ilk 3 sorusu öğretmenlerin tüketim ve tüketim kültürüne ait görüşlerini ortaya koymaya, diğer sorular da tüketimin okul ile ilişkisini belirlemeye yönelik sorulardan oluşmaktadır. Son olarak da görüşme formunun belirlenen hedeflere uygunluğunun ve süreçlerin işlerliğinin belirlenebilmesi amacıyla pilot görüşme gerçekleştirilmiştir.

3.1.2. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmaya katılan öğretmenlerin demografik bilgilerinin tespiti amacıyla araştırmacının geliştirdiği kişisel bilgiler formu kullanılmıştır. Bu form aracılığıyla öğretmenlerin cinsiyeti, yaşı, öğrenim durumu, çalıştığı okul seviyesi ve hizmet süreleri tespit edilmiştir.

3.1.3. Anket Formu

Yarı yapılandırılmış görüşme formlarıyla yapılan öğretmen görüşlerinin ardından, araştırmanın amacına uygun olacak şekilde öğretmenlerden gelen yanıtlardan ve ilgili alanyazın incelenerek araştırmacı tarafından bir anket formu geliştirilmiştir. Öncelikle araştırmacı, belirlenen amaçlar doğrultusunda ankette yer alabilecek nitelikte maddeler hazırlayarak konunun uzmanlarına anket maddelerini göndermiştir. Uzmanlardan gelen geri bildirimler sonrasında, anket formunda yer alacak maddelerin ölçme amacına uygunluğu tespit edilmiş ve bu sayede anket formunun kapsam geçerliği sağlanmıştır. Anketin formunda uzman denetiminden geçirilerek şekillenen 35 maddeden bulunmaktadır. 2 boyuttan oluşan formun 1. boyutunda, tüketim kültürünün oluşmasındaki toplumsal etkileri Baudrillard'ın bakış açısından inceleyen maddeler yer almıştır. Anket formunun 2. boyutunda ise tüketim kültürünün oluşmasında okulun etkilerini Baudrillard'ın bakış açısından inceleyen maddelere yer verilmiştir.

Anket formu hazırlanırken anket maddelerin açık ve anlaşılır olmasına, maddeler arasında bir bütünlük oluşmasına, her bir anket maddesinin sadece bir cümleyle tek bir ifadeye yanıt aramasına dikkat edilmiştir.

Ayrıca anket formunun planlanan amaca uygunluğunu belirlemek ve formun doldurulmasındaki süreçlerin işleyişinin belirlenebilmesi amacıyla pilot çalışma gerçekleştirilmiştir.

3.4. Verilerin Toplanması

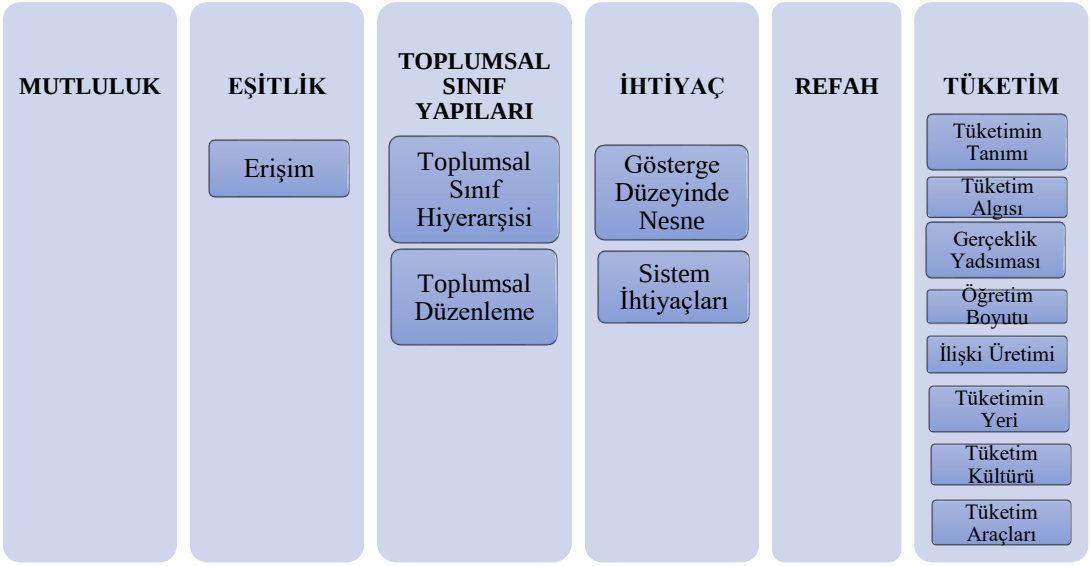
Trakya Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu Başkanlığı'ndan alınan araştırma izni (EK 1) ve Edirne İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden alınan izinler (EK 2) sonrası; araştırmanın nitel kısmına ait verilerin toplanması için 9 öğretmen ile yüz yüze görüşülmüştür. Görüşmelere başlamadan önce öğretmenlere araştırma hakkında bilgiler verilmiş ve alınan izinler beyan edilmiştir. Her bir öğretmenden alınan randevularla, öğretmenler için uygun zamanlar belirlenmiş ve görüşmeler okul ders saatleri dışında gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmeler, her öğretmenlerden alınan izin ile ses kayıt cihazına kaydedilmiştir. Görüşmede teşvik edici olunmaya çalışılmış ve böylelikle görüşmecinin sorulara ayrıntılı yanıtlar vermesine yardımcı olunmak istenmiştir. Görüşme sırasında görüşülen kişilerden gelen yanıtlar karşısında tarafsız olunarak, görüşmecilerin tüm yanıtları müdahale edilmeden kaydedilmiştir.

Araştırmaya ait nicel verilerin toplanması amacıyla hazırlanan anket formu, Edirne İl Milli Eğitim Müdürlüğünden alınan izinlerin ardından Edirne ili Merkez ve ilçelerinde bulunan 794 öğretmene uygulanmıştır. Edirne İl Milli Eğitim Müdürlüğünden alınan izinlerle birlikte araştırmacı, Edirne ilinde bulunan okullardaki öğretmenlere erişim sağlamıştır.

3.5. Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen nitel verilerin analizi için betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Betimsel analiz, toplanan verilerin araştırmacı tarafından hazırlanmış belirli temalara göre özetlenmesi ve yorumlanması temeline dayanmaktadır (Yıldırım

ve Şimşek, 2011). Bu çerçevede öncelikle yarı yapılandırılmış görüşme formuyla elde edilen veriler hem ses kayıtları hem de alınan notlar çerçevesinde bilgisayar ortamına yazılı formatta aktarılmıştır. Her bir soru için katılımcıların verdiği yanıtlar, ham halleri bir tablolaştırılmıştır. Daha sonra Yıldırım ve Şimşek (2011)'in de belirttiği betimsel analizin 4 aşamasından ilk adım olan kavramsal tematik çerçeve oluşturulmuştur. Bu çerçeve oluşturulurken Baudrillard'ın Tüketim Toplumu kuramında yer verdiği tüketim toplumunun göstergeleri, araştırmanın amaçlarıyla örtüşecek şekilde belirlenmiştir. Bu bağlamda 6 ana tema ve bu ana temalara bağlı 13 alt tema ortaya çıkarılmıştır. İkinci aşama olarak; görüşme sorularıyla elde edilen veriler, bu temalar çerçevesinde sınıflandırılmıştır. Her soruda uygun temalara yerleştirilen veriler ayrı ayrı düzenlenmiş ve tematik bir düzen elde edilmiştir. Bu aşamadan sonraki üçüncü aşamada; tematik çerçevede düzenlenen veriler tanımlanarak gerekli yerlerde doğrudan alıntılarla desteklenmiştir. Son aşama olarak da elde edilen bulgular, nicel verilerin analizinden gelen bulgularla karma yöntem bağlamında harmanlanarak her bir amaç için ayrı ayrı yorumlanmıştır. Betimsel analiz için hazırlanmış tematik çerçeve, ana temalar ve bunlara bağlı alt temalarla birlikte Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1: Tematik Çerçeve

Araştırmanın nicel verileri; herhangi bir değişkene ait sayısal değerlerin betimlenerek sunulmasına olanak tanıyan betimsel istatistik yöntemi ile analiz

edilmiştir. Betimsel istatistik, elde edilen verilerin frekans, yüzde, merkezi eğilim ölçüleri gibi teknik yardımıyla, örneklemin özelliklerini betimlemeyi amaçlayan bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Büyüköztürk, 2019).

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM

Araştırmaya katılan öğretmenlerden elde edilen bulgulara, araştırmanın amaçları doğrultusunda bu bölümde yer verilmektedir.

4.1. Tüketim ve Tüketim Kültürüne İlişkin Bulgular

Araştırmanın ilk amacı olan "Tüketim ve tüketim kültürüne dair öğretmen görüşleri nasıldır?" sorusuna, görüşme formundaki 1-2 ve 3. sorularla, anket formunun ise ilk boyutunda yer alan ilk 8 maddesinde yanıt aranmaktadır.

Öğretmenlerin tüketime ait görüşlerini öncelikle ihtiyaç kavramı üzerinden yola çıkarak değerlendirmek gerekliliği görülmektedir. Tablo 5'te öğretmenlerin, anket formunun tüketimle ihtiyaç kavramını ilişkilendiren maddelerine (1-2 ve 3. madde) dair görüşlerinin betimsel istatistikleri yer almaktadır.

Tablo 5.Öğretmenlerin, tüketimle ihtiyaç kavramını ilişkilendiren maddelere verdiği yanıtların dağılımı

	Kesinlikle Katılmıyorum		**Katılmıyorum**		**Kararsızım**		**Katılıyorum**		**Kesinlikle Katılıyorum**	
	f	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**
1. Tüketim, bireyin ihtiyaçlarından doğan bir kavramdır.	56	7.1	59	7.4	33	4.2	377	47.5	269	33.9
2. Birey, tüketim duygusunu tatmin edebilmek için gerçekte var olmayan ihtiyaçlar oluşturmaktadır.	27	3.4	103	13.0	131	16.5	371	46.7	162	20.4
3.Günümüz toplumunda birey, ihtiyaçlarını içinde bulunduğu toplumsal sisteme göre belirler hale gelmektedir.	11	1.4	35	4.4	53	6.7	501	63.1	194	24.4

Öğretmenlerin tüketimle ilgili görüşlerini ihtiyaç kavramı üzerinden inceleyen maddelerin dağılımının yer aldığı Tablo 6 incelendiğinde; ilk anket maddesi olan "Tüketim, bireyin ihtiyaçlarından doğan bir kavramdır" maddesine 794 öğretmenin %47.5'i(f=377) "Katılıyorum" ve %33.9'u(f=269) da "Kesinlikle

Katılıyorum" yanıtını verdikleri görülmektedir. Öğretmenlerin %7.4'ü(f=59) "Katılmıyorum" ve %7.1'i(f=56) "Kesinlikle Katılmıyorum" yanıtını verirken %4.2'sinin(f=33) de kararsız olduğu görülmektedir. Bu yanıtlara göre öğretmenlerin %81.4'ünün (f=646), tüketimin bireyin ihtiyaçlarından doğan bir kavram olduğunu kabul ettikleri tespit edilmektedir.

Tüketimle ihtiyaç kavramları arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla araştırmanın nitel kısmının veri toplama aracı olan görüşme forumunda yer alan "Size göre tüketim ve tüketici kavramları nasıl ifade edilebilir?" sorusuna verilen yanıtlar tematik çerçevenin "İhtiyaç" teması üzerinden betimlendiğinde; tüketimi tanımlarken ihtiyaçların karşılanmak zorunda olduğu yönünde durulduğu göze çarpmaktadır.

"Tabii gerekli tüketim maddeleri de var. İşte belki yemek, içmek gibi ihtiyacımız olan" (K1: Kadın, Mesleki Teknik Lise, 21-30 Yıl).

"*Hani bir şey tüketmeden yaşayamayız. Sonuçta ihtiyaçlarımızı karşılamak zorundayız, hani suyu içmemiz gerekiyor, suyu tüketiyoruz, Yemek yememiz gerekiyor, yemeği tüketiyoruz. Hani bu anlamda tüketmek tabii ki olumlu ve yadsıyamayacağımız bir şey." (K2: Kadın, Lise, 10-20 Yıl).*

Yine aynı soruya verilen yanıtları "Tüketim" temasının alt teması olan "Tüketimin Tanımı" alt temasında incelediğimizde; bazı cevapların ihtiyaçlarla bağdaştırıldığı görülmektedir.

"Tüketim deyince akla ilk olarak, ihtiyacımız olan bir şeyi tüketmek, onu kullanmak geliyor" (K2: Kadın, Lise, 10-20 Yıl).

"Tüketim denince benim ilk aklıma gelen, insani olarak ihtiyaçlarımızın karşılanması. Bunun için önce ihtiyacımız olan mallara ulaşmak, bunun yanında insan olarak hayatımız idame ederken çevreden gördüğümüz saygı, sevgi de eklenebilir" (K3: Erkek, Sosyal Bilimler Lise, 21-30 Yıl).

"Tüketim, herhangi bir kaynağın belirli bir ihtiyaç doğrultusunda kullanımı" (K6: Kadın, Ortaokul, 10-20 Yıl).

"Tüketim, insanın ihtiyacı olan şeyi almasıdır" (K8: Erkek, Ortaokul, 10-20 Yıl).

Maslow'un ihtiyaçlar penceresinden bakılarak yapılmış bir tüketim tanımının da öğretmenlerin yukarıdaki tanımlarını destekler nitelikte olduğu sonucuna varılmaktadır (Kaban Kadıoğlu, 2014; Odabaşı, 2019; Torlak, 2016). Yine aynı tanımlarda tüketmek, bitirmek, harcamak ifadelerinin de öğretmen görüşleriyle örtüştüğü görülmektedir.

"Tüketim, üretilen bir şeyin harcanması, insanlar tarafından kullanılması" (K5: Kadın, İlkokul, 21-30 Yıl).

"Tüketim, bir şeyi tüketmek, bitirmek" (K6: Kadın, Ortaokul, 10-20 Yıl).

"Tüketim dendiğinde tükettiği şeyi tamamen kullanmadan tüketmek aklıma geldi. Tüketmek, atmak aklıma geliyor" (K9: Erkek, Mesleki Teknik Lise, 30+ Yıl).

Anket formunun 2. ve 3. soruları, günümüz toplumunda bireyin ihtiyaçlarının nasıl belirlendiğini açıklamak üzere öğretmenlere yöneltilmektedir. Tablo 5 incelendiğinde; "Birey, tüketim duygusunu tatmin edebilmek için gerçekte var olmayan ihtiyaçlar oluşturmaktadır" maddesine öğretmenlerin %46.7'si(f=371) "Katılıyorum" ve %20.4'ü(f=162) "Kesinlikle Katılıyorum" yanıtını verdikleri görülmektedir. Bu maddeyi öğretmenlerin %16.5'i(f=131) "Kararsızım", %13.0'ü(f=103) "Katılmıyorum" olarak yanıtlamaktadırlar. Bu yanıtlara göre öğretmenlerin %67.1'i (f=533) bireyin tüketim duygusunu tatmin etmek için gerçekte var olmayan ihtiyaçlar oluşturduğunu düşündükleri anlaşılmaktadır.

İhtiyaçlar-tüketim ilişkisini günümüz boyutunda inceleyen "Günümüz toplumunda birey, ihtiyaçlarını içinde bulunduğu toplumsal sisteme göre belirler hale gelmektedir" maddesine öğretmenlerin %63.1'i(f=501) "Katılıyorum" ve %24.4'ü(f=194) "Kesinlikle Katılıyorum" yanıtını vermiş oldukları görülmektedir. Öğretmenlerin %6,7'si(f=53) "Kararsızım", %4.4'ü(f=35) "Katılmıyorum" olarak yanıt verdikleri görülmektedir. Bu yanıtlar ışığında öğretmenlerin, % 87.5'inin

(f=695) günümüz toplumunda bireyin, ihtiyaçlarını içinde bulunduğu toplumsal sisteme göre belirlediğini düşündükleri anlaşılmaktadır.

Bu iki anket maddesiyle ihtiyaç ve tüketim ilişkisini incelerken, araştırmanın nitel kısmı için elde edilen verilerde de "İhtiyaç" ana teması altındaki "Sistem İhtiyaçları" alt teması kapsamında öğretmenlerin birçok yanıt verdikleri görülmektedir. İhtiyaçlarda abartı, sürekli ihtiyaç hissetmek, sistemin çeşitli adlarla tüketime yönlendirdiğini ve ihtiyacın olmasa da tüketme ihtiyacı hissederek sistemin çarkının içerisinde kalındığı ana başlıkları üzerinden görüşler olduğu görülmektedir.

"Sanayi devrimine girişle birlikte aslında o toplumun temelleri atılmıştı. Yani eskiden nasıl her şeyin az olmasıyla insanlar sadece ihtiyaç duyduğu şeylere yöneliyordu. Fakat şu anda her şeyden çok çok fazla üretilebildiği için o toplumun da yaratılması gerekiyor. Yani bir şeylere ihtiyacı varmış gibi gösterilmesi gerekiyor" (K1: Kadın, Mesleki Teknik Lise, 21-30 Yıl).

"Bir tane kaliteli bir tişörtle, düzgün bir tişörtle de veya iki tane değiştirebildiğin bir kıyafetle de idare edebilecekken toplum sana öyle bir dayatıyor ki; moda. Her kıyafetin her renginden sahip olma veya şöyle diyelim iki tane pantolonla idare edebilecekken, kotla idare edebilecekken sana bunun değişik modelleriyle, değişik renkleriyle, bunu dayatıyor" (K6: Kadın, Ortaokul, 10-20 Yıl).

"Yeni sistemin de böyle olduğunu düşünüyorum. Tamamen tüketim üzerine. Yani tamir etmek yok. Farklı bir amaçla kullanmak yok. At gitsin, at gitsin yenisi gelsin" (K7: Kadın, Ortaokul, 21-30 Yıl).

"Şimdi orada asıl ihtiyaçları dururken ihtiyacı olmayan bir şeyi satın alma duygusu vardı. Benim gözlemlediğim düzenli yemek yemedikleri halde, iyi giyinmedikleri halde pahalı cep telefonu almaya motive oluyorlar" (K9: Erkek, Mesleki Teknik Lise, 30+ Yıl).

Bu noktada öğretmen görüşlerini destekler nitelikte olacak şekilde Baudrillard (2019) da klasik anlayıştan farklı olarak, tüketimin ihtiyaçlardan dolayı gerçekleşmediğini, bu nedenle günümüz insanının ihtiyaçlarını gidermek için tüketim

yapsa bile ihtiyaç duygusunun tatmin olamayacağını, tüketimin toplumsal bir anlam bağlamında gereklilik olduğundan bahsederken, günümüz toplumunun da tüketim toplumu olduğunu belirtmektedir.

Görüşme yapılan öğretmenlerin de bahsedilen sistem ve tüketim toplumunda ihtiyaçlara dair görüşleri "Sistem İhtiyaçları" alt temasında tespit edilmektedir.

"Daha doğrusu sistem buna yönlendirdi insanları. Daha fazla tüketmeye ve daha fazla tüketici olmaya. Hal böyle olunca da insanlar kendilerine sunulanı aldılar, tükettiler, kullandılar" (K4: Erkek, Mesleki Teknik Lise-Fen Lisesi, 21-30 Yıl).

"Bir şekilde bir şeylere ihtiyacı olduğuna inandırılarak bu toplum oluşturuldu. Yani ben kendi hayatımı biraz daha yönlendirilmiş, farkında olmadığım şekilde yönlendirilmiş algılıyorum. Yani ne kadar dikkat etsem de (az çok bilinçli olduğumu düşünüyorum bu konuda) bazı seçimlerimin bana ait olup olmadığından emin değilim!" (K1: Kadın, Mesleki Teknik Lise, 21-30 Yıl).

"Tüketim toplumu ihtiyaç fazlasını kullanan insanların bir araya getirdiği bir topluluk diye düşünüyorum. İhtiyaç fazlasını kullanan insanlar" (K2: Kadın, Lise, 10-20 Yıl).

"Bu bir sistem meselesi bildiğiniz gibi. O sistemin dışına hani ben çıksam bile çocuğumu çıkaramıyorum. Öğrencilerimi çıkaramıyorum yeri geliyor. Tamamen tüketmek üzerine bir sistem. Yani hep yenisini sunma, sadece sorgulamadan, irdelemeden, sürekli almak, tüketmek üzerinde bir sistem gibi görüyorum ben" (K7: Kadın, Ortaokul, 21-30 Yıl).

"Tüketim toplumu denilince… insanların kendisi için değil de üretim araçlarına sahip insanlar için çalışması ve tüketmesi geliyor aklıma" (K8: Erkek, Ortaokul, 10-20 Yıl).

"Bana göre böyle bir toplumsal kültürün oluşması istenen bir şey, sistem kurucular tarafından istenen bir olay sonuçta! Çünkü ne kadar tüketim varsa o kadar tüketilecek nesneleri piyasaya sürenler kazançlı olacaklar. Bu kazanımı sağlayabilme adına gerek duyguların tüketilmesini gerekse metaların tüketilmesini hızlandırdıkça,

bu alanda üretimin çoğalacağını biliyorlar" (K9: Erkek, Mesleki Teknik Lise, 30+ Yıl).

Anket formunun nesne ve tüketim arasındaki ilişkiyi birey-tüketim nesnesi bağlamında inceleyen maddelerinin analizi Tablo 6'da gösterilmektedir.

Tablo 6.Öğretmenlerin, birey-tüketim nesnesi arasındaki ilişkiyi inceleyen maddelere verdikleri yanıtların dağılımı

	Kesinlikle Katılmıyorum		**Katılmıyorum**		**Kararsızım**		**Katılıyorum**		**Kesinlikle Katılıyorum**	
	f	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**
4. Günümüz toplumunda birey, tüketim nesneleriyle kendi arasında bir ilişki (duygusal-sosyal vb.) kurmaktadır.	13	1.6	35	4.4	70	8.8	494	62.2	182	22.9
5. Günümüz toplumunda birey, etrafındaki her şeyi tüketim nesnesi haline getirebilmektedir.	18	2.3	53	6.7	83	10.5	418	52.6	222	28.0
6. Nesneler, gerçek işlevlerinden daha çok toplumda yarattığı algıya bağlı olarak tüketilmektedir.	18	2.3	51	6.4	96	12.1	445	56.0	184	23.2
7. Birey mutlu olduğunu, satın almış olduğu tüketim nesneleri üzerinden topluma göstermektedir.	18	2.3	63	7.9	83	10.5	400	50.4	230	29.0

Günümüz toplumunda bireyin tüketim nesnesi ile ilişkisini inceleyen maddelerin bulunduğu Tablo 6 incelendiğinde; "Günümüz toplumunda birey, tüketim nesneleriyle kendi arasında bir ilişki (duygusal-sosyal vb.) kurmaktadır (Madde 4)" maddesine öğretmenlerin %62.2'si(f=494) "Katılıyorum" ve %22.9'u(f=182) da "Kesinlikle Katılıyorum" yanıtını vermiş oldukları görülmektedir. Öğretmenlerin %8.8'i(f=70) "Kararsızım", %4.4'ü(f=35) de "Katılmıyorum" olarak bu maddeyi değerlendirmektedirler. Bu değerlere göre öğretmenlerin %85.1'i(f=676) günümüz toplumundaki bireyin tüketim nesneleriyle kendi arasında duygusal ya da sosyal bir ilişki kurduğunu belirtmektedirler. Bu noktada Baudrillard (2020); tüketim toplumunda bireyin, çevresini sarmış olan nesneler kümesinde nesnelerle yakın bağlar kurarak onlara birer kişilik kazandırdığını ve nesneleri kendilerince yeni işlevsel şekillere soktuklarını belirtmektedir. Bunu yaparken nesnelere asıl işlevleri yerine simgesel yeni anlamlar kazandırarak nesneyi tüketim nesnesine dönüştürmektedirler

(Baudrillard, 2009). Öğretmenlerin sadece %6'sının(48) bu görüşe katılmadıklarını belirtmeleri, Baudrillard'ın bu görüşünün anlam olduğunu göstermektedir.

Tablo 6'daki "Günümüz toplumunda birey, etrafındaki her şeyi tüketim nesnesi haline getirebilmektedir (Madde 5)" maddesine verilen yanıtlar incelendiğinde; öğretmenlerin %52.6'sı(f=418) "Katılıyorum" ve %28.0'i(f=222) "Kesinlikle Katılıyorum" yanıtını vermiş oldukları görülmektedir. Öğretmenlerin %10.5'i(f=83) "Kararsızım" ve %6.7'si(f=53) "Katılmıyorum" olarak yanıtladıkları anlaşılmaktadır. Verilen yanıtlar değerlendirildiğinde öğretmenlerin %80.6'sı(f=640), günümüz toplumundaki bireyin, etrafındaki her şeyi tüketim nesnesi haline dönüştürebileceğini düşündükleri anlaşılmaktadır. Baudrillard (2019), tüketim toplumunda gösterge adını verdiği düzeye getirilen her türlü nesnenin, tüketim nesnesine dönüştürülebileceğini belirtmektedir. Nesne kendi kullanım değeri dışına çıkarılarak yeniden tanımlandığında ve asıl işlevinden soyutlandığında tüketim nesnesine dönüşmektedir (Baudrillard, 2009).

Bu durumu inceleyen "Nesneler, gerçek işlevlerinden daha çok toplumda yarattığı algıya bağlı olarak tüketilmektedir (Madde 6)" maddesine verilen yanıtlara bakıldığında; öğretmenlerin bu maddeyi %56.0(f=445) oranında "Katılıyorum" ve %23.2 oranında da (f=184) de "Kesinlikle "Katılıyorum" olarak değerlendirdikleri görülmektedir. Öğretmenlerin %12.1'i(f=96) "Kararsızım" ve %6.4'ü(f=51) "Katılmıyorum" olarak işaretlemiş bulunmaktadırlar. Bu maddedeki yoğunluğa bakıldığında öğretmenlerin %79.2(f=629) oranında, nesnelerin gerçek işlevlerinden daha çok toplumda yarattığı algıya göre tüketildiklerine katıldıklarını gözlemlenmektedir. Baudrillard (2009); bireyin nesnelerle olan ilişkisinin ve nesneler üzerinden oluşturdukları tüketim şekillerinin, toplumsal yapıda bir görev ifşa ettiğini belirtmektedir. Böylelikle de toplumsal düzenin nesnelere bir statü oluşturduğu ve bireyin de bu statüyü elde etmek için tükettiğini söylemektedir (Baudrillard, 2020).

Öğretmenlerle yapılan görüşmelerde tüketim toplumu ile ilgili sorularda verdikleri yanıtlar "İhtiyaç" temasının "Gösterge Düzeyinde Nesne" alt temasında değerlendirildiğinde yukarıda belirtilen tüketim nesnesi kavramı ile ilgili yanıtlar da bulunmaktadır.

"...cep telefonu da bir simge olarak algılanabilir yani teknoloji de" (K1: Kadın, Mesleki Teknik Lise, 21-30 Yıl).

"Lüksün çoğalması, tüketim toplumunun göstergelerinden birisi gibi geliyor bana. Evlerin büyümesi, eşyaların çoğalması, çoğalan eşyaların yeterince kullanılmaması..." (K9: Erkek, Mesleki Teknik Lise, 30+ Yıl).

Tablo 6'daki "Birey mutlu olduğunu, satın almış olduğu tüketim nesneleri üzerinden topluma göstermektedir (Madde 7)" maddesine verilen yanıtlar incelendiğinde; öğretmenlerin %50.4'ünün (f=400) "Katılıyorum" ve %29.0'unun(f=230) da "Kesinlikle Katılıyorum" yanıtını verdikleri görülmektedir. Öğretmenlerin %10.5'i(f=83) "Kararsızım" ve %7.9'u(f=63) da "Katılmıyorum" yanıtını verdikleri anlaşılmaktadır. Bu durumda öğretmenlerin %79.4'ü(f=630) bireyin mutlu olduğunu, satın olmuş olduğu tüketim nesneleri üzerinden topluma gösterdiğini düşündükleri anlaşılmaktadır. Baudrillard (2019); tüketim toplumunun kesin göstergesi olarak mutluluğu tanımlamaktadır. Tüketim idealinde yaşanan mutluluğun muhakkak başkalarının gözünde görünür kılınması gerektiğini, bunun da bir ayrımcılık talebi olduğunu belirtmektedir (Baudrillard, 2019).

Tüketim toplumuna dair görüşme soruları üzerinden yanıtlar "Mutluluk" teması altında değerlendirildiğinde, tüketmenin bireyi rahatlattığını, bu rahatlığın bir prestij ve popülerlik ögesi olarak gösterildiği anlaşılmaktadır.

"Mütemadiyen alışveriş yaparken gereğinden fazlasını alıp evimize getirirken kendimizi buluyoruz. Böylelikle psikolojik olarak rahatlamaya çalışıyoruz" (K4: Erkek, Mesleki Teknik Lise-Fen Lisesi, 21-30 Yıl).

"Ne kadar tüketirsen ne kadar renkli şeylerin varsa, ne kadar fazlaysa, ne kadar yeniyse o kadar popülersin, o kadar iyi bir insansın. Yani iyilik kavramı, kendini ifade etme kavramı da bunun üzerinden oluşturuldu diye düşünüyorum." (K1: Kadın, Mesleki Teknik Lise, 21-30 Yıl).

"... örneğin hayvan beslemelerin prim yaptığı bir yerde eline mama alıp da kendini sağda solda gösterme duygusu; tüketici bir görüntü olarak geliyor bana" (K9: Erkek, Mesleki Teknik Lise, 30+ Yıl).

Baudrillard (2019); bu şekilde elde edilen mutluluktan aslında gerçek bir doyum yaşanmayacağını, bu nedenle de bireyin, sürekli yeni şeyler tüketme ihtiyacında bulunacağını belirtmektedir.

"Ama şimdi ne yaparsak yapalım, mutlu olamıyoruz. Cep telefonumuza sarılıp orada hızla akan görüntüleri izlemek bize daha rahatlatıcı geliyor. Sohbetler kısır, ilişkiler kısır. İnsanlar ne yazık ki gerçek anlamda mutlu olamıyor" (K4: Erkek, Mesleki Teknik Lise-Fen Lisesi, 21-30 Yıl).

Öğretmenlerle yapılan görüşmelerde; tüketimin tanımı üzerinden verilen cevaplar "Tüketim" temasının "Tüketim Algısı" alt teması üzerinden değerlendirildiğinde tüketim kavramının olumsuz-negatif bir algı oluşturduğu tespit edilmektedir.

"Tüketim kelimesini negatif algılıyorum. İçinde bulunduğumuz zaman ve daha da vahşileşen bu yapıyla insanlar, daha fazla tüketmeye ve bir şeyleri değersiz hale getirmeye çalışıyor" (K1: Kadın, Mesleki Teknik Lise, 21-30 Yıl).

"Sanki tüketim deyince böyle o kelimeye negatif bir anlam yüklüyormuş gibi bir algı var ya da ben öyle hissediyorum" (K2: Kadın, Lise, 10-20 Yıl).

"Bu kavramlar ben de hiç olumlu bir etki oluşturmuyor. Olumsuz bir etki yaratıyor" (K4: Erkek, Mesleki Teknik Lise-Fen Lisesi, 21-30 Yıl).

"Bu kavramlar olumsuz algı oluşturuyor. Çünkü hani şu anda üretim yok. Sadece tüketim toplumu için sürekli her şeyi tüketiyoruz ve çok çabuk harcıyoruz" (K5: Kadın, İlkokul, 21-30 Yıl).

"Dünyadaki kaynakların sınırlı olduğunu düşünürsek tüketim denince negatif fikirler geliyor" (K6: Kadın, Ortaokul, 10-20 Yıl).

Tüketim kavramının yarattığı algının yöneltildiği anket formunun 8. maddesine verilen yanıtlar Tablo 7'de gösterilmektedir.

Tablo 7. Öğretmenlerin tüketim algısını inceleyen maddeye verdikleri yanıtların dağılımı

	Kesinlikle Katılmıyorum		**Katılmıyorum**		**Kararsızım**		**Katılıyorum**		**Kesinlikle Katılıyorum**	
	f	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**
8. Tüketim, olumlu algı yaratan bir kavramdır.	51	6.4	163	20.5	191	24.1	282	35.5	107	13.5

Öğretmenlerin "Tüketim, olumlu algı yaratan bir kavramdır" maddesine verdikleri yanıtlar incelendiğinde; %6.4'ü(f=51) "Kesinlikle Katılmıyorum", %20.5'i (f=163) "Katılmıyorum", %24.1'i(f=191) "Kararsızım", %35.5'i (f=282) "Katılıyorum" ve %13.5'inin (f=107) de "Kesinlikle Katılıyorum" yanıtını verdikleri görülmektedir. Diğer anket maddelerine göre bu maddede net bir görüşün olmadığı, öğretmenlerin %49'u(f=389) için tüketimin olumlu yönde bir algı yarattığı, %26.9'u (f=214) için tüketimin olumsuz bir algı yarattığı ve % 24.1'inin (f=191) ise bu konuda kararsız olduğu söylenebilmektedir. Öğretmen görüşmelerinde bazı öğretmenlerin de bu konuda kararsız olduğu gözlenebilmektedir.

"Mesela duygudan ya da metalardan maksimum faydayı sağlamak, tamamen kullanıyor olmak tüketicilik gibi gelmiyor bana, o kullanıcılık gibi geliyor ama hala kullanılabilir olduğu halde kullanılmaz duruma getirilmesi, o tüketmek yani bir işe yaramaz hale getirmek gibi bir şey var. İşte orada olumsuzluk geliyor aklıma" (K9: Erkek, Mesleki Teknik Lise, 30+ Yıl).

Öğretmenlerin görüşme formundaki tüketim ve tüketim toplumuna dair sorulara (1, 2. ve 3. soru) verdikleri yanıtlar "Tüketim" temasının "Gerçeklik Yadsıması" alt teması çerçevesinde incelendiğinde; günümüz toplumunda tüketimin sınır tanımaksınız her yerde ve her şekilde olduğu görülebilmektedir.

"İçinde bulunduğumuz zaman ve daha da vahşileşen bu yapıyla birlikte insanlar daha fazla tüketmeye ve bir şeyleri değersiz hale getirmeye çalışıyor. Zaman

için de aynı şey söz konusu. Hiç farkında olmadan içinde bulunduğumuz durumlar tüketime giriyor, belki biraz uzaklaştığımızda farkına varıyoruz boşuna harcadığımızı. Tatile gittiklerinde insanlar fütursuzca önüne geleni, her şeyi tüketmek istiyorlar. Çünkü o şeyi hak ettiğini düşünüyor. Benim için o bir simge" (K1: Kadın, Mesleki Teknik Lise, 21-30 Yıl).

"Tüketim sadece kıyafet değil, yiyecek değil. Hayatın her alanında her şey çok hızlı ve çok fazla tüketmeye başladık" (K2: Kadın, Lise, 10-20 Yıl).

"İhtiyaçların dışında ve sınır tanımaz bir şekilde bu tüketim devam ettiğinde bu bir rahatsızlık yaratıyor. Tüketim toplumu denildiğinde bunun yanında çevrenin, doğanın tüketilmesi, gözümüzün gördüğü her şeyin tüketilmesi, bu rahatsızlık edilen kısımda oluyor" (K3: Erkek, Sosyal Bilimler Lise, 21-30 Yıl).

"İnsanların aşırıya kaçtığı için bu durum. Daha doğrusu sistem buna yönlendirdi insanları. Daha fazla tüketmeye ve daha fazla tüketici olmaya. Hal böyle olunca da insanlar kendilerine sunulanı aldılar, kullandılar, tükettiler. Ama doğadan çaldı. Doğayı, kendimize sermaye ettik" (K4: Erkek, Mesleki Teknik Lise-Fen Lisesi, 21-30 Yıl).

"Şu anda üretim yok. Sadece tüketim toplumu için sürekli her şeyi tüketiyoruz ve çok çabuk harcıyoruz" (K5: Kadın, İlkokul, 21-30 Yıl).

"Herhangi bir nedenle de tüketim yapılabiliyor, dünya kaynaklarını tüketiyoruz aslında, doğayı katlederek bir şekilde tüketim malzemesi haline getiriyoruz. Bir meta haline getiriyoruz" (K6: Kadın, Ortaokul, 10-20 Yıl).

"Ben kurabiye canavarı gibi bakıyorum; bitiren, tüketen, böyle yağmalayan bir şey gelmeye başladı son zamanlarda aklıma. Tamamen tüketmek üzerine bir sistem. Yani hep yenisini sunma, hani sadece sorgulamadan, irdelemeden, sürekli almak, tüketmek üzerinde bir sistem gibi görüyorum. İhtiyaçlarımızı giderme konusunda çok açgözlüyüz!" (K7: Kadın, Ortaokul, 21-30 Yıl).

"Tüketim toplumunda ilk aklıma gelen maymun iştahlılık. Ondan sonra duygularda ve beslenmede obezite! Sevgi ilişkisi mesela; sevginin kolay tüketildiği,

sevgilinin kolay değiştirildiği. Bunun da toplumsal bir kimlik kazanması, karakter kazanması tüketici toplumu mantığını herhalde bir yere oturtur gibi geliyor bana" (K9: Erkek, Mesleki Teknik Lise, 30+ Yıl).

Baudrillard (2019) bu noktada vahşi tüketim sarmalını gerçeklik yadsıması olarak adlandırmakta ve tüketim toplumundaki bireyin, herhangi bir şeyi kaçırma telaşı, merak duygusuyla birleşerek her yerde akıl almaz bir tüketim formuna dönüştüğünü belirtmektedir.

Görüşme yapılan öğretmenlerin tüketimle ilgili verdikleri yanıtları "Tüketim" temasının "Tüketim Araçları" alt teması bağlamında incelediğimizde; tüketim toplumunda tüketime yönlendiren araçların özellikle teknolojinin gelişmesi ve yaygınlaşması ile internet, sosyal medya, televizyon ve reklamlar gibi başlıklar görülmektedir.

"İhtiyaç fazlasını kullanan insanlar; yani nedenleri sosyal medya, internetin bu konuda çok etkili olduğunu düşünüyorum. Sürekli reklam çıkıyor karşımıza" (K2: Kadın, Lise, 10-20 Yıl).

"Moda akımları, tüketim toplumunun göstergesi bence. Hızlı değişim aslında. Beğenilerin hemen değişmesi. Ayrıca internet!" (K6: Kadın, Ortaokul, 10-20 Yıl).

"Televizyonlar aracılığıyla bu duyguların kolay tüketimi bir şekilde pompalanıyor. Tabii ki diğer sosyal medya araçlarıyla da bu kolayca pompalanıyor" (K9: Erkek, Mesleki Teknik Lise, 30+ Yıl).

Bu konudaki öğretmen görüşleri, tüketim toplumundaki kitle iletişim araçlarının, gerçekliğin baş döndürücü etkisini bireye sunarak, gerçeği manipüle ettiğine dair Baudrillard (2019)'ın görüşüyle örtüşmektedir.

Tüketim toplumuna dair öğretmen cevapları "Eşitlik" temasının "Erişim" alt teması altında incelendiğinde; bireyin tüketim tercihlerinin yönlendirilmesi yönünde bir cevap geldiği görülmektedir.

"Bence tüketim toplumunu simgeleyen en büyük özelliklerden biri de insanların farkında olmamaları, farkındalık eksikliği. Baktığımızda en ağır kapitalist sistemlerin olduğu, özellikle kapitalist sistemlerin olduğu ülkelerdeki insanlar özgür. Dolayısıyla o insanlar aslında sistemin açığını kullanıp, kazandıkları parayı kendilerine harcayıp sistemin görünürde içinde ama kendi özelinde dışında yaşayabilirler. Ama nasıl bir toplumun içinde olduklarının farkında olmadıkları için devam ediyorlar bu yaşamlarına" (K8: Erkek, Ortaokul, 10-20 Yıl).

Baudrillard (2019); tüketim toplumunda bireylerin tüketim nesneleri önünde satın alma özgürlüğü adı altında eşit olduklarını, ancak bunun ancak tüketim ritüelinde bireyin sistemin kuralları içine sokularak mümkün olabileceğini belirtmektedir.

Görüşme yapılan öğretmenlerin verdikleri yanıtlar "Tüketim" temasının "Tüketimin Yeri" alt teması üzerinden betimlenirken tüketim toplumunun yaşamın içine girdiği boyut da görülebilmektedir.

"Gençlerimizin doğal olaylarla güzel bir havanın kokusunu solumak, çiçek açmış bir ağacı gözlemlemek, akan bir ırmağın şırıltısına tanıklık etmek, onun etrafında yürümek, dolaşmak, spor yapmaktan ziyade onlarla ne yazık ki biz yetişkinler de çoğu zaman kendimizi AVM'lerde gezerken, mütemadiyen alışveriş yaparken buluyoruz. Ayrıca tüketim toplumu denince benim aklıma beş kişilik bir araçta tek başına seyahat eden ve cep telefonu ya da tabletini eline almış, gözünü ondan hiç ayırmayan küçük çocuk geliyor" (K4: Erkek, Mesleki Teknik Lise-Fen Lisesi, 21-30 Yıl).

Baudrillard (2019) da tüketimin yerinin günlük yaşam olduğunu belirtmektedir. Bu noktada tüketim ve okul ilişki incelenmek istenildiğinde, okulun günlük yaşamdaki yeri ve öneminin tespit edilerek yola çıkılması gerekliliği görülmektedir. Bir sonraki başlıkta, öncelikle okulun günlük yaşamdaki yeri ve okul-tüketim ilişkisine dair veriler incelenecektir.

4.2. Tüketim Kültüründe Okulun Yeri ve Tüketim Kültürünün Oluşturulmasında Okulun Etkisine İlişkin Bulgular

Okulun günlük yaşamdaki yerini tespit edebilmek amacıyla görüşme formunun 4. sorusu olan "okul size göre toplumsal işleyişin neresindedir ve bu işleyiş içinde hangi amaçlara hizmet etmektedir" sorusuna verilen yanıtlar Baudrillard (2019)'ın "tüketimin yeri günlük yaşamdır" görüşü çerçevesinde "Tüketim" temasının "Tüketimin Yeri" alt teması içerisinde incelenmektedir. Verilen yanıtlarda okulun, öğrenciler için aile ile birlikte toplumsal işleyişi belirlemede öncül olduğu, toplumsal yaşamın küçük bir örneğini oluşturduğu ve şu anki haliyle tüketim toplumuna dayanak olduğu kanaatlerine erişilebilmektedir.

"Okul, sosyal hayatın ta kendisi. Okulda öğreniyoruz pek çok şeyi. Arkadaşlık ilişkileri işte hani sadece okumaya yazmayı temel becerileri, kültürel aktiviteleri değil. Hani insanlarla nasıl kaynaşırız nasıl, ne tür insanlar olacak hayatımızda. Hani toplumun küçük bir yansıması okul. O yüzden toplumsal işleyiş için önemli" (K2: Kadın, Lise, 10-20 Yıl).

"Okul yaşamın ta kendisi, bir rol modeli. Küçük bir örneği. İçerisinde her tür çocuklarımızın da olduğu. Aslında tam bir küçük rol model" (K6: Kadın, Ortaokul, 10-20 Yıl).

Bazı cevaplarda toplumsal işleyişte ailenin daha önemli olduğu, okulunsa aileden sonra 2. sırada olduğuna dair görüşler tespit edilmektedir.

"Okulun toplumsal yaşamın işleyişinde ikinci planda olduğunu düşünüyorum. Çünkü ailenin ön planda olduğunu düşünüyorum. Onları yönlendirmeye çalışıyoruz ama izin verdiğimiz değerleri eğer aile desteklemezse bir süre sonra çocuk çelişkiye giriyor ve o çelişkide maalesef ki aile baskını öne çıkıyor" (K5: Kadın, İlkokul, 21-30 Yıl).

"Okul toplumsal işleyişin ilk ayağında ya da ikinci evresi, aileden sonra, belki de ikinci temel yani sac ayağının ikinci ayağı gibi düşünüyorum. Aileden sonra.

Ama daha etkili olduğunu düşünüyorum okulun ya da daha etkili olması gerektiğini düşünüyorum" (K7: Kadın, Ortaokul, 21-30 Yıl).

Verilen yanıtlardan okulun toplumsal işleyiş açısından günlük yaşamda aile ile birlikte oldukça önem atfettiği, toplumsal yaşamın adeta bir rol modeli olduğu anlaşılmaktadır. Baudrillard (2019)'ın bahsettiği "günlük yaşamın" içerisinde okulun önemine öğretmenlerin verdikleri yanıtlardan erişilebilmektedir.

Bu soruya verilen yanıtlar, "Toplumsal Sınıf Yapıları" temasının "Toplumsal Düzenleme" alt teması altında incelendiğinde okulun toplumsal işleyişte hangi amaçlara hizmet ettiği öğretmen görüşleriyle belirlenebilmektedir.

"Evet okullar toplumun ta kendisi ama aynı zamanda da rıza oluşturma merkezleri; o toplumun kurallarına uymaya, belki silmeye, pasifize edilmeye çalışılan çocuklar oradakiler" (K1: Kadın, Mesleki Teknik Lise, 21-30 Yıl).

"Aslında okul veya yaptığımız iş, toplumun devamlılığını sağlamak veya şöyle diyelim; okul burada var olan düzenin devamını sağlayan bir araç bana göre. Gelecek nesil adına her siyasal iktidar kendine göre şekillendirmeye çalışır aslında. Okul üzerinden kendi gelecek nesline veya kendi varlığını devam ettirebilecek şeyleri okul aracılığıyla programlar" (K6: Kadın, Ortaokul, 10-20 Yıl).

"Toplumun yönetim sistemi, yönetimi, rejimi nasıl bir toplum istiyorsa, okulları da o şekilde zaten geliştirir. Okulun tanımında da vardır bu" (K9: Erkek, Mesleki Teknik Lise, 30+ Yıl).

Aynı soruya verilen yanıtlarda okulun tüketim toplumundaki yeri de değerlendirilebilmektedir.

"Okullar bir taraftan tüketim toplumunun bir örneği belki. Bir taraftan da tüketim toplumuna çocukları hazırlayan yerler. Çünkü toplum neyse ona hazırlıyor okul" (K1: Kadın, Mesleki Teknik Lise, 21-30 Yıl).

"Okul, tüketim toplumuna daha fazla eleman yetiştiren bir kurumdur. İşte klasik anlamda bildiğimiz okul ne zaman başlıyor? Sanayi devrimiyle beraber başlıyor. İki yüz yıldır okul aynı" (K8: Erkek, Ortaokul, 10-20 Yıl).

"O yüzden büyük sistemin istediği davranışlarının geliştirilmesidir önemli olan. Çalışan, tüketen, üreten kişiler yetiştirmek gibi bir amaca sahiptir okul ile birlikte büyük yapı diyelim" (K9: Erkek, Mesleki Teknik Lise, 30+ Yıl).

Verilen yanıtlarda okulların tüketim toplumda önemli bir işleve sahip olduğu, yaşanılan toplumsal düzen ne ise okulların da bunun devamını sağlayan kurumlar olduğu görüşü ağırlıklı olarak görülmektedir.

Okullarda eğitim-öğrenim gören, haftanın 5 günü günlük yaşamının büyük bir kısmını okulda verilen eğitimlerle, arkadaş grupları ve öğretmenleriyle geçiren öğrencilerin tüketim yönünden durumlarını değerlendirmek için görüşme sorularına verilen yanıtlar ve anket formundaki ilgili maddeler birlikte incelenmektedir.

Tüketim kavramı ile iç içe olan ihtiyaç kavramının öğrenciler düzeyinde gelişimini incelemek amacıyla görüşme formunun 5. sorusu olan "Bireyin, yaşamı boyunca gereksinimini duyabileceği şeylerin belirlenmesinde okulun etkisi sizce nasıldır" sorusuna verilen yanıtlar ile anket formundaki 9. (Birey yaşam boyu sürecek ihtiyaçlarını, okulda öğrendikleriyle belirlemektedir) ve 10. (Öğrenciler, okullardaki sosyalleşme sürecinde edindikleri izlenimlerle, kendilerine yeni ihtiyaçlar oluşturabilmektedirler) maddelerine verilen yanıtlar birlikte incelenmektedir. Tablo 8'de bireyin ihtiyaçlarını belirlemede okulun etkisini inceleyen maddelere verilen yanıtların dağılımı görülmektedir.

Tablo 8. Öğretmenlerin, bireyin yaşam boyu sürecek ihtiyaçlarını belirlemede okulun etkisini inceleyen maddelere verdikleri yanıtların dağılımı

	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
9. Birey yaşam boyu sürecek ihtiyaçlarını, okulda öğrendikleriyle belirlemektedir.	76	9.6	331	41.7	196	24.7	156	19.6	34	4.4
10. Öğrenciler, okullardaki sosyalleşme sürecinde edindikleri izlenimlerle, kendilerine yeni ihtiyaçlar oluşturabilmektedir.	8	1.0	35	4.4	89	11.2	538	67.8	124	15.6

"Bireyin yaşam boyu sürecek ihtiyaçlarını okulda öğrendikleri ile belirlemektedir" maddesine verilen yanıtlar için Tablo 8'e bakıldığında; öğretmenlerin %41.7'si(f=331) "Katılmıyorum" ve %9.6'sı(f=76) da "Kesinlikle Katılmıyorum" yanıtını işaretledikleri görülmektedir. %24.7(f=196) oranında "Kararsızım" diye öğretmenlerle birlikte %19.6(f=156) oranında "Katılıyorum", %4.4(f=34) oranında da "Kesinlikle Katılıyorum" yanıtı veren öğretmenler olduğu görülmektedir.

Yanıtların oranlarına bakıldığında; toplamda %51.3(f=407) oranında öğretmenin, bireyin ihtiyaç duyduklarını okulda öğrendikleri yönündeki maddeye katılmadıkları görülmektedir. %24.7(f=196) oranında öğretmen bu maddeye kararsız kalırken, sadece %24(f=190) oranında öğretmen bu görüşe katılmaktadır. Görüşme formundaki yanıtlar incelendiğinde "Öğretim Boyutu" teması altında bu konuyu açıklayabilecek bazı yanıtlar görülmektedir.

"Konu olarak öğretiyoruz mesela çocuklara. İşte diyoruz ki sizin temel ihtiyaçlarınız bunlar. Ama çocuk o zaman diyor ki onlar zaten bende var. Ama ben işte yeni bir kalem kutu istiyorum diyor. Ama diyorum ki o senin isteğin, ihtiyacın mı? Hayır değil. Önceliğin bu olmalı mı? Olmamalı ama bana da alsın arkadaşımın var diyor" (K5: Kadın, İlkokul, 21-30 Yıl).

Bu görüşlerle birlikte öğrencilerin, ihtiyaçlarını oluştururken gün boyu birlikte olarak sürekli iletişim içerisinde bulundukları ve dolasıyla sosyal çevresini oluşturan okuldaki izlenimlerinin etkisini incelemeyi amaçlayan anket formunun 10.

maddesi olan “Öğrenciler, okullardaki sosyalleşme sürecinde edindikleri izlenimlerle, kendilerine yeni ihtiyaçlar oluşturabilmektedirler” maddesine verilen yanıtlar Tablo 8 üzerinden incelendiğinde; öğretmenlerin %67.8’i(f=538) “Katılıyorum” ve % 15.6’sı (f=124) da “Kesinlikle Katılıyorum” yanıtını vermiş oldukları görülmektedir. %11.2 (f=89) oranında öğretmen kararsız kaldığı anlaşılmaktadır.

Oranlara toplamda bakıldığında; %83.4(f=662) oranında öğretmene göre öğrenciler, okuldaki sosyalleşme sürecinde edindikleri izlenimlerle kendilerine yeni ihtiyaçlar oluşturabilmektedir. Bu görüşe katılmayan öğretmenlerin toplam oranı ise %5.4 (f=43) olarak tespit edilmektedir.

Öğretmen görüşmelerinde bu bahsedilen etkileşimle ilgili yanıtlar “Öğretim Boyutu” teması altında görülebilmektedir.

“Okulda bir sürü insanla beraber oluyorum. O beraber olduğum insanlarla çeşitli alışverişim oluyor benim. Hem kendimi onlara empoze ediyorum. Hem onlardan bazı örnekleri kendimde kişiselleştiriyorum. Bu anlamda okul benim sadece tüketici kültürümü değil de kültürel anlamda zaten gelişmemi sağlayan bir önemli bir basamak olduğundan dolayı okulun böyle bir etkisi tartışılmaz gibi geliyor bana” (K9: Erkek, Mesleki Teknik Lise, 30+ Yıl).

“Aslında belki ihtiyacı olmayacak şeyleri almasıyla ilgili de hem arkadaşlarından etkilenecek duruma getiriyoruz okulda hem de belki öğretmenlerde etkili oluyor, marka bir ayakkabı, bir kıyafet giyerek çocuğun idealize ettiği kişi bunu ona alması gerektiğini söylüyor. Belki ihtiyaçlar olarak düşünmüyor hani böyle geniş de düşünebilirsiniz” (K1: Kadın, Mesleki Teknik Lise, 21-30 Yıl).

Görüşme yapılan öğretmenlere sorulan “Bireyin, yaşamı boyunca gereksinimini duyabileceği şeylerin belirlenmesinde okulun etkisi sizce nasıldır” sorusunu, yapılan sonda sorusuyla “Okullarda öğrencilere yaşam boyu ihtiyacı olabilecek neler öğretilmektedir” şekliyle sorulduğunda ve yanıtlar “Tüketim” temasının “Öğretim Boyutu” alt teması çerçevesinde incelendiğinde; okulun bireye özellikle toplumsal ve sosyalleşme ihtiyacı, toplumsal kurallara uyma ihtiyacı, meslek-

diploma ihtiyacı, iyi bir meslekle rahat yaşam ihtiyacı gibi konuları öğrettiği anlaşılmaktadır.

"Meslek ihtiyacı öncelikle. Hani bir meslek edinmesi gerektiğini düşünüyor öğrenci. Daha sonra topluma adapte olma, farklı insanlarla bir arada yaşayabilme becerileri geliştirme, Arkadaş edinme, sosyalleşme" (K2: Kadın, Lise, 10-20 Yıl).

"Okul sonuçta çocukların bir arada olduğu sosyal bir çevre. Etkilendikleri bir alan, o sosyal çevre de doğal olarak geleceklerinin şekillenmesine katkısı oluyor. Tabii bu sosyal alanlarda ileride ihtiyacının olduğu, ihtiyaçlarının tamamlanması için işte kolay para kazanabilmesi maalesef şöyle bir algı oluşuyor; Nasıl kolay, hızlıca para kazanabilirim, o kazandığım paraları da bu tüketimde tüketmem gereken bir sürü şey var, ulaşmam gereken birçok şey var, onları bu kazandığım kolay yoldan kazandığım paralarla da ulaşabilirim." (K3: Erkek, Sosyal Bilimler Lise, 21-30 Yıl).

"Meslek lisesi öğrencisi diploma alıp ehliyet sınavına girmek için geliyor okula. Fen lisesindeki de en yakın rakiplerimizle bir aradayız, onları gözlemleme fırsatı buluyoruz. Çünkü biz bir yarışın içindeyiz. İlk on bine girip, tıp fakültesine gitmeliyiz. Çünkü tıp fakültesine gidemezsek hayat bizim için bitmiş demektir. Ya doktor olmalıyız ya doktor olmalıyız" (K4: Erkek, Mesleki Teknik Lise-Fen Lisesi, 21-30 Yıl).

"Hani çocuklara verdiğimiz mesaj aslında şu. Okuyup bir yere gelirseniz, iyi bir iş sahibi olursanız bu gereksinimlerinizi artı bunun yanında isteklerinizi rahatça karşılayabilirsiniz" (K5: Kadın, İlkokul, 21-30 Yıl).

"Öncelikle ilkokulda temel yaşam becerilerini, günlük toplumsal yaşama, uyum süreci anlatılırken., ortaokulla birlikte biraz daha o alanlarda gelişme, mesleki yönlendirme de yapılabiliyor" (K6: Kadın, Ortaokul, 10-20 Yıl).

"İhtiyaç mevzusunda da işte. Nedir bunlar? Stabil bir iş, gelecek, sosyal güvence mesela. Çok önemli ya bizim için. Emeklilik hakkı. Bunların temelleri okulda atılıyor. Buna biz, biraz özellikle meslek edinme konusuna biraz onu herhalde okulda yapıyoruz" (K8: Erkek, Ortaokul, 10-20 Yıl).

Öğrencilerin, tüketim alışkanlıkları bakımından birbirlerini etkileme düzeylerini daha detaylı incelemek amacıyla görüşme formundaki 7.soru (Okul içerisindeki sosyalleşme sürecinde, tüketime yönelik davranış biçimi bakımından öğrenciler birbirlerinden nasıl etkilenmektedir) ile anket formundaki 11.(Öğrenciler, tüketim alışkanlıkları bakımından birbirlerini etkilemektedirler), 12.(Öğrenciler, okulda diğer öğrencilerden farklı olma isteklerini sahip oldukları tüketim nesneleri üzerinden göstermektedirler) ve 17.(Öğrenciler, okuldaki sosyal gruplara kabul edilebilmek veya dışlanmamak için grup içinde simgesel değeri olan nesneleri tüketmek durumunda kalmaktadırlar) maddeler birlikte incelenmektedir.

Tablo 9'da öğretmenlerin, öğrencilerin tüketim alışkanlıkları bakımından birbirlerini etkileme düzeylerini inceleyen maddelere verilen yanıtların dağılımı görülmektedir.

Tablo 9. Öğretmenlerin, öğrencilerin tüketim alışkanlıkları bakımından birbirlerini etkileme düzeylerini inceleyen maddelere verilen yanıtların dağılımı

	Kesinlikle Katılmıyorum		**Katılmıyorum**		**Kararsızım**		**Katılıyorum**		**Kesinlikle Katılıyorum**	
	f	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**
11. Öğrenciler, tüketim alışkanlıkları bakımından birbirlerini etkilemektedirler	13	1.6	12	1.5	32	4.0	380	47.9	357	45.0
12. Öğrenciler, okulda diğer öğrencilerden farklı olma isteklerini sahip oldukları tüketim nesneleri üzerinden göstermektedirler	9	1.1	30	3.8	73	9.2	448	56.4	234	29.5
17. Öğrenciler, okuldaki sosyal gruplara kabul edilebilmek veya dışlanmamak için grup içinde simgesel değeri olan nesneleri tüketmek durumunda kalmaktadırlar	7	0.9	33	4.2	75	9.4	449	56.5	230	29.0

Tablo 9'da verilen yanıtların dağılımı incelendiğinde; "Öğrenciler, tüketim alışkanlıkları bakımından birbirlerini etkilemektedirler" maddesine, öğretmenlerin %47.9'u(f=380) "Katılıyorum" ve %45'i(f=357) de "Kesinlikle Katılıyorum" yanıtını vermiş oldukları görülmektedir. Toplam orana baktığımızda öğretmenlerin %92.9 (f=737) gibi yüksek bir oranda öğrencilerin tüketim alışkanlıkları bakımından birbirlerini etkilediklerini düşündükleri anlaşılmaktadır.

Görüşme yapılan öğretmenlerden gelen yanıtlar incelendiğinde, öğrencilerin birbirlerini bir önceki soruda verilen yanıtları da destekler nitelikte ihtiyaç oluşturmada ve tüketim alışkanlıkları bakımından etkiledikleri "İhtiyaç" teması altında yapılan analizde görülmektedir.

"Öğrencilerin birbirlerini etkilediğini düşünüyorum. Bu cep telefonuna takmış durumdayım herhalde. Arkadaşında gördüğü bir cep telefonu, herhangi bir oyun, sohbet edebilirler bunun üzerine" (K1: Kadın, Mesleki Teknik Lise, 21-30 Yıl).

"Gözlemlediğim kadarıyla acayip etkileniyorlar. Okulda bir şey modaysa hani ona yakışıp yakışmaması pek önemli değil, ona sahip olmak istiyor. Sadece ona sahip olup, o da öyle bir poz vermek istiyor. İşte birinin bir telefonu varsa, o da onun aynısını ya da benzerini istiyor." (K2: Kadın, Lise, 10-20 Yıl).

"Bu yaş grubundaki çocukların en fazla en fazla etkilendikleri kesim akran çevreleri, arkadaşları. Kılık kıyafet, bunun yanında dinlediği müzikten, ilgilendiği alanlara, hobilerine kadar bu sosyalleşme ortamında birbirlerini çok hızlı bir şekilde etkileyebiliyorlar. Özenti de çok doğal bir şekilde söz konusu olabilir" (K3: Erkek, Sosyal Bilimler Lise, 21-30 Yıl).

"Öğrenciler birbirleri üzerinde gözlem yapıyorlar. Dolayısıyla sosyalleşme sürecinde yani öğrencilerin birbirleriyle bir araya geldikleri bu süreçte üzerine taktıkları, giydikleri, yedikleri, içtikleri, belki okula, okul ortamında hani o birtakım markaları bulamıyorlar ama o birtakım markaları konuşuyorlar kendi aralarında" (K4: Erkek, Mesleki Teknik Lise-Fen Lisesi, 21-30 Yıl).

"Etkilediğini düşünüyorum. Özellikle küçük yaş grubunda kız öğrencileri arasında çok fazla bu durum ortaya çıkıyor ve bu durum çocukların ilişkilerini de bozuyor. Aynı zamanda eve de yansıdığı için aileyle çocuk arasındaki ilişkilerin de bozulmasına neden oluyor. Çünkü çocuğun arkadaşlarından özenerek isteyip geldiği bir şeyler var ama aile ekonomik olarak bunu karşılayamıyor bazen" (K5: Kadın, İlkokul, 21-30 Yıl).

"Mesela teneffüs, en büyük sosyalleşme alanı. Birbirlerinden aynı yiyecekleri görüp birbirlerinden istemeleri, canlarını istemesi, o alıyorsa onun da satın alması çok görülüyor" (K6: Kadın, Ortaokul, 10-20 Yıl).

"Evet bence etkiliyor. Mesela önceki okulumda çocukların az miktarda harçlığı vardı. Ama elindekine bakmayıp karşısındakinin aldığından canı çektiğinde gerçekten borç para alıp, gidip onu aldığını gördüm" (K7: Kadın, Ortaokul, 21-30 Yıl).

Tablo 9'da 12. anket maddesi olan "Öğrenciler, okulda diğer öğrencilerden farklı olma isteklerini sahip oldukları tüketim nesneleri üzerinden göstermektedirler" maddesine verilen yanıtlar incelendiğinde; öğretmenlerin %56.4'ü(f=448) "Katılıyorum" ve %29.5'i(f=234) de "Kesinlikle Katılıyorum" yanıtını vermiş oldukları görünmektedir. Öğretmenler, %9.2'si(f=73) "Kararsızım" derken, bu maddeye katılmayanların toplam oranı sadece %4.9(f=39) olarak görülmektedir.

Öğrencilerin diğer öğrencilerden tüketim nesneleri üzerinden farklı olma motivasyonlarının olduklarına, toplamda %85.9(f=682) oranında öğretmenin katıldığının görülmesi, okul içi sosyalleşmenin öğrencileri tüketimi yönlendirdiğinin ispatı olarak değerlendirilebilmektedir. Bu konuda öğretmen görüşmelerinde alınan yanıtlar daha da açıklayıcı olabilmektedir. Yanıtlar "İhtiyaç" teması altında incelendiğinde bu sosyalleşmenin getirdiği tüketim alışkanlıklarına örnekler görülebilmektedir.

"Sosyal medyaya çok fazla fotoğraf atıyorlar ve hani bu fotoğraf kriterleri güzel görünmek öncelikli olarak. Çekici görünmek, güzel görünmek, en güzel pozu vermek, en güzel kıyafeti giymek. Bir yarış var özellikle kızlar arasında" (K2: Kadın, Lise, 10-20 Yıl).

"Birbirlerinden etkilenerek onun gibi yapmasa bile ondan farklı yapma adına da bir motivasyon oluşuyor çocukta" (K9: Erkek, Mesleki Teknik Lise, 30+ Yıl).

Tüketim alışkanlıkları bakımından öğrencilerin sosyal gruplara katılmak ya da dışlanmamak amacıyla tüketime yönlenmeleri, tüm bu sosyalleşme sürecinin

tüketime etkisini destekler nitelikte olduğu gözlemlenmektedir. Tablo 9'da anket formunun 17. maddesi incelendiğinde; "öğrenciler, okuldaki sosyal gruplara kabul edilebilmek veya dışlanmamak için grup içinde simgesel değeri olan nesneleri tüketmek durumunda kalmaktadırlar" maddesine öğretmenlerin %56.5'i(f=449) "Katılıyorum" ve %29'u(f=230) da "Kesinlikle Katılıyorum" yanıtını verdikleri görülmektedir. 12.anket maddesini destekler biçimde benzer oranlarda katılım gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Toplamda öğretmenlerin %85.5'i (f=679) öğrencilerin sosyal gruplara katılmak ya da dışlanmamak adına tüketime yöneldiklerini söylemektedirler.

Görüşme sorularına verilen yanıtlarda da bu konuya ilişkin cevaplar görülmektedir." İhtiyaçlar" teması altında yanıtlar incelendiğinde, öğrencilerin, sosyal gruplara katılım sağlayabilmek adına bazı tüketim nesnelerini ve davranışlarını ihtiyaçları gibi görmeye başladıkları anlaşılmaktadır.

"Çocuğun tükettiği herhangi bir şey üzerine grubun yaptığı sohbet, o ürünü tüketmeyen çocuğun grubun dışında kalmasına sebep oluyor örneğin ve o da ihtiyacı oluyor. Yani aslında hiç ihtiyaç duymadığı bir şey, çocuğun ihtiyacı oluveriyor birden" (K1: Kadın, Mesleki Teknik Lise, 21-30 Yıl).

"Çok güzel bir ip getiriyor mesela. Bu ip benim diyor. Sadece ona iyi davranan çocuğu yanında oynatıyor. E bu sefer diğer çocukta şu algı oluşuyor; benim de bir ipim olursa herkes benimle de oynayabilir. Onun bir şeyi varsa ve ben onunla olmak istiyorsam eğer, onun dediğini yapmalıyım durumunu beraberinde getiriyoruz" (K5: Kadın, İlkokul, 21-30 Yıl).

"Yaş gereği arkadaş gurubu içinde kabul görmeyi çok önemsiyorlar. O yüzden de hani bunun için de bu doğru mu davranıyorum, yanlış mı davranıyorum diye çok sorgulamıyorlar zaten. Önemli olan kabul görmek, dışlanmamak" (K7: Kadın, Ortaokul, 21-30 Yıl).

Tüm yanıtlar incelendiğinde; okuldaki öğrencilerin gerek farklı olma istekleri gerekse de sosyal bir gruba ait olma motivasyonu çerçevesinde tüketim alışkanlıkları bakımından birbirlerini etkiledikleri anlaşılmaktadır. Bu anlamda öğrencilerin büyük

oranda sosyalleşme alanları olan okulların, tüketim alışkanlıkları geliştirmede yoğun bir etkiye sahip oldukları görülmektedir. Bu noktada Baudrillard (2019), tüketimi etkin ve sosyal bir davranış olarak betimlemektedir. Ayrıca Baudrillard (2019); bir gösteri aracına dönüşen nesnenin, bireyi kendi grubundan ayırt ettiği ya da herhangi bir gruba ilişkilendirdiği an tüketilmiş olduğunu da vurgulamaktadır.

Bununla birlikte Baudrillard (2019)'ın bahsettiği gösterge düzeyine indirilerek tüketilen nesne ve davranışların, okuldaki öğrencilerin yukarıda bahsedilen sosyalleşme alanlarında da görülmektedir. "İhtiyaçlar" temasının "Gösterge Düzeyinde Nesne" alt temasında incelenen cevaplarda, öğrencilerin bu tarz tüketim davranışları olduğu anlaşılmaktadır.

"Birisi işte gömleğini beline bağlayarak geliyor. Bir bakıyorsunuz hepsi geliyor. İşte bu da bu taklit etme ya da özenme, tüketim kısmına da yansıyor" (K7: Kadın, Ortaokul, 21-30 Yıl).

"Çorap giyiyorlardı bizimkiler bir ara. Hepsi aynı çorabı giyiyorlardı" (K8: Erkek, Ortaokul, 10-20 Yıl).

"Telefon dediğimiz zaman son model, pahalı. İşlevlerini kullanamayacağı halde telefonlara sahip olma duygusu çocukta gelişiyor. Yani okulun bu anlamda çocukların sahip olduğu şeylerle birbirlerini etkilemeleri mümkün" (K9: Erkek, Mesleki Teknik Lise, 30+ Yıl).

"Ben biliyorum ki o çocuğun ailesi asgari ücretle çalışıp geçiniyorlar. Ama çocuk elinde asgari ücretin 4-5 katı telefonla gezmeyi kendine hak görüyor ve bunu normal algılıyor. Cep telefonu ve teknoloji de bir simge olarak algılanabilir" (K1: Kadın, Mesleki Teknik Lise, 21-30 Yıl).

Bu görüşlerle birlikte, okul içerisindeki kantinlerin, öğrencilerin tüketim alışkanlıklarında büyük bir etkiye sahip oldukları, öğrencilerin ihtiyaçları olmasa da kantin alışverişinde bulunma güdüsünde bulundukları ve bu alışveriş sayesinde mutluluk duygusu hissettikleri, görüşme sorularına gelen yanıtlar "Mutluluk" teması altında incelendiğinde anlaşılmaktadır.

"Ama çocuklar için kahvaltı edip gelse bile illa o kantinden bir şey almak mutluluk verici bir durum. Yani aslında bir nevi tüketme ihtiyacı hissediyor çocuk. Anne-baba bir para vermiş, karnı tok bile olsa gidiyor o tostu alıyor. Ya da bir teneffüs arkadaşı kraker almış, onları görüyor. O da gidiyor alıyor. Yani kantin kullanımı çok fazla" (K5: Kadın, İlkokul, 21-30 Yıl).

"Mesela bir ara şey çok modaydı; sütlü hamburger, öyle bir şey vardı! Kantine gelmiş. Çılgınlar gibi sütlü hamburger yiyorlardı. İşte biri almış meraktan mı diyeceğim bilmiyorum ama" (K2: Kadın, Lise, 10-20 Yıl).

"Özellikle kantinlerde yiyecekleri görerek etkileniyorlar. Reklamlar çok cazip geliyor çocuklara. Ama hayal kırıklığına uğruyorlar. O aldığı aslında reklamdaki gibi değil!" (K6: Kadın, Ortaokul, 10-20 Yıl).

"Belki kantinden alışveriş yapma vardır hala birbirlerine ihtiyaç olarak belirlemekte. Evde kahvaltı yapsam da okulda yine de bir şeyler almak zorundayım. Ya da evde kahvaltı yapmamalıyım. Okulda bir şeyler yemeliyim" (K8: Erkek, Ortaokul, 10-20 Yıl).

Bu konuda anket formunun 18. maddesinden (Öğrenciler ihtiyaçları olmasa da merak duygularından ötürü, okul kantinlerinden tüketim yaparak mutluluk duygusunu hissetmektedirler) gelen yanıtlar da bu görüşleri destekler nitelikte olmaktadır. Tablo 10'da öğrencilerin kantin alışverişi ile mutluluk hissetme düzeylerini inceleyen maddeye verilen yanıtları dağılımı görülmektedir.

Tablo 10. Öğretmenlerin, öğrencilerin kantin alışverişi ile mutluluk hissetme düzeylerini inceleyen maddeye verdikleri yanıtları dağılımı

	Kesinlikle Katılmıyorum		**Katılmıyorum**		**Kararsızım**		**Katılıyorum**		**Kesinlikle Katılıyorum**	
	f	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**
18. Öğrenciler ihtiyaçları olmasa da merak duygularından ötürü, okul kantinlerinden tüketim yaparak mutluluk duygusunu hissetmektedirler.	12	1.5	62	7.8	141	17.8	386	48.6	193	24.3

Tablo 10 incelendiğinde; öğretmenlerin %48.6'sı(f=386) "Katılıyorum" ve %24.3'ü (f=193) de "Kesinlikle Katılıyorum" yanıtını verdikleri görülmektedir. Toplam orana bakıldığında öğretmenlerin % 72.9'unun(f=579), öğrencilerin ihtiyaçları olmasa da merak duygularından ötürü, okul kantinlerinden tüketim yaparak mutluluk duygusunu hissettikleri görüşünde oldukları, %17.8(f=141) oranında öğretmenin ise kararsız oldukları anlaşılmaktadır.

Baudrillard (2019); tüketim toplumunun göstergesi olarak mutluluktan bahsetmektedir. Bu mutluluğun mutlaka gösterilmesi gerektiğini, yoksa birey için bir anlam ifade etmeyeceğini, ancak nesnelerle çevrili dünyasında bireyin, eninde sonunda düş kırıklığına uğrayacağını da belirtmektedir.

Öğrencilerin ihtiyaçlarının oluşumundaki etkileri inceleyen maddeler sonrasında, öğrencileri tüketime yönelten davranışların oluştuğu görülmektedir. Bu çerçevede öğrencilerin, tüketim için hedef kitle olup olmadıkları ve öğrencilerin birbirleri dışında tüketim pratikleri bakımından etkiledikleri alanların olup olmadığını incelemek, okulda başlayan tüketim sürecinin etkisinin ne kadar geniş bir çevreye yayılabileceğini anlamak adına önemli durmaktadır.

Tablo 11'de anket formunun 13.(Öğrenciler, tüketim için hedef kitle olmaktadır), 24.(Öğrencilerin tüketime yönelik günlük yaşam pratikleri okullarda şekillenmektedir) ve 28.(Öğrencilerin geliştirdikleri tüketim alışkanlıkları, ailelerinin tüketim alışkanlıklarını da değiştirmektedir) maddelerine verilen yanıtların dağılımı gösterilmektedir.

Öğrencilerin tüketim etki düzeylerini gösteren Tablo 11 incelendiğinde; 13. anket maddesi olan "öğrenciler, tüketim için hedef kitle olmaktadır" maddesine öğretmenlerin %46.6'sı(f=370) "Katılıyorum" ve %32.6'sı (f=259) "Kesinlikle Katılıyorum" yanıtını verdikleri görülmektedir. Bu konuda kararsız olan öğretmenlerin oranı %13(f=103) olurken, toplamda %7.8(f=62) oranında öğretmen öğrencileri tüketim için hedef kitle olarak görmemektedir.

Tablo 11. Öğretmenlerin, öğrencilerin tüketim etki düzeylerini inceleyen maddelere verdikleri yanıtların dağılımı

	Kesinlikle Katılmıyorum		**Katılmıyorum**		**Kararsızım**		**Katılıyorum**		**Kesinlikle Katılıyorum**	
	f	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**
13. Öğrenciler, tüketim için hedef kitle olmaktadır	14	1.8	48	6.0	103	13.0	370	46.6	259	32.6
24. Öğrencilerin tüketime yönelik günlük yaşam pratikleri okullarda şekillenmektedir	18	2.3	82	10.3	194	24.4	393	49.5	107	13.5
28. Öğrencilerin geliştirdikleri tüketim alışkanlıkları, ailelerinin tüketim alışkanlıklarını da değiştirmektedir	12	1.5	92	11.6	188	23.7	407	51.3	95	12.0

Toplamda %79.2(f=629) oranında öğretmenin, öğrencileri tüketim için hedef kitle olarak görmesini, "Tüketim Kültürü" temasında incelendiğinde görülen ifadeler de desteklemektedir.

"Öğrenciler, kesinlikle hedef tüketici olarak düşünülüyor" (K1: Kadın, Mesleki Teknik Lise, 21-30 Yıl).

"Aslında hedef kitle gibi, özellikle lise çağındaki grup, hedef kitle gibi bu tüketim kültürünün dayatmalarında. En uzun soluklu müşteri olarak da görülebilirler" (K3: Erkek, Sosyal Bilimler Lise, 21-30 Yıl).

"Tüketim, hepsini hedef koyabiliyor. Yani şöyle diyelim. Moda sektörü olarak bakarsak mesela, tüm yaş grupları için aynı kıyafeti bulabilmek veya aynı tarzı bulabilmek mümkün. Öğrencileri de tabii ki hedef kitle haline getiriyor" (K6: Kadın, Ortaokul, 10-20 Yıl).

Elde edilen bu bulgular; günümüz toplumunda çocukların ve öğrencilerin, tüketim için hedef kitle oldukları, okulların bu konuda günbegün piyasaya yönelik tüketici yetiştiren kurumlara doğru ilerlediklerine dair görüşleri (Burch, 2000; Cook, 2000; Giroux, 2005, aktaran Sandlin vd, 2012; Illich, 2006; Molnar, 2005; Norris, 2006; Sandlin vd.,2012; Turan, 2014; Zengingönül, 2012) desteklemektedir.

Öğrencilerin tüketime yönelik günlük yaşam pratiklerinin okullarda şekillendiğini söyleyen 24. anket maddesine öğretmenlerin, %49.5'i (f=393) "Katılıyorum", %13.5'i(f=107) "Kesinlikle Katılıyorum", %24.4'ü(f=194) "Kararsızım" ve %10.3'ü(f=82) de "Katılmıyorum" olarak yanıtlamaktadırlar. Büyük oranda öğrencilerin tüketim için hedef kitle olduğunu düşünen öğretmenlerin, toplamda %63'ü(f=500) öğrencilerin tüketime yönelik alışkanlıklarının okullarda şekillendiğini, %24.4'ünün(f=194) bu konuda kararsız olduğu ve %12.6'sının(f=100) da bu görüşe katılmadığı anlaşılmaktadır. Özellikle öğrencilerin ihtiyaçlarını oluşturmada güçlü bir yeri olduğu anlaşılan okulun, aynı zamanda öğrenciler için tüketime yönelik yaşam pratiklerini de geliştiren önemli bir yer olduğu anlaşılmaktadır.

Öğrencilerin tüketim kültüründen nerede ve nasıl etkilendiklerini soran görüşme sorularına verilen yanıtlar "Tüketim" temasının "Tüketim Kültürü" alt temasında sıralandığında, bu görüşe kararsız kalan ya da katılmayan öğretmenlerin düşünceleri anlaşılabilmektedir. Elde edilen bulgularda, öğrencilerin okuldaki akran grubu ile birlikte okul dışında da çeşitli araçlardan etkilendikleri görülmektedir.

"Öğrenciler televizyondaki reklamlardan, cep telefonlarındaki reklamlardan, çevresindeki kişilerden, mahalleden ve öğretmenlerinden etkileniyor. Zaten öğrenci, eğer o cep telefonunda gördüğü reklamla ilgili bir şey alıyorsa, bir tüketimde bulunuyorsa bu hepsine bulaşmaya başlıyor" (K1: Kadın, Mesleki Teknik Lise, 21-30 Yıl).

"İnternet ve sosyal medyanın çok etkili olduğunu düşünüyorum. En çok etkilendikleri kanallar bunlar. Bizim lise öğrencilerine baktığımızda çok yoğun bir etkilenme düzeyi var" (K2: Kadın, Lise, 10-20 Yıl).

"Dolayısıyla arkadaş çevresi her şeyin önünde gelir. Sonrasında sosyal medya gelir" (K4: Erkek, Mesleki Teknik Lise-Fen Lisesi, 21-30 Yıl).

"Reklamlar, çocukların izledikleri kanallar burada çok devreye giriyor. İzledikleri çizgi film arasında çıkıyor. Mesela arkadaş sohbetinin etkili olduğunu düşünüyorum ben" (K5: Kadın, İlkokul, 21-30 Yıl).

"Okul içinde birbirlerinden görerek, okul dışında reklamlar. Reklamlar çok cazip geliyor çocuklara" (K6: Kadın, Ortaokul, 10-20 Yıl).

Tüketim için hedef kitle olan öğrencilerin, tüketim alışkanlıklarının ailesiyle olan etkileşimini inceleyen anket formunun 28. maddesine (Öğrencilerin geliştirdikleri tüketim alışkanlıkları, ailelerinin tüketim alışkanlıklarını da değiştirmektedir) verilen yanıtlar incelendiğinde; öğretmenlerin %51.3'ü(f=407) "Katılıyorum", %12'si(f=95) "Kesinlikle Katılıyorum", %23.7'si(f=188) "Kararsızım" ve %11.6'sı(f=91) da "Katılmıyorum" yanıtını vermiş oldukları görülmektedir. Toplam orana bakıldığında öğretmenlerin %63.3'ü(f=502) öğrencilerin tüketim alışkanlıklarının, ailelerin de tüketim alışkanlıklarını değiştirdiği görüşünde olduğu anlaşılmaktadır. Bu konuda Kaban Kadıoğlu (2014) ve Martens (2005) gibi çalışmalar da tüketim kültüründen etkilenen çocuğun, ürün pazarını ailelerine öğreterek, onların kararlarını etkilediklerini söylemektedirler.

Görüşme sorularına verilen yanıtlar "Tüketim Kültürü" alt teması altında birleştirildiğinde, tüketim alışkanlıkları bakımında öğrenci ve ailenin çift taraflı olarak birbirlerini etkilediği anlaşılmaktadır.

"Aileler, kendi alma ihtiyacından kısıp çocuğuna alma yöneliminde. Zaman zaman aileler kararlar alıyor, şunu şu zaman yapacağım, bunu bu zaman yapacağım diye kendi planlamaları var. Ama çocuğunu okula gönderdiğinde bir bakıyor ki sınıfta sadece iki ya da üç öğrencinin telefonu ya da tableti yok. Neyse o almayı işte düşünmediği şeyi belki borca giriyor ama almaya çalışıyor" (K1: Kadın, Mesleki Teknik Lise, 21-30 Yıl).

"Çocuğun, arkadaşlarından özenerek isteyip geldiği bir şeyler var ama aile ekonomik olarak bunu karşılayamadığı için çocuğuyla karşı karşıya geliyor ve aileyle çocuk arasındaki ilişkilerin de bozulmasına neden oluyor. Bazı yerlerde de ekonomi daha yüksek, ekonomi yüksek olduğu için çocukların ihtiyaç diye bir durumu yok. Yani hiçbir zaman çocukların ihtiyacı olmuyor. Çünkü aileler her şeyi sunuyor ama istekleri ön planda olduğu için bu da beraberinde tüketimi getiriyor" (K5: Kadın, İlkokul, 21-30 Yıl).

"Aile kültüründe böyle çok olumsuz anlamda demin söz ettiğimiz tüketicilik baskın bir durumdaysa, doğal olarak onların çocuğunda da bu anlamda bir şey olacak yani. Kendisi güzel giyinmese bile çocuğum güzel giyinsin, güzel görünsün duygusu da olabilir ailenin içerisinde" (K9: Erkek, Mesleki Teknik Lise, 30+ Yıl).

Bu noktadan itibaren öğrencilerin ihtiyaçları ve buna paralel olarak gelişen tüketim alışkanlıkları, okulun düzeni, işleyişi, eğitim müfredatı gibi açılardan incelenerek tüketim toplumunda okulun yeri tespit edilmeye çalışılmaktadır. Bu kapsamda öncelikli olarak okulun düzenini ve işleyişini, tüketim toplumu kavramının başlangıcını oluşturan sanayi toplumu fabrikaları ile karşılaştırarak inceleme gerekliliği duyulmaktadır. Tablo 12'de okul- endüstriyel sektör arasındaki ilişkiyi inceleyen maddelere verilen yanıtlar görülmektedir.

Tablo 12. Öğretmenlerin, okul-endüstriyel sektör arasındaki ilişkiyi inceleyen maddelere verdikleri yanıtların dağılımı

	Kesinlikle Katılmıyorum		**Katılmıyorum**		**Kararsızım**		**Katılıyorum**		**Kesinlikle Katılıyorum**	
	f	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**
22. Okullar, giriş-çıkış saatleri, teneffüs-mola saatleri, oturma düzenleri, disiplin anlayışı vb. açılardan sanayi toplumu fabrikalarına benzemektedir.	20	2.5	110	13.9	167	21.0	337	42.4	160	20.2
35. Öğrenciler, çalışma piyasasında yer edinebilmek ve öğrendiklerini bu piyasaya sunmak amacıyla mesleki bilgiler öğrenmektedirler.	32	4.0	105	13.2	239	30.1	319	40.2	99	12.5

Tablo 12 incelendiğinde; anket formunun 22. maddesi olan "Okullar, giriş-çıkış saatleri, teneffüs-mola saatleri, oturma düzenleri, disiplin anlayışı vb. açılardan sanayi toplumu fabrikalarına benzemektedir" ifadesine öğretmenlerin %42.4'ü (f=337) "Katılıyorum", %20.2'si(f=160) "Kesinlikle Katılıyorum", %21'i (f=167) "Kararsızım", %13,9'u(f=110) ise "Katılmıyorum" yanıtını verdikleri görülmektedir. Toplam oranlara bakıldığında öğretmenlerin %62.6'sı(f=497) okulların sanayi toplumu fabrikalarına benzediğini düşünürken, %21(f=167) oranında öğretmen bu görüşe kararsız kalmakta ve % 16.4(f=130) oranında öğretmen ise okulları, sanayi toplumu fabrikalarına benzetmemektedir. Okulun sanayi toplumundaki fabrikaya

benzerliklerinden bahsedilen çeşitli çalışmalarla (Buyruk, 2015; Genç, 2003; Lacueva, 2002; Toffler, 1970) birlikte, okul denilince akla gelen metaforların incelendiği çeşitli çalışmalar (Arslan, 2020; Nalçacı ve Bektaş, 2012; Özdemir ve Orhan, 2019) bu konuda öğretmen görüşlerini destekler nitelikte görülmektedir.

Görüşme formunun 9. sorusu olan "Okul sizce endüstriyel bir sektör olarak değerlendirilebilir mi" sorusuna verilen yanıtlar, "Toplumsal Sınıf Yapıları" temasının "Toplumsal Düzenleme" alt temasında incelendiğinde bazı cevapların okulu endüstriyel bir sektör olarak görüldüğünü desteklerken, bazı cevaplarda öğretmenlerin kararsız oldukları anlaşılmaktadır.

"40 kişinin bir araya gelip tek bir iş üzerinde çalışması, tek bir komutayla bir şeyleri yapması, belli kurallar çerçevesinde hareket etmesi, zaten bu bana direkt bir fabrikayı hatırlatıyor, anımsatıyor" (K1: Kadın, Mesleki Teknik Lise, 21-30 Yıl).

"Meslek liselerinde üretilen sıraların, masaların, dezenfektanların vs. döner sermaye vasıtasıyla değişik kurumlara satılması ve gelir elde edilmesi durumu var. Hani endüstriyel olarak, bir sektör olarak görülmeli mi bu anlamda? Bilmiyorum. Çok emin olamadım bundan da" (K4: Erkek, Mesleki Teknik Lise-Fen Lisesi, 21-30 Yıl).

"Endüstriyel bir sektör olarak görmüyorum ilkokul kademesini. Belki hani lise düzeyinde böyle bir sektör olarak görülebilir. Bizde evet biz sektör olarak düşündüğünüzde, biz patronuz onlar bizim her dediğimizi yapan iyi işçiler konumunda değerlendirebiliriz belki ama biz olaya böyle bakmıyoruz. Hani bizde daha çok aile ortamı var. Şirket ortamından ziyade biz daha çok aile ortamı gibiyiz küçük yaş grubunda" (K5: Kadın, İlkokul, 21-30 Yıl).

"Okulun bir sektör olmaması gerekir. Ama meslek liseleri özelinde düşününce, mesela bakan geldiğinde görevli olarak gittim, orada ihtiyaca göre kurulan meslek liselerinden bahsetti. Tam bir endüstriyel sektör olarak bakılıyor aslında" (K6: Kadın, Ortaokul, 10-20 Yıl).

"Kısmen olabilir diye düşünüyorum. Bazı şeyleri tek tip yapmaya çalışıyoruz çünkü. Ya da yapılmaya çalışılıyor. Bazen öğrencilerimizin de duygularının olduğunu,

düşüncelerinin olduğunu unutulabiliyor. Yani sanki işlenecek bir şeymiş, hazır bir şeyler var da onla kalıplara sokacakmışız gibi hissediyoruz bazen. Kısmen katılabilirim" (K7: Kadın, Ortaokul, 21-30 Yıl).

"Okulların hepsi endüstriye eleman ya da işte tüketici yetiştiren kurumlar. Ama okulun kendisi endüstriyel bir sektör müdür? Devlet okulları değildir. Özel okullar öyledir" (K8: Erkek, Ortaokul, 10-20 Yıl).

Tablo 12'de bulunan anket formunun 35. maddesine (Öğrenciler, çalışma piyasasında yer edinebilmek ve öğrendiklerini bu piyasaya sunmak amacıyla mesleki bilgiler öğrenmektedirler) ait yanıtlar incelendiğinde; öğretmenlerin %40.2'sinin (f=319) bu görüşe "Katılıyorum" yanıtı verdikleri, %12.5'inin(f=99) "Kesinlikle Katılıyorum", %30.1'inin(f=239) "Kararsızım", %13.2'sinin(f=105) de "Katılmıyorum" yanıtını verdikleri görülmektedir. Öğretmenlerin %52.7'si(f=418) öğrencilerin mesleki bilgileri, çalışma piyasasına sunmak ve orada yer edinebilmek amacıyla öğrendiklerini kabul ederken; %30.1(f=239) oranında öğretmen bu konuda kararsız kalmakta ve %17.2 (f=137) oranında öğretmen ise bu görüşe katılmadıklarını beyan etmektedirler.

Görüşme formunun 9. sorusuna verilen yanıtlar bu bağlamda "Toplumsal Düzenleme" alt teması içerisinde incelendiğinde; kimi okulların sektör amaçları doğrultusunda şekillendirildiğini belirten yanıtlara erişilmektedir.

"Sınavla alınan okulların bir kısmı da meslek liseleri. Orada da biraz daha akademik başarısı yüksek olan öğrencilerin, ara eleman olarak yetişmesi için bir yönlendirme söz konusu. Siyasi iktidarın belirlediği, istedikleri öğrenci tipi için okul türlerine öğrenciler yönlendirilmekte, yönlendirilmeye çalışılmakta" (K3: Erkek, Sosyal Bilimler Lise, 21-30 Yıl).

"Çok yüksek puanla gemicilik sektöründe çalıştırılmak ve tamamen sermayenin ihtiyaçları doğrultusunda açılan liselerden, meslek liselerinden bakan kendisi bahsetti" (K6: Kadın, Ortaokul, 10-20 Yıl).

Baudrillard (2019); tüketim toplumda bireyin, toplumdan uzaklaştırılmamak adına bilgi birikimini çalışma piyasasına sunmak zorunda olduğunu belirtmektedir. Bu konuda görüşme formunun 12. sorusuna verilen yanıtlar içinde yine "Toplumsal Düzenleme" alt teması çerçevesinde yanıtlar görülmektedir.

"Mesela Boğaziçi, ODTÜ için ders çalışmak için çalışabilecek bir adam, yarın öbür gün bir şirketin elemanı olduğunda da kendinden ve ailesinden önce o şirketi, o parayı falan koyacak yani. ODTÜ'lü, İTÜ'lü, Boğaziçili, özellikle mühendislik bölümünde okuyanlar 7 yaşından itibaren bu disiplinle büyüyen adamlar yani. O adam bunu yapar. Çünkü o adam okula da öyle çalıştı. Okula da öyle gitti. Dersi de öyle çalıştı. Arkadaşıyla görüşmedi. Anne babayla daha az vakit geçirdi. Daha mekanik adamlar oldular yani. Ama bunun sebebi okul değil. Bunun sebebi sistemin bunu istemesi. Ha okulda bunu işleten kurumlar artık yani. Okullar da bunu devam ettiren kurumlar" (K8: Erkek, Ortaokul, 10-20 Yıl).

Uzun yıllarını okulda ve orada verilen eğitimle geçiren öğrencilerin ilgi, beceri, yetenek, yaratıcılık düzeylerinin gelişimi ile tüketicilik düzeyleri arasındaki ilişki görüşme formunun 12. sorusu olan "Öğrencilerin yaratıcılık düzeyleri ile tüketici olma kimliği veya tüketim kültürü arasında nasıl bir ilişki vardır? Okul bu ilişkinin neresindedir ve nasıl bir etkiye sahiptir" ile anket formunun 26. maddesi olan "Öğrencilerin yetenek ve yaratıcılıklarının körelmesi sonucu tekdüzeliğin oluşması, bireysel tüketiciliği artırmaktadır" maddesi birlikte incelenmektedir. Tablo 13'te anket formunun 26.maddesine verilen yanıtların dağılımı görülmektedir.

Tablo 13. Öğretmenlerin, öğrencilerin yetenek ve yaratıcılıkları ile tüketicilik düzeylerini inceleyen maddeye verdikleri yanıtların dağılımı

	Kesinlikle Katılmıyorum		**Katılmıyorum**		**Kararsızım**		**Katılıyorum**		**Kesinlikle Katılıyorum**	
	f	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**
26. Öğrencilerin yetenek ve yaratıcılıklarının körelmesi sonucu tekdüzeliğin oluşması, bireysel tüketiciliği artırmaktadır.	15	1.9	43	5.4	131	16.5	428	53.9	177	22.3

Tablo 13 incelendiğinde; "öğrencilerin yetenek ve yaratıcılıklarının körelmesi sonucu tekdüzeliğin oluşması, bireysel tüketiciliği artırmaktadır" maddesine öğretmenlerin %53.9'u(f=428) "Katılıyorum", %22.3'ü(f=177)" Kesinlikle Katılıyorum", %16.5'i(f=131) ise "Kararsızım" yanıtını vermiş oldukları görülmektedir. Büyük oranda okulların fabrika düzenine benzediğini söyleyen öğretmen görüşlerini destekler nitelikte, okulun, fabrika üretimi minvalinde tekdüze bireyler yetiştirmesinin, bireysel tüketiciliği artıracağını düşünen öğretmen oranının toplamda %76.2(f=605) olduğu anlaşılmaktadır.

Bu konuyu inceleyen görüşme sorusuna verilen yanıtlar, "Tüketim" temasının "İlişki Üretimi" alt temasında incelendiğinde; okulların yaratıcılığı sınırladığı, tekdüzeliği geliştirdiği şeklinde cevaplara rastlanılmaktadır.

"Liseye gelen çocuk daha da törpüleniyor bize gelene kadar ama. Çünkü bir plan var o plan dahilince bir şeyler verilecek ama herkes kendi yaratıcılığıyla, kendi zamanıyla çalışırsa bir şeyler yetişmeyecek. Kafamızdaki o çerçeveye uydurmak için öğrencilerin becerilerini törpülüyoruz ve belki bilgiyi daha farklı kullanabileceği yerde onu gereksiz bir tüketim nesnesine çeviriyoruz çocuk için" (K1: Kadın, Mesleki Teknik Lise, 21-30 Yıl).

"Okula başladığı zaman belirli kuralların içine girdiği için şunu şöyle yapmalısın, şu saatte şunu yapmalısın, işte performans ödevleri şu şekilde olacak, şöyle istiyorum, şu kâğıda istiyorum, benim verdiğim konuların içinden seçeceksin, şunu yapacaksın. Bütün bunların yaratıcılığı öldüren şeyler" (K2: Kadın, Lise, 10-20 Yıl).

"İlgilerinin doğrultusunda değil de onların önüne konan şeyleri yapma zorunluluğu ortaya çıkıyor. Tabii bunların hepsi çocuklarımızın yaratıcılığının önünde bir engel. Yaratıcı, çok daha üst noktalara ulaşabilmişken, ulaşabilecekken çok daha sınırlı bir şekilde yaratıcılıkları hayata geçiyor" (K3: Erkek, Sosyal Bilimler Lise, 21-30 Yıl).

"Öğrencilerin yaratıcılıklarını köreltmede etkisi; yaratıcılıkları %70 köreltiyoruz, %20 nötr bırakıyoruz, %10 geliştiriyoruz. Biz bunlara ilişmesek daha iyi

olacaktı gibi geliyor bazen bana. Bu müfredatla bunların kafalarını doldurmasak daha iyi olacak gibi geliyor" (K4: Erkek, Mesleki Teknik Lise-Fen Lisesi, 21-30 Yıl).

"Çocuklara sürekli otomatik olarak şu yaptırılıyor örneğin, bir kesme biçme modeli var herkes bunun üstüne bunu yapıştıracak. Bunun üzerinde şu boyanacak, bu boyanacak. Çocuk bize geldiği zaman sürekli komut bekliyor. Bir nevi ket vuruyoruz şunu yap, bunu yap dediğimizde. Hani çocuk belki o problemi farklı yönlerden çözecek. Farklı bakış geliştirecek. Ama siz şunu dediğiniz zaman, hayır sen orada bunu sadece çıkarmayla yapabilirsin ya da sadece bu kuralı uygulamak zorundasın, o zaman iş bitti" (K5: Kadın, İlkokul, 21-30 Yıl).

Aynı sorunun yanıtları içerisinde tekdüzeliğin olmaması için çalışıldığında, sistemin ya da öğrencinin ailesinin öncelikli olarak buna karşı geldiği, toplumsal düzenin istediği yönde öğrenci yetiştirilmesi yönünde baskı olduğu yönünde cevaplar da görülmektedir.

"Farklı bir bakış açısı geliştirdim diyelim. Ama şimdi bir, iki, üç, bu sefer eğer senin yaptığın bu şey toplumda reddediliyorsa; üçüncü dördüncüde o yaratıcılık işine girmem yani. Yapmam gerekeni yapar çekilirim kenara. Çoğu insan bu yılgınlığa girebilir. Boş vermeyi seçebilir" (K7: Kadın, Ortaokul, 21-30 Yıl).

"Tabii okul, toplumdan bağımsız olmadığı için, zaten toplumun ya da anne baba da yine bu okuldan ve bu sistemin içinden olduğu için, senden beklentisi de bu yönde yani. Sen çocuğu zaten alternatif bir şeye yönlendirmeye çalıştığın zaman ilk itiraz eden okul yönetiminden önce anne baba oluyor. Tüketim kültürünün dışında olacak, kendini bir tüketici olarak sınıflamayacak bir birey haline dönüştürmek için yapacağın her türlü alternatif yönlendirme, alternatif yaklaşıma ilk itiraz eden zaten aile olur. Çünkü o da bu toplumun içinde yaşıyor" (K8: Erkek, Ortaokul, 10-20 Yıl).

Ayrıca aynı tema altında toplanan yanıtlarda sistemin istediği sınırların dışına çıkılamadığı için bu durumun öğrenciyi tüketime yönlendirdiğine dair ifadeler görülmektedir.

"Örneğin evde olan şeyleri yeniden yaşama katmak üzerine herhangi bir etkinlik düşünelim. Çocuğun gidip kırtasiyeden alması gereken bir sürü şey oluyor. Bu ödevini yapması için sürekli bir şeyleri alıp, hatta bazı düzeneklerin hazır halleri var kırtasiyelerde. Burada yapılmışı var şeklinde çocuğa sunuyorsun" (K1: Kadın, Mesleki Teknik Lise, 21-30 Yıl).

"Teknoloji tasarım öğretmenlerimiz farklı yaratıcı şeyler yaptırır çocuklara. Yaratıcılığı en çok destekleyen şeylerden birisidir bu. Ama kurallardan biri de şudur. Yeni bir şey yaptıktan sonra bunun kullanılışlı olması, işlevsel olması, diğer bir taraftan da hani para getirir olması. Çocuklar bu anlamda da yaklaşıyor olaylara. İşte tüketici olma yani tüketici toplumuna hizmet eder hale getirmek de bence bunların bir parçası" (K7: Kadın, Ortaokul, 21-30 Yıl).

Okullar şu an, bu anlamda toplumun ondan beklediğini, dolayısıyla üretim elemanlarını elinde tutan insanların onlardan beklediğini gayet yerine getiriyor" (K8: Erkek, Ortaokul, 10-20 Yıl).

Ayrıca öğrenci yetenekleri ile ilgili verilen yanıtlar "Gösterge Düzeyinde Nesne" teması altında incelendiğinde; öğrenci yeteneklerinin aileler arasında bir prestij ögesi haline geldiği, bu haliyle de aslında geliştirilmek istenenin yetenekten daha çok topluma kendini gösterme olduğu ve bu yönüyle de öğrenci yeteneklerinin tüketildiğini belirten ifadeler görülmektedir.

"Veliler arasında mesela öğrencinin dansa yeteneği varsa, müziğe yeteneği varsa, resme yeteneği varsa bunlar bile artık alınıp satılabilir hale getirildi diyelim. Yani yaratıcılık düzeyini geliştirmek de birer maliyet. Özel dersler, kurslar. Veliler arasında bir yarış var, işte en iyi piyanoyu benimki çalsın, en iyi kemanı benimki çalsın gibi. Yani yaratıcılığı bile aslında alınıp satılabilen bir meta haline getiriyor okullar veya bu yarış kültürü diyelim" (K6: Kadın, Ortaokul, 10-20 Yıl).

Tüketim toplumunu hareketli bir toplum olarak betimleyen Baudrillard (2019), bu hareketliliğin toplumsal statü talebiyle hiyerarşik olarak oluştuğunu, üst sınıfların da bu eriştikleri statüyü göstergelerle gösterme zorunluluğundan bahsetmektedir. Tüketimi de okul gibi bir sınıf kurumuna benzeten Baudrillard

(2019)'ın bu görüşleri doğrultusunda, toplumsal sınıfların oluşumunda okulun etkisi, görüşme formunun 10.sorusu olan "Toplumsal sınıf yapılarının oluşması ya da belirlenmesinde okullarda alınan eğitimin bir diğer deyişle diplomanın önemi nedir" sorusu ile anket formunun 14.(Öğrencilerin meslek seçimleri, kendi ilgi, yetenek ve becerilerinden daha çok, o mesleğin toplum tarafından popülerliğine göre yapılmaktadır), 19.(Öğrencinin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik çevre, nitelikli eğitime erişimi etkilemektedir), 20.(Nitelikli eğitime erişim, bireyin tüketim alışkanlıklarını değiştirmektedir), 21.(Okulun bulunduğu sosyo-ekonomik çevre, öğrencilerin tüketim alışkanlıklarını etkilemektedir) ve 25.(Günümüzde öğrencilerin ve velilerin okul tercihleri, toplumsal sınıf atlama aracı olarak kullanılmasıyla birlikte okul bir tüketim nesnesine dönüşmektedir) maddelerine gelen yanıtlarla aranmaktadır. Tablo 14'te anket formunun toplumsal sınıf yapılarının oluşumunda okulun etkisini inceleyen maddelere verilen yanıtların dağılımı gösterilmektedir.

Tablo 14. Öğretmenlerin, toplumsal sınıf yapılarının oluşumunda okulun etkisini inceleyen maddelere verdikleri yanıtların dağılımı

	Kesinlikle Katılmıyorum		**Katılmıyorum**		**Kararsızım**		**Katılıyorum**		**Kesinlikle Katılıyorum**	
	f	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**
14. Öğrencilerin meslek seçimleri, kendi ilgi, yetenek ve becerilerinden daha çok, o mesleğin toplum tarafından popülerliğine göre yapılmaktadır	11	1.4	44	5.5	87	11.0	411	51.8	241	30.4
19. Öğrencinin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik çevre, nitelikli eğitime erişimi etkilemektedir	12	1.5	36	4.5	72	9.1	406	51.1	268	33.8
20. Nitelikli eğitime erişim, bireyin tüketim alışkanlıklarını değiştirmektedir	12	1.5	33	4.2	110	13.9	443	55.8	196	24.7
21. Okulun bulunduğu sosyo-ekonomik çevre, öğrencilerin tüketim alışkanlıklarını etkilemektedir	6	0.8	17	2.1	42	5.3	440	55.4	289	36.4
25. Günümüzde öğrencilerin ve velilerin okul tercihleri, toplumsal sınıf atlama aracı olarak kullanılmasıyla birlikte okul bir tüketim nesnesine dönüşmektedir	11	1.4	47	5.9	81	10.2	435	54.8	220	22.7

Tablo 14'te verilen bilgiler, öncelikle okulun bulunduğu sosyo-ekonomik çevre bağlamında değerlendirildiğinde; 19. anket maddesi olan "Öğrencinin içinde

bulunduğu sosyo-ekonomik çevre, nitelikli eğitime erişimi etkilemektedir" maddesine öğretmenlerin %51.1'i(f=406) "Katılıyorum", %33.8'i(f=268) "Kesinlikle Katılıyorum" yanıtını vermiş oldukları görülmektedir. %9.1(f=72) oranında öğretmenin kararsız olduğu görülürken, toplamda %84.9(f=674) gibi yüksek bir oranda öğretmenlerin, öğrencinin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik çevrenin nitelikli eğitime erişimi etkilediği görüşünde oldukları anlaşılmaktadır. Toplumsal olarak üst sınıflara çıkabilmenin yolunun eğitimden geçtiğini düşünen alt sınıfların, Bourdieu ve Passeron(2014)'nun de vurguladıkları gibi; bulundukları kültürel yapıdan kaynaklı üst sınıfların sahip olduklarına erişimlerinin zor olduğu görülmektedir. Sosyo-ekonomik olarak düşük bir çevredeki bireyin nitelikli eğitime erişiminin daha zor olduğu, ancak yüksek sosyo-ekonomik çevredeki bireyin ise daha kolay nitelikli eğitime eriştiklerine dair ifadeler, görüşme sorularının "Eşitlik" temasının "Erişim" alt temasında toplanan yanıtlarda da görülebilmektedir.

"Her geçen gün, işte ne kadar ekonomik gücü varsa ona paralel oranda eğitim alabiliyor çocuklarımız. Bu da hangi toplumsal sınıftan geliyorsa çocuğun, o toplumsal sınıfa ait bir çerçevede bir okuldan mezun olmasını gittikçe artıyor" (K3: Erkek, Sosyal Bilimler Lise, 21-30 Yıl).

"Zaten ailelerin ekonomik durumuna göre çocuğu biz daha doğduğu andan itibaren sınıflandırıyoruz. Yani kreşe gittiği andan itibaren diyebilirim. Mesela kreşe gittiği zaman ne yapıyorsunuz? Kimisi normal belediyenin kreşine giderken, kimisi özel anaokuluna gidiyor. Ben çocuğumu oraya verdiğim anda zaten toplumsal bir sınıf oluşturmuş oluyorum yani ki bunu da bir süre sonra isteseniz de değiştiremiyorsunuz" (K5: Kadın, İlkokul, 21-30 Yıl).

En üst ve en alt seviyede hiçbir etkisi olmuyor. En alttaki zaten eğitime ulaşamıyor o yüzden etkisi yok, en üstteki her halükârda zaten eğitime erişiyor, ona da etkisi yok, bu ikisinin arasındaki geçişler eğitimle alakalı. (K8: Erkek, Ortaokul, 10-20 Yıl).

Nitelikli eğitime erişimin tüketim alışkanlıklarına olan etkisini inceleyen 20.anket maddesine verilen yanıtlar incelendiğinde; öğretmenlerin %55.8'i(f=443)

“Katılıyorum”, %24.7’si(f=196) “Kesinlikle Katılıyorum” ve %13.9’u(f=110) da “Kararsızım” yanıtını verdikleri görülmektedir. Bu değerler göz önüne alındığında öğretmenlerin %80.5’inin(f=639) nitelikli eğitime erişimin bireyin tüketim alışkanlıklarını değiştireceğini söyledikleri görülmektedir.

Bu maddeyle bağdaşık olarak öğrencinin bulunduğu okulun sosyo-ekonomik çevresinin tüketim alışkanlıklarına etkisini inceleyen 21. anket maddesine verilen yanıtlarda ise; %55.4(f=440) oranında “Katılıyorum” ve %36.4 (f=289) oranında da “Kesinlikle Katılıyorum” yanıtları görülmektedir. Öğretmenlerin %91.8’inin(f=729) okulun bulunduğu sosyo-ekonomik çevrenin, öğrencilerin tüketim alışkanlıklarını değiştirdiğine katıldıkları anlaşılmaktadır.

Bu konuda görüşme sorularına verilen yanıtlar “Eşitlik” temasının “Erişim” alt temasında incelendiğinde, bazı ifadelerde sosyo-ekonomik durumun tüketime etkisine dair ifadeler görülebilmektedir.

“…Çünkü oralarda ekonomi daha yüksek, ekonomi yüksek olduğu için çocukların ihtiyaç diye bir durumu yok. Yani hiçbir zaman çocukların ihtiyacı olmuyor. Çünkü aileler her şeyi sunuyor ama istekleri ön planda olduğu için bu durum da beraberinde tüketimi getiriyor” (K5: Kadın, İlkokul, 21-30 Yıl).

“Sürekli bir tüketim ve yarış, sürekli bir soru çözme hali vardı. Ben şimdi dezavantajlı bir okuldayım. Benim dört beş tane birden kitabı tükettiriyor olma şansım yok. Onlarla yarışabiliyor olma gibi bir lüksümüz de yok diyelim” (K6: Kadın, Ortaokul, 10-20 Yıl).

Tüketimi de okul gibi bir sınıf kurumuna benzeten Baudrillard (2019), tüketim toplumunda herkesin eğitim olanaklarından benzer şekilde yararlanamaması gibi herkesin de benzer nesnelere sahip olamayacağını, çünkü tüketimin, toplumdaki aykırılığı üstlendiğini söylemektedir. Öğretmen görüşlerinde de eğitim niteliğinin artmasının tüketimi etkileyeceği, toplumsal sınıfların tüketim şekillerinin de birbirinden ayrıldığı yönünde görüşler görülmektedir. TÜİK (2019) verilerinden de anlaşıldığı üzere nitelikli eğitime erişim, ailelerin eğitim harcamalarını artırmaktadır.

Nitelikli eğitime erişimin yolu olan okul seçimleriyle birlikte, toplumsal sınıflar için oldukça önemli bir gösterge olan meslek seçiminin okula etkileri 14. ve 25. anket maddelerinde incelenmektedir. 14.anket maddesi olan "Öğrencilerin meslek seçimleri, kendi ilgi, yetenek ve becerilerinden daha çok, o mesleğin toplum tarafından popülerliğine göre yapılmaktadır" maddesine verilen yanıtlar incelendiğinde; öğretmenlerin %51.8'i(f=411) "Katılıyorum", %30.4'ü(f=241) "Kesinlikle Katılıyorum" ve %11'i (f=87) de "Kararsızım" yanıtını vermiş oldukları görülmektedir. Öğrencilerin meslek seçimlerinin toplumdaki popülerliğe göre yapıldığını düşünen toplam öğretmen oranının %82.2(f=652) gibi yüksek bir oran olduğu görülmektedir.

Bu maddeyi destekler nitelikte öğrencilerin meslek seçimlerine gidecekleri yolda ilk adım olan okul tercihlerini inceleyen 25. anket maddesi olan "Günümüzde öğrencilerin ve velilerin okul tercihleri, toplumsal sınıf atlama aracı olarak kullanılmasıyla birlikte okul bir tüketim nesnesine dönüşmektedir" maddesine verilen yanıtlar incelendiğinde; öğretmenlerin %54.8'i(f=435) "Katılıyorum", %27.7'si (f=220) "Kesinlikle Katılıyorum" ve %10.2'si(f=81) de "Kararsızım" yanıtını vermektedirler. Önceki anket maddelerindeki oranları destekler nitelikte olacak şekilde toplamda öğretmenlerin %82.5'inin(f=635) okul tercihlerinin toplumsal sınıf atlama aracı olarak kullanıldığını ve bu durumun da okulu bir tüketim nesnesine dönüştürdüğünü düşündükleri görülmektedir.

Bu konuda okulun toplumsal sınıf yapılarının oluşumu ya da değişimi ile ilgili etkisi, görüşme formunun 10.sorusuna verilen yanıtlar "Toplumsal Sınıf Yapıları" temasının "Toplumsal Sınıf Hiyerarşisi" alt teması altında incelendiğinde görülebilmektedir.

"Örneğin işçisin sen, işçi kal gibi bazı grupların meslek liselerine yönlendirildiği, işte bu % 10'u sınavla alınan okullara gelecek, yüzde yirmi ise bu değişkenlik gösteriyor tabii ki de meslek liselerine gidecek, yüzde otuzu şuraya gidecek. Tıptır, mühendisliktir bu alanlara da bu gruptan çocuklar gitmeli şeklinde bir planlama söz konusu. Tabii bu toplumsal sınıfların oluşmasında da belirleyici oluyor.

Yani toplumsal sınıfının daha bir üst düzeyde olması için çıkış yolu olarak da aslında eğitimi de çok önemli görüyor" (K3: Erkek, Sosyal Bilimler Lise, 21-30 Yıl).

"…Bunlar üst sınıf kabul ediliyor mu? Evet ediliyor, oraya fen lisesi veya tıp fakültesini bitirmiş kişiler gidiyor. Dolayısıyla sınıfsal yapıların oluşmasında, belirlenmesinde okullar etkili. İstanbul'da bulunan Galatasaray Lisesi, Kabataş, İstanbul Erkek, oradan mezunsan iktisatçı, işletmeci ve sadece öğretmen de olsan işte ben Galatasaray'dan mezunumum durumu sanki sınıf farklılığı oluşturuyormuş gibi geliyor. Diploma bu anlamda önemli oluyor" (K4: Erkek, Mesleki Teknik Lise-Fen Lisesi, 21-30 Yıl).

"Bizim gibi kalabalık ülkelerde önemli alt sınıftan birinin üst sınıfa geçişinde. İşçi sınıfından memur sınıfına. Mavi yakalı bir babadan beyaz yakalı bir çocuğa geçişte çok önemli" (K8: Erkek, Ortaokul, 10-20 Yıl).

"Seçkin okullara girişler dediğimiz zaman tabii ki önemi olduğunu görüyoruz. Mesela Bilkent dediğimiz zaman, oraya girmek ve mezunu olmak yüksek düzeyde zekâ ve para gerektiriyor. Yüksek düzeyde zekân varsa sadece sistem burslarla falan seni destekliyor ve zekandan yararlanıyor. Bu da bir nebze o katmanda yer almana izin veriyor" (K9: Erkek, Mesleki Teknik Lise, 30+ Yıl).

Aynı tema altında bazı görüşlerde de her ne kadar toplumsal sınıf değişimlerinde mezun olunan okul veya meslek önemli olsa da bazı durumlarda da bireyin kültürel kodlarını üst toplumsal sınıfa göre değiştirmesi gerektiği ya da sistemin buna uygun bireylerin sınıfsal değişimine izin verdiği görülmektedir.

"Ama 70'lerden sonra bunların işi daha zor oluyor, sistem buna o kadar da izin vermiyor. Üst yapı bir şey isterse ve sende o yapıya uygun bir şey varsa geçersin, yoksa gidemezsin. Üst yapıya çeşitli yardımlarla okuyarak çıkan çocuk, o üst yapıya hizmet eder hale geliyor" (K9: Erkek, Mesleki Teknik Lise, 30+ Yıl).

"Yine çocuğun gözünü açtığı ortam çok önemli. Kabullenmesiyle ilgili. Yani nasıl bir ortamda okuyor? Nasıl bir yerde okuyor? Ne olursa olsun insan kendi

özünden, kendi yetiştiği yerden çok da koparamıyor kendisini yani etkisinden çok uzaklaştığını düşünemiyorum" (K7: Kadın, Ortaokul, 21-30 Yıl).

"Evet diplomanın çok önemi var. Ama şimdi mesela atıyorum, o kültüre uyum sağlayabilir mi acaba? İnsanın kendini yetiştirmesiyle de alakalı bir durum. Sadece diplomayla da değil, diplomayı alırsınız ama burada sizin kişilik özelliklerinizle diplomanızın da örtüşmesi gerektiğini düşünüyorum" (K5: Kadın, İlkokul, 21-30 Yıl).

Toplumsal sınıf hiyerarşisinin oluşumundaki yüksek etkisi öğretmen görüşleriyle tespit edilen okulun, sınavlar yoluyla bu etkiye ne kadar katkıda bulunduğu, sınav odaklı eğitimin ve okulun tüketim anlamında geldiği noktayı ve buna bağlı olarak da sınavlar nedeniyle bilginin bir tüketim nesnesi haline gelip gelmediğini hem görüşme formunda hem de anket formundaki çeşitli maddelerle irdelenmeye çalışılmaktadır. Bu kapsamda görüşme formunun 11.sorusu olan "Toplumsal-ekonomik hiyerarşinin ve tüketim kültürünün oluşturulmasında okullarda yapılan sınavların rolü nasıldır? Bu durumda bilginin tüketim nesnesine dönüşmesinde okulun işlevini nasıl değerlendirirsiniz" sorusu ile anket formunun 15.(Eğitimde sınava hazırlık sistemleri, ticari bir sektöre dönüşmektedir), 16.(Sınavlarda başarılı olma zorunluluğu nedeniyle bilgi, günümüzde bir tüketim nesnesi haline dönüşmektedir), 23.(Eğitimin parayla alınıp satılabilen bir ögeye dönüşmesi, eğitimi tüketim nesnesi haline getirmektedir) ve 34.(Okullarda yapılan yarışma, proje, sergi gibi çalışmalar, eğitsel amaçlardan daha çok reklam aracı haline gelerek tüketim nesnesine dönüşmektedirler) maddeleri birlikte incelenmektedir.

11.görüşme sorusunun ilk bölümü olan toplumsal hiyerarşinin oluşumunda sınavların etkisi, "Toplumsal Sınıf Yapıları" temasının "Toplumsal Sınıf Hiyerarşisi" alt temasında toplanan yanıtlarda görülmektedir.

"Kişinin yeteneği üzerinden yapılmadığı için seçimler ve sadece kuru bir kâğıt üzerinden gittiği için hem bu hiyerarşinin ve tüketim kültürünün oluşmasında çok önemi var hem de yanlış seçimlerde" (K1: Kadın, Mesleki Teknik Lise, 21-30 Yıl).

"Sınavlar öğrenmeyi, öğrendikçe de bir farklı kuruma geçmeyi, bir farklı kuruma geçildiğinde ve ona bağlı alınan diplomanın da sınıfını yükselttiğini söyleyebilirim. Sınavlar etkili" (K4: Erkek, Mesleki Teknik Lise-Fen Lisesi, 21-30 Yıl).

"Hani alt kültürden gelen bir öğrenci. Atıyorum işte Kabataş'a, Galatasaray'a ya da Robert gibi Türkiye'nin sayılı okullara geçtiğinde artık orada bir nevi sınıf atlamaya başlayacaktır. Üniversite diplomasına gelene kadar ki süreci eğer çocuk lisede geçirirse, o sınıflar arasında yukarı çıkması belki daha kolaylaşabilir. Hani bu bir üniversite diplomasının önce LGS sınavı gibi merkezi sınavların bu durumda önemli olduğunu düşünüyorum hem de tüketim kültürü açısından da" (K5: Kadın, İlkokul, 21-30 Yıl).

"Geçiş sınavlarının rolü burada daha iyi görülüyor. Örneğin en iyi çocuklar fen liselerine, anadolu liselerine bir alt kademedeki çocuklar normal liselere, onun altındaki çocuklar meslek liselerine, imam hatiplere, onun altındakiler bilmem nelere diye kademelendiriyoruz özellikle. Çocuk üç yıl boyunca yarışa hazırlanan bir at gibi koşturulmuş, edilmiş. Sınava girmiş, sınavda da bu yarışın sonucunu vermiş. Verdiyse iyi bir yerde bunu sınıflandırırız, tasnif ederiz diye bu sınavın önemli bir ayrıştırması söz konusu, kademelendirmesi söz konusu" (K9: Erkek, Mesleki Teknik Lise, 30+ Yıl).

Bu konuda öğretmenlerin yanıtları, Baudrillard (2019)'ın sınavın toplumda yükselmek için bir prestij öğesi olduğu ile Bourdieu ve Passeron (2014)'nun sistemin bir eleme aracı olduğu görüşlerini destekler nitelikte olduğu anlaşılmaktadır.

Sınavın, toplumsal düzeni bu derece etkileyen bir araç olması ve toplumsal düzende başarılması zorunlu bir öge haline gelmesinin, sınavı, bilgiyi ve buna bağlı olarak da okulu ticarileştirilen, tüketilen bir nesneye dönüştürmesini inceleyen anket maddelerine verilen yanıtların dağılımı Tablo 15'te gösterilmektedir.

Tablo 15. Öğretmenlerin, sınav-bilgi ve okulun ticarileşip tüketilmesini inceleyen maddelere verdikleri yanıtların dağılımı

	Kesinlikle Katılmıyorum		**Katılmıyorum**		**Kararsızım**		**Katılıyorum**		**Kesinlikle Katılıyorum**	
	f	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**
15. Eğitimde sınava hazırlık sistemleri, ticari bir sektöre dönüşmektedir.	15	1.4	24	3.0	67	8.4	309	38.9	383	48.2
16. Sınavlarda başarılı olma zorunluluğu nedeniyle bilgi, günümüzde bir tüketim nesnesi haline dönüşmektedir	8	1.0	24	3.0	95	12.0	400	50.4	267	33.6
23. Eğitimin parayla alınıp satılabilen bir ögeye dönüşmesi, eğitimi tüketim nesnesi haline getirmektedir.	7	0.9	49	6.2	77	9.7	368	46.3	293	36.9
34. Okullarda yapılan yarışma, proje, sergi gibi çalışmalar, eğitsel amaçlardan daha çok reklam aracı haline gelerek tüketim nesnesine dönüşmektedirler	31	3.9	105	13.2	152	19.1	339	42.7	167	21.0

Sınıflar arası geçişlerde oldukça önemli bir hale gelen sınavların metalaşarak ticari bir sektöre dönüştüğünü inceleyen maddeye öğretmenlerin %48.2'si(f=383) "Kesinlikle Katılıyorum", %38.9'u(f=309) da "Katılıyorum" ve %8.4'ünün(f=67) de "Kararsızım" yanıtını verdiklerin görülmektedir. Toplamda öğretmenlerin 87.1'i (f=692) sınava hazırlık sistemlerinin ticari bir sektöre dönüştüğünü düşünmektedirler.

Öğretmenlerin bu yüksek orandaki görüşünü destekler nitelikte ifadeler, görüşme sorusunun yanıtlarında da görülmektedir. "Eşitlik" temasının "Erişim" alt temasında, sınava hazırlık sistemleri ile sınavların kendisinin de ticarileştiğini belirten ifadeler bulunmaktadır.

"Bu bir sektör işte, bu dershane muhabbetleri var, özel ders alma olayı var. İşte tekrar hazırlanma, bir sene daha hazırlanma, ekstra bir şeyler yapma, bir sürü kitap alma evet bu konuda bir tüketim sektörü aslında. Kitap fuarlarında test kitabı salonu var artık" (K2: Kadın, Lise, 10-20 Yıl).

"Özel ders veya değişik adlar altında, dershane değil ama etüt merkezi, bunlar çok daha fazla yaygınlaşıyor. Bu kaynak kısmı devasa boyutlara ulaşmış durumda, yayınevleri, kitaplar" (K3: Erkek, Sosyal Bilimler Lise, 21-30 Yıl).

"Devlet okullarında da bir kitap sektörü var ciddi anlamda. Orada işte kitapçılar sıraya girmiştir. Ciddi bir sektör var orada da. Yani özel okulda ne aldırılıyorsa, hangi kitaplar ekstradan aldırılıyorsa, kullandırılıyorsa aralarında bir farklılık görmüyorum ben mesela" (K6: Kadın, Ortaokul, 10-20 Yıl).

"İşte yine tüketim çılgınlığı. Ben yani yılda dört kere buraya sınav ücreti yatırdım. Ondan sonra bu sınavı geçmek için ben bir İngilizce kursuna yazıldım. Destek aldım ekonomiyi canlandırdım. E ne oldu? O da tüketime çıktı" (K7: Kadın, Ortaokul, 21-30 Yıl).

Tablo 15'te ticari bir sektöre dönüştüğü kabul edilen sınava hazırlık sistemleri sonucu sadece başarıya odaklı bireylerin, sınavı kazanma ya da yüksek not alma zorunlulukları doğrultusunda yaptıklarıyla bilginin de tüketim nesnesine dönüşmesini inceleyen 16.anket maddesine verilen yanıtlar incelendiğinde; öğretmenlerin %50.4'ü(f=400) "Katılıyorum", %33.6'sı(f=267) "Kesinlikle Katılıyorum" ve %12'si(f=95) de "Kararsızım" yanıtını vermiş oldukları görülmektedir. Bir önceki madde de olduğu gibi bu maddede de yüksek bir oran olan %84 (f=667) oranında öğretmenler, günümüzde sınavlar nedeniyle bilginin de artık bir tüketim nesnesi haline geldiğini belirtmektedirler.

Bilginin de herhangi bir nesne gibi özünden koparılarak tüketim nesnesi haline getirilişini dair birçok ifade, görüşme sorularına verilen yanıtlar "İhtiyaç" temasının "Gösterge Düzeyinde Nesne" alt temasında sıralanınca görülebilmektedir.

"Bu çocuk bu bilgiyi nasıl alacak değil de daha çok bu sınavı nasıl yapacağız üzerinden bir şeyler gidiyor. O dershaneden bu dershaneye, o dersten bu derse çocuk sürekli hem zamanını tüketiyor hem de bilgiyi tüketiyor. Kafamızdaki o çerçeveye uydurmak için öğrencilerin becerilerini törpülüyoruz ve belki bilgiyi daha farklı kullanabileceği yerde onu gereksiz bir tüketim nesnesine çeviriyoruz çocuk için." (K1: Kadın, Mesleki Teknik Lise, 21-30 Yıl).

"Okul içindeki sınavlar da sektör. Çocuklar bir hedefe ulaşmak için at yarışı gibi yarıştırılıyor, isteseler de istemeseler de. İster istemez o kulvarın içine biz de giriyoruz. Bilgi, bu durumda kesinlikle tüketim nesnesine dönüşüyor. Hani bilgi bile

böyle, bu bile tüketim hani genel kültürü bile tüketim aracı haline getirebilmişiz" (K2: Kadın, Lise, 10-20 Yıl).

"Bilginin tüketim dönüşmesinde maalesef bu sınav odaklı sistem çok önemli bir hizmet görüyor. Onunla ilgili işte çocuklarımızın kafasını testle, karnını da tostla doyuruyoruz" (K3: Erkek, Sosyal Bilimler Lise, 21-30 Yıl).

"Bilgiyi de tüketim nesnesi yani bir araca yönelik bir nesneye dönüştürmüş oluyoruz aslında. Okulda bu işlere hizmet ediyor. Okulun işlevi de bu; işle ve at. Çok bilen değil veya şöyle diyelim; hayatında bu problem çözme becerilerini uygulayan değil, daha fazla soru çözmüş olan çocukları seçmeye yönelik bir işlevi var aslında okulun" (K6: Kadın, Ortaokul, 10-20 Yıl).

Yine aynı tema altında bilginin, sınav odaklı sistemde hap gibi, bir tüketim nesnesi gibi kullan-at ya da ezberlenerek alındığını belirten ifadeler de bulunmaktadır.

"Bilgiyi hap olarak alması daha uygun görülüyor. Okullar çocukları üniversiteye hazırlayacak dendi ve bu tırnak içinde üniversiteye hazırlamak aslında çocukları sürekli test tekniğiyle bir şeyleri vermek oldu. Aslında çocuğa bir şey sorduğunda kafasında herhangi bir cümle yok. Ama şık verdiğinde çocuk doğru işaretliyor. Aslında olmayan bir bilgiyi tüketiyoruz. Net olmayan bir bilgiyi tüketiyoruz" (K1: Kadın, Mesleki Teknik Lise, 21-30 Yıl).

"Orada, testte alınan bilgi de sadece o sınavla işine yarayacak kadarıyla söz konusu oluyor ve kısa sürede de o akıldan da çıkıyor" (K3: Erkek, Sosyal Bilimler Lise, 21-30 Yıl).

"...Hatırlamıyor ama tıp fakültesini kazandı. Biyolojide iyi net çıkardı. Ama derste onları işlediğimizi çok hatırlamıyor. Mesela öğrendiğinden çok emin değil. Çünkü dediğim gibi öğrenciye bilgi şırınga ediliyor. Evet kesinlikle bilgi tüketim nesnesine dönüşmüştür" (K4: Erkek, Mesleki Teknik Lise-Fen Lisesi, 21-30 Yıl).

"Bizde bütün bilgiler sınav odaklı olmuş oluyor. Yani biz sınav olayına başladığımız anda çocuk sadece ailenin baskısıyla, öğretmenin baskısıyla sınavdan iyi not almak için onu öğreniyor ve daha sonrasında bellekten tamamen siliyor. Çünkü

neden? Artık onun işine yaramayacak. Onun tek odağı neydi? Sınavdan geçer not almaktı. Bunu aldı ve o andaki o bilgiyi kayıttan sildi" (K5: Kadın, İlkokul, 21-30 Yıl).

"Tüketim kültürü açısından bakarsak da yine dediğim gibi yani sadece hap bilgi gibi. Bilgileri alan, o bilgiler ışığında işte o soruları çözen ve böylelikle tüketim kültürünün birer parçası haline getiriyoruz çocukları bu sınav sistemiyle birlikte. İkisi birbiriyle bağlantılı oluyor" (K6: Kadın, Ortaokul, 10-20 Yıl).

Sınavlar ve sınav sistemi nedeniyle tüketim nesnesi haline dönüştüğü anlaşılan bilgiyle beraber, okulların ve eğitim sisteminin de tüketim nesnesine dönüşümünü inceleyen 23.anket maddesine bakıldığında; öğretmenlerin %46.3'ü(f=368) "Katılıyorum", %36.9'u(f=293) "Kesinlikle Katılıyorum" ve %9.7'si (f=77) "Kararsızım" yanıtını vermiş oldukları görülmektedir. Bu yanıtlar sonucu öğretmenlerin toplamda %83.2'si(f=661) eğitimin hem ticarileştiğini hem de bundan dolayı tüketim nesnesi haline dönüştüğünü kabul etmektedirler.

Eğitimin ticarileşmesine dair ifadeler "Eşitlik" temasının "Erişim" alt temasında görülmektedir. Elde edilen bulgularda özellikle özel okul sayılarının her geçen gün artması, devlet okullarının da özel okullar mantığına evrilmeye başlaması gibi temel sorunların görüldüğü anlaşılmaktadır.

"Bir taraftan özel okullar ticari yerler" (K1: Kadın, Mesleki Teknik Lise, 21-30 Yıl).

"Öğretmenler şeyi şu şekilde, şu saatte yapsınlar diye büyük bir baskı var. Hani böyle bir fabrika gibi bir şey algısı var. Öyle bir o açıdan düşünürsek ticarileşmeye gidiyor hani" (K2: Kadın, Lise, 10-20 Yıl).

"Okullar kamusal alanından hızla uzaklaşmakta. Tabii bunlar bilinçli politikaların ürünü adım adım eğitimin ticarileştirilmesi adımlarının ürünü. Nitekim de dershaneler kapandı denmesine rağmen özel okulların eğitimdeki payı her geçen gün artmakta" (K3: Erkek, Sosyal Bilimler Lise, 21-30 Yıl).

"Okullar ticarileşiyor. Evet okulun kesinlikle bir ticarethane olduğunu düşünüyorum. Yükü tamamen velilerin üzerine doğrultmalarından dolayı da velilerin güveni azalıyor" (K5: Kadın, İlkokul, 21-30 Yıl).

"Evet ticarileşiyor. Ya özel okulların bolluğu ve özel okullardaki sistemin de çoğu veli tarafından bilinmesi farklı beklentilere yol açıyor. Yeri geliyor şeyi hissediyor yani mesela bir bakıyorum devlet okulunda okuyan bir öğretmenden bile özel okuldaki öğretmenin davranışları beklenebiliyor" (K7: Kadın, Ortaokul, 21-30 Yıl).

Eğitimin ticarileşmesi ve özellikle özel okul, özel ders, dershane, kurs merkezi gibi alanların gitgide çoğalmasını vurgulayan öğretmen görüşleri, Baudrillard (2019)'ın gelişen kent düzeninde eskiden ücretsiz olan hizmetlerin artık ayrıcalıklı kesimlerin erişebildiği hizmetler olduğu görüşünü de desteklemektedir.

Tablo 15'te eğitimin içeriğinde önemli bir yeri olan ve aslında yaparak yaşayarak deneyimleme yoluyla öğrenmeyi pekiştirecek olan yarışma, proje, sergi gibi çalışmaların, eğitsel amaçlardan daha çok reklam aracı haline gelerek tüketim nesnesine dönüştüğünü inceleyen 34.anket maddesine verilen yanıtlar incelendiğinde; öğretmenlerin %42.7'si (f=339) "Katılıyorum", %21'i (f=167) "Kesinlikle Katılıyorum", %13.2'si (f=105) "Katılmıyorum" ve %3.9'u (f=31) "Kesinlikle Katılmıyorum" yanıtını vermiş oldukları görülmektedir. Okullarda yapılan bu eğitsel çalışmaların, tüketim nesnesine dönüştüğü konusunda %19.1(f=152) oranında kararsız olan öğretmenlerle birlikte, öğretmenlerin %63.7'si(f=506) bu çalışmaların artık bir tüketim nesnesine dönüştüğünü düşünürken, %17.1'i(f=136) ise bu görüşte olmadığı anlaşılmaktadır. Önceki maddeler kadar yüksek bir oranda olmasa da öğretmenlerin okullarda yapılan birçok eğitsel amaçlı çalışmanın, günümüzde farklı nedenlerle reklam aracına dönüştürülerek gerçek amacı dışına çıkarıldığını ve bu şekilde de tüketildiğini söyledikleri anlaşılmaktadır.

Bu noktada okulun ve eğitim sisteminin de Baudrillard (2019) bahsettiği gösterge düzeyindeki nesne seviyesine geldiğini belirten ifadeler, görüşme sorularına verilen yanıtlarda görülmektedir.

"*Okulların biraz daha kendi kaynaklarını yaratması kendi kendine yetebilmesi üzerinden aslında şey de yapıyorsun işte belki o okulu biraz daha bağımsızlaştırıp biraz daha kendi kendini tüketen bir organizmaya dönüştürüyorsun*" *(K1: Kadın, Mesleki Teknik Lise, 21-30 Yıl).*

"Öğrencilerin ihtiyaçlarına göre bir şeyleri yapıyorlardı ama şimdi sanki böyle standart bir paket var, her şeyi ona göre uygulamamızı istiyorlar. Böyle olunca da eğitim asıl amacının dışına çıkıyor. Çünkü bir şey yapmış olmak için yapıyorsunuz. Dolayısıyla kaliteyi etkiliyor" (K2: Kadın, Lise, 10-20 Yıl).

"Başka bir okul Bahçeşehir'in sağladığı başarıdan daha fazla başarı sağladığı halde, Bahçeşehir'de çocuğunu okutmak prestij öğesi olarak görülen bir şey" (K9: Erkek, Mesleki Teknik Lise, 30+ Yıl).

Okulda yoğun bir şekilde tüketime dair yaşam pratikleri geliştiren ve tüketim için hedef kitle olan öğrenciler için, okullarda tüketim ve bilinçli tüketime dair yapılanları tespit edebilmek amacıyla öğretmenlere yöneltilen, görüşme formundaki "Okullarda öğrencilerin bilinçli tüketiciler olarak yetiştirildiğini düşünüyor musunuz; okullardaki öğretim programlarının sizce buna bir etkisi var mıdır; Sizce bilinçli tüketiciler yetiştirilebilmesi için neler yapılması gerekmektedir" sorularıyla, anket formunun 27.(Okullarda bilinçli tüketiciler yetiştirilmektedir), 29.(Okullarda verilen eğitim öğretim programları, bilinçli tüketim için yeterli kapsama sahip olmaktadırlar), 30.(Tüketim ile ilgili okulda verilen bilgilerin gerçek hayatla güçlü bağları bulunmaktadır), 31.(Öğrenciler, okullarda üretim ve tüketimle ile bilgi ve becerileri yaparak-yaşayarak öğrenmektedirler), 32.(Öğrencilere, öğretim programlarında tüketim ile ilgili bilgilerin uygulamalı olarak verilmesi gerekmektedir) ve 33.(Öğretmen, bilinçli tüketim için öğrencilerine rol model oluşturmaktadır) anket maddeleri birlikte değerlendirilmektedir.

Tablo 16. Öğretmenlerin, okullarda bilinçli tüketim için yapılanları inceleyen maddelere verdikleri yanıtların dağılımları

	Kesinlikle Katılmıyorum		**Katılmıyorum**		**Kararsızım**		**Katılıyorum**		**Kesinlikle Katılıyorum**	
	f	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**
27. Okullarda bilinçli tüketiciler yetiştirilmektedir	70	8.8	236	29.7	266	33.5	160	20.2	62	7.8
29. Okullarda verilen eğitim öğretim programları, bilinçli tüketim için yeterli kapsama sahip olmaktadırlar	79	9.9	237	29.8	225	28.3	210	26.4	43	5.4
30. Tüketim ile ilgili okulda verilen bilgilerin gerçek hayatla güçlü bağları bulunmaktadır	65	8.2	232	29.2	199	25.1	249	31.4	49	6.2
31. Öğrenciler, okullarda üretim ve tüketimle ile bilgi ve becerileri yaparak-yaşayarak öğrenmektedirler	64	8.1	187	23.6	217	27.3	264	33.2	62	7.8
32. Öğrencilere, öğretim programlarında tüketim ile ilgili bilgilerin uygulamalı olarak verilmesi gerekmektedir	13	1.6	25	3.1	51	6.4	433	54.5	272	34.3
33. Öğretmen, bilinçli tüketim için öğrencilerine rol model oluşturmaktadır	22	2.8	55	6.9	140	17.6	382	48.1	195	24.6

Tablo 16'te öğretmenlerin, okullarda bilinçli tüketim için yapılanları inceleyen maddelere verdikleri yanıtların dağılımları görülmektedir. Tablo 16'da yer alan "Okullarda bilinçli tüketici yetiştirilmektedir" maddesini, öğretmenlerin %33.5(f=266) oranında "Kararsızım", %29.7(f=236) oranında "Katılmıyorum" ve %20.2 (f=160) oranında "Katılıyorum" şeklinde işaretledikleri görülmektedir. Okulların bilinçli tüketici yetiştirdiğine dair olumlu ya da olumsuz fikirlerin yakın olduğu gözlemlenirken, toplamda %38.5(f=306) oranında öğretmen, okulların bilinçli tüketici yetiştirmediğini, %33.5 (f=266) bu konuda kararsız oldukları ve %27.9(f=222) oranında öğretmenin ise okulların bilinçli tüketiciler yetiştirdiğini düşündükleri görülmektedir.

Bu konuda görüşme sorularında gelen yanıtlar "Tüketim" temasının "Öğretim Boyutu" alt teması çerçevesinde incelendiğinde; tüketimle ilgili öğretim programlarında konular olduğu, bunların bazılarının somut düzeye ulaşamadığını,

öğretmenlerin bireysel çabalarının olduğu ya da okulun kendini tüketirken bilinçli tüketici yetiştiremeyeceğini vurgulayan çeşitli görüşlere rastlanılmaktadır.

"Bilinçli tüketici kavramını olumlu algıladım burada. Ama buna yönelik okullarda herhangi bir çalışma olduğunu ya da herhangi bir sezdirme olduğunu düşünmüyorum" (K1: Kadın, Mesleki Teknik Lise, 21-30 Yıl).

"Okullarda bilinçli tüketici kulüpleri var ama çok fazla fayda sağladığını söyleyemeyeceğim. Mesela şey yapmak istemiştim ben; ikinci el hani Avrupa'da olduğu gibi, ikinci el pazarları oluyor ya. Hani kullanmadığım bir takas yapmak. Fakat bu da işlemedi. Çünkü öğrenciler ikinci el bir şey kullanmak istemediler. Herkes bir sıfır, yeni alma peşinde ya özellikle gençler de bu daha da önemli!" (K2: Kadın, Lise, 10-20 Yıl).

"Sağlık bilgisinde, sağlık için bilinçli olması var. Tüketimle ilgili öyle bir program olduğunu tam olarak bilmiyorum. Ama öğrencilerin bilinçli tüketiciler olması için kantinlerin planlanması, düzenlenmesi, sağlıklı ürünlerin yer almasıyla ilgili birtakım düzenlemeler var" (K3: Erkek, Sosyal Bilimler Lise, 21-30 Yıl).

"Bu konuda Biyoloji ve Sağlık Bilgisi dersi içinde bir şeyler var. Direkt bilinçli tüketici için değil ama işin ucu sağlık ve sağlıklı beslenmeye dayandığı ve besinlerin içeriğine dayandığı zaman, hangi besinleri tüketmenin hangilerini tüketmemenin gerektiği konusunda" (K4: Erkek, Mesleki Teknik Lise-Fen Lisesi, 21-30 Yıl).

"Ben kendi adıma düşünüyorum. Yani vermem gereken kadarını verdiğimi düşünüyorum. Hani bunu sadece ders konusu olarak değil yaşama entegre ederek yapmaya çalışıyoruz" (K5: Kadın, İlkokul, 21-30 Yıl).

"Ya mutlaka eksikleri var. Üzerine konuşuyoruz belki ama bir şeyleri yapıyormuş gibi ya da o hafta konuştuk, bitti gibi. Mesela ünite olarak mutlaka vardır bilinçli tüketici, yani sosyal bilgiler dersinde, ilkokulda hayat bilgisi dersinde de vardır. Mutlaka bunu ders olarak çocuklar yaşamlarını belli bir bölümünde

görüyorlar. Bilinçli tüketiciler olmayı. Bununla ilgili konular olduğunu da biliyorum" (K6: Kadın, Ortaokul, 10-20 Yıl).

"Benim dersimde de zaten hangi konu olursa olsun en çok böyle hep bütün konuları saptırmaya yönlendirmeye çalıştığım yer o. Ama okul düzeninde bu var mı? Bence yok. Yoksa yani müfredatta var olsa dahi öğretmenin inisiyatifinde, çünkü düzen ona göre kurulmuş değil yani. Müfredat ona göre yazılmıyor yani. Müfredatın içinde var ama müfredat o yönde ilerleyecek şekilde değil" (K8: Erkek, Ortaokul, 10-20 Yıl).

"…Orasını bilmem ama bu anlamda okulun bilinçli bir tüketici yetiştirmek gibi bir politikası olduğunu zannetmiyorum" (K9: Erkek, Mesleki Teknik Lise, 30+ Yıl).

Okullarda bilinçli tüketici yetiştirmenin detaylarını, öğretim programları üzerinden incelemeyi amaçlayan 29.anket maddesine (Okullarda verilen eğitim öğretim programları, bilinçli tüketim için yeterli kapsama sahip olmaktadırlar) verilen yanıtlar Tablo 16 üzerinden incelendiğinde; öğretmenlerin %29.8'i(f=237) "Katılmıyorum", %28.3'ü(f=225) "Kararsızım" ve %26.4'ü(f=210) de "Katılıyorum" yanıtını verdikleri görülmektedir. Öğretmenlerin, okullarda bilinçli tüketici yetiştiriliyor maddesinde birbirine yakın cevaplar vermeleri gibi bu maddede de öğretim programlarının bilinçli tüketim için yeterli kapsama sahip olduğunu düşünmeyen öğretmen oranı toplamda %39.7(f=316), bu konuda kararsız olan öğretmen oranı %28.3(f=225) ve öğretim programlarının bilinçli tüketim için yeterli düzeyde olduğunu düşünen toplam öğretmen oranı ise %31.8(f=253) olduğu görülmektedir.

Öğretim programlarının bilinçli tüketim için ne düzeyde olduğu bir önceki bilinçli tüketici yetiştirilmesi ile ilgili yanıtlarda da gözlemlenirken, öğretim programlarının bilinçli tüketimdeki etkisi sorulduğunda, öğretmenlerden gelen yanıtların anket maddesinden gelen bulguları desteklediği gözlemlenmektedir. Bu konuda öğretmenlerin farklı yanıtlar verdikleri "Öğretim Boyutu" alt temasında görülmektedir.

"(Öğretim programlarının etkisini) ben çok ben fark edemedim. Çocuk asla başka bir yerde, evinde yapmayacağı şeyi okulda yapıyor. Orayı aslında tüketmek gibi bir eğilimleri var" (K1: Kadın, Mesleki Teknik Lise, 21-30 Yıl).

"Kesinlikle var, programlı bir şekilde olsa işe yarar tabii ki. Hani bilinçlendirilir en azından, düşünmeye sevk ederler öğrencileri" (K2: Kadın, Lise, 10-20 Yıl).

"Öğretim programlarında yok hocam. Önceden hep böyle yaparak, yaşayarak, öğrenmeye dayalı, çocukların aklında daha kalıcı olacak, daha iyi öğrenmeyi sağlayacak etkinlikler vardı. Onlar bizi çok güzel yönlendiriyordu mesela" (K5: Kadın, İlkokul, 21-30 Yıl).

"Yani vardır mutlaka öğretim programlarının içinde ama çoğunlukla öğretmenin bireysel çabası. Yani yaparak öğretme modeline çok daha uygun olmalı ama. Sanki konu bitince, ünite bitince o da bitiyor. Aslında programlarda var ama neyi eksik yapıyoruz bilmiyorum, oturmuyor bir şeyler" (K7: Kadın, Ortaokul, 21-30 Yıl).

"Öğretim programının etkisi var. Ama şöyle üçte biri öğretim programında, üçte biri öğretmende, üçte biri de zaten toplumun genel yapısında bu etki" (K8: Erkek, Ortaokul, 10-20 Yıl).

Anket formunun 30.maddesinde öğretim programlarında bulunan tüketimle ilgili bilgilerin, gerçek hayatla bağlarının olup olmadığını incelenerek öğretim programlarının etkisi daha detaylı anlaşılmaya çalışılmaktadır. Tablo 16'daki veriler incelendiğinde; öğretmenlerin bu maddeye %31.4(f=249) oranında "Katılıyorum", %29.2(f=232) oranında "Katılmıyorum" ve %25.1(f=199) oranında "Kararsızım" yanıtını verdikleri görülmektedir. Görüşlerin oranının oldukça birbirine yakın olduğu görülürken, toplamda %37.4(f=297) oranında öğretmen okullarda tüketimle ilgili verilen bilgilerin gerçek hayatla güçlü bağları olduğunu düşünmüyorken, %37.6 oranında (f=298) oranında öğretmen ise bu bilgilerin gerçek hayatla güçlü bağları olduğunu düşünmektedir. Öğretmenlerin %25.1'i(f=199) ise bu konuda kararsız kalmaktadır.

Bu maddeyi biraz daha açıklar nitelikte olacak şekilde öğretmenlere, 31.anket maddesi aracılığıyla "Öğrenciler, okullarda üretim ve tüketimle ile bilgi ve becerileri yaparak-yaşayarak öğrenmektedirler" ifadesi yöneltilmektedir. Tablo 16'da verilen yanıtlar incelendiğinde; öğretmenlerin %33.2'si(f=264) "Katılıyorum", %27.3'ü(f=217) "Kararsızım" ve %23.6'sı(f=187) "Katılmıyorum" yanıtını vermiş oldukları görülmektedir. Yine birbirine yakın oranların olduğu bu maddeye toplam oranlar üzerinden bakıldığında öğretmenlerin %41'i(f=326) okullarda üretim ve tüketimle ilgili bilgi ve becerilerin yaparak-yaşayarak öğrenildiğini düşündükleri, %31.7(f=251) oranında öğretmenin ise bu görüşe katılmamakta olduğunu ve %27.3(f=217) oranında öğretmen ise bu konuda kararsız kaldığı anlaşılmaktadır.

Görüşme sorularına verilen yanıtlar "Öğretim Boyutu" alt teması üzerinden incelendiğinde, öğretmenlerin yapılan çalışmaların teoride kalmaması gerektiği, mutlaka uygulamalarla pekiştirilerek hayatın içine entegre edilmesi gerektiğine yönelik ifadelerle karşılaşılmaktadır.

"Önemli olan şey, projeler yapmak. Ama bu proje yapmak denen şey kâğıt üzerinde bir projeden bahsetmiyorum. İşte belki eski kendi kullanmadığı bir şeyleri getirip arkadaşıyla takas etmesi, ihtiyacı olup olmadığını, bir şeyi almak istediğinde aslında bunun onu sadece isteği mi yoksa ihtiyacı mı olduğu üzerine düşünmesi önemli" (K1: Kadın, Mesleki Teknik Lise, 21-30 Yıl).

"Öğrenci bir sorunla karşılaşmalı, sorunu çözmek için ihtiyaçlarını belirlemeli ve bu ihtiyaçları nereden nasıl temin edeceğini bilmeli" (K4: Erkek, Mesleki Teknik Lise-Fen Lisesi, 21-30 Yıl).

"Biliyorsunuz biz daha çok teorik gidiyoruz yani. Diyorum ki sabahtan biz beş ders teorik eğitimleri vermeliyiz. Öğleden sonra da atölyeler şeklinde çocukların bu tür etkinliklere yönlendirsek çok daha farklı olacak" (K5: Kadın, İlkokul, 21-30 Yıl).

"Okulda bunu derste söylemek, anlatılmakla değil de pratikte uygulamalarını göstermemiz lazım" (K8: Erkek, Ortaokul, 10-20 Yıl).

Bu görüşler doğrultusunda öğretmenlere anket formu üzerinden "Öğrencilere, öğretim programlarında tüketim ile ilgili bilgilerin uygulamalı olarak verilmesi gerekmektedir" ifadesi yöneltildiğinde; öğretmenlerin %54.5'i(f=433) "Katılıyorum" ve %34.3'ü(f=272) ise "Kesinlikle Katılıyorum" yanıtını vermektedirler. Okullarda tüketimle ilgili verilen bilgilerin etkisi hakkında katılan-katılmayan oranı birbirine çok yakın olsa da bu anket maddesine verilen yanıtlar göz önüne alındığında öğretmenlerin %88.8'inin(f=705) verilen bu bilgilerin uygulamalı olması gerektiği yönündeki görüşleri, görüşme formunda verilen yanıtları destekler nitelikte olduğu anlaşılmaktadır.

Görüşme formu aracılığı ile öğretmenlere bilinçli tüketici yetiştirmek için neler yapılmalı sorusu sorulduğunda; okulda muhakkak uygulamalı eğitimlerin olması gerektiği, bununla beraber aile ve toplumsal yapının da bu konuda bilgilendirilmesi gerektiğini anlatan ifadeler görülmektedir.

"Aslında çocukları üretici yaparak bilinçli tüketici yapabiliriz diye düşünüyorum. Çünkü ona emek vermiş, zaman vermiş ve bu yüzden de artık onu hani yanlış kullanmıyor, tüketip kenara atmıyor, değer kazanıyor" (K1: Kadın, Mesleki Teknik Lise, 21-30 Yıl).

"Seminerler olabilir, bu konuda filmler, belgeseller izletilebilir. Rehberlik derslerinde bununla ilgili çalışmalar yapılabilir. Anketler yapılabilir, anketler doğrultusunda öğrencilerin gereksinimlerine göre okulun, öğrencilerle beraber planlayacağı bir şeyler olabilir" (K2: Kadın, Lise, 10-20 Yıl).

"Sadece okulla sınırlı olmaması gerekiyor. Bütün toplum, aile bir bütün halinde bu tüketimin bilinçli bir şekilde gerçekleşmesi gerekiyor. Yani sadece okulla sınırlandırıldığında da gerçek hayata da çok yansımayabiliyor" (K3: Erkek, Sosyal Bilimler Lise, 21-30 Yıl).

"Çocuk ve aile eğitimi verilmesi gerekiyor. Belki çok erken yaştan itibaren. Yaşamını daha sadeleştirebilmesi için daha paylaşımcı olabilmesi, mesela ihtiyacı olanlarla paylaşması belki olabilir" (K6: Kadın, Ortaokul, 10-20 Yıl).

"Çocukları eğitmek de yetmiyor. Aileleri de bu yönde eğitirsek eğer o zaman olur ama önce işte hani çocuğa anlatmanın ben hiçbir etkisi olduğunu düşünmüyorum" (K8: Erkek, Ortaokul, 10-20 Yıl).

"Genel tüketim kültürünün bir kere değiştirilmesi lazım. Yani büyük yapının bu konuda üretimi ekonomik hale getirmesi gerekiyor" (K9: Erkek, Mesleki Teknik Lise, 30+ Yıl).

Son olarak öğretim programları dışında, öğrencilerin gün içerisinde uzun vakitler geçirdiği okullarda, arkadaşları dışında sürekli bir iletişim içerisinde oldukları öğretmenlerin, rol model olması üzerinden tüketime etkilerini inceleyen 33.anket maddesine Tablo 16 üzerinden bakıldığında; toplamda öğretmenlerin %72.7'si(f=577) öğretmenlerin bilinçli tüketim için öğrencilere rol model olduğunu düşünüyorken, %17.6(f=140) oranında öğretmen bu konuda kararsız ve sadece %9.7(f=77) oranında öğretmen ise bilinçli tüketim için öğretmenlerin rol model olmayacağını düşündükleri görülmektedir.

Bu konuda görüşme sorularında da öğretmenin rol model olacağı ya da olması gerektiğine dair görüşler görülmektedir.

"Öncelikle öğretmenler örnek olmalı. İşte çocuğa bir şey söylüyorsunuz ama sizin hayatınızda yok, o zaman ne anlamı var" (K1: Kadın, Mesleki Teknik Lise, 21-30 Yıl).

"Öncelikle öğretmenlerin örnek olması gerekiyor. Hani kendileri bilinçli tüketici olmaları gerekiyor ki öğrencilere örnek olsun. Çünkü öğrenciler en iyi sosyal modelleyerek öğreniyor, karşısındakini modelleyerek. Bir şeyleri söyleyerek bir yere kadar, göstermek çok daha önemli" (K2: Kadın, Lise, 10-20 Yıl).

"Öğretmen faktörü çocuklar için önemli. Öğretmeninin davranışları, tutumları, giyimi onlar için rol model olabilir" (K3: Erkek, Sosyal Bilimler Lise, 21-30 Yıl).

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

Tüketim kültürünün oluşturulmasında okulun rolünü Baudrillard perspektifinde inceleyen bu çalışmada, bahsedilen problem durumuna dair sonuçlar ve bu sonuçlar ışığında öneriler, veri toplama araçlarıyla elde edilen bulgular çerçevesinde aşağıdaki bölümlerde anlatılacaktır.

5.1. Sonuç

Araştırmanın amaçları doğrultusunda, öncelikle öğretmenlerin tüketime dair görüşleri üzerinden elde edilen sonuçlar, ardından da tüketim kültürünün oluşturulmasında okulun etkisine dair elde edilen sonuçlar verilecektir.

5.1.1. Tüketim ve Tüketim Kültürüne İlişkin Sonuçlar

Öğretmenlerin, tüketimle ilgili görüşlerine elde edilen bulgular üzerinden bakıldığında; öğretmenlerin büyük oranda özellikle Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşinden etkilenen görüşleri olduğu gözlemlenmektedir. Tüketimin sosyolojik ya da ekonomik açıdan tanımında da rastlanılan ihtiyaç kavramı, öğretmen görüşlerine de yön vermektedir. Öğretmen görüşlerinde tüketimin, ihtiyaçlardan doğan bir kavram olduğuna dair elde edilen yoğun bulgular göze çarpmaktadır. Ancak öğretmenlere yöneltilen sorular ve ifadeler sonrası ulaşılan bulgularda; öğretmenlerin büyük bir kısmının Baudrillard'ın tüketim kavramı ile ilgili oluşturduğu söyleme katıldıkları anlaşılmaktadır. Bireyin tüketim duygusunu tatmin edebilmek için yeni ihtiyaçlar ürettiğine ve bireyin ihtiyaçlarını toplumsal düzene göre belirlediğine dair ifadelere oldukça yüksek oranlarda katılım sağlandığı görülmektedir. Bu açıdan bakılınca öğretmenlerde ihtiyaç ve tüketim kavramlarına hala klasik açıdan bakış olduğu, ancak tüketim toplumunda bu kavramlara yönelik bir ışık tutulduğunda ise içerisinde bulundukları toplum nazarında Baudrillard perspektifinde düşündükleri anlaşılmaktadır.

Bahsedilen ifadeler özetlenecek olunursa; öğretmenlere tüketimle ilgili görüşleri sorulduğunda gelen ilk yanıtların geleneksel öğreti kapsamında olumlu açıdan ve ihtiyaçlar dahilinde yapılması zorunlu bir durum olduğu yönünde bir sonuç elde edilmektedir. Daha sonra tüketim toplumunun göstergesi olan durumlar yöneltiğinde ise tüm maddelere yüksek oranda bir katılım sağlandığı görülmektedir. Buradan da aslında öğretmenlerin içerisinde yaşadıkları toplumu, Baudrillard gibi tüketim toplumu olarak gördükleri sonucuna erişilmektedir. Ayrıca tüketim tanımlarında ilk akla gelen tüketimin, maddi tüketim olduğu ancak yine konunun detaylarına inildiğinde günümüz toplumda somut-soyut her şeyin tüketilebileceğini belirten görüşlerin yüksek oranda olduğu sonucuna da varılmaktadır.

5.1.2. Tüketim Kültüründe Okulun Yeri ve Tüketim Kültürünün Oluşturulmasında Okulun Etkisine İlişkin Sonuçlar

Okulun toplumsal düzende bulunduğu konumu belirlemeye yönelik elde edilen bulgular sonucunda okulun, bireyleri yaşama hazırlayan kurumlar olduğu, öğrencileri hem bilgi düzeyinde hem de sosyalleşme anlamında yetiştirdiği ve öğrencilerin günlük yaşamının büyük bir kısmını kaplayan bir yapıda olduğu sonucuna erişilmektedir. Ayrıca okulun, toplumsal yaşamın küçük bir örneği olduğu, toplumsal yapının nasıl olması isteniyorsa, o yönde bireyler yetiştiren kurumlar olduğu, özellikle iktidarlar tarafından ideolojik olarak kullanıldığı da öğretmen görüşleriyle anlaşılmaktadır. Yaşanılan toplumsal düzenin küçük bir örneğini oluşturduğu görüşü bağlamında okulun, kendisinin de içinde bulunduğu tüketim toplumunun küçük bir örneği olduğu ve okulda oldukça yüksek oranda bir tüketim gerçeği olduğu sonuçlarına erişilmektedir.

Elde edilen bulgulardan bu duruma daha detaylı bakıldığında, okulların formal olarak öğrencilere, yaşantıları boyunca toplumla uyum içinde yaşama ihtiyacı, sosyalleşme ihtiyacı, rahat bir yaşam için meslek ihtiyacı gibi ihtiyaçları öğrettiği anlaşılmaktadır. Bu konuda öğretmenlerin neredeyse yarısı bireyin yaşam boyu sürecek ihtiyaçlarının oluşturulmasında sadece okulun etkisinin olmadığını savunmaları, tartışmalı bir konu olan ihtiyaç duygusunun başka yerlerden de edinildiğini göstermektedir. Bu konuda öğretmen görüşleri, okulla beraber ailenin ve

özellikle gelişen teknolojinin oldukça yoğun bir etkisi olduğunu vurgulamaktadır. Televizyon ve reklamlarla geliştirilen tüketim olgusunun, günümüzde sosyal medya ve internet ile her türlü yaş grubuna, zaman farketmeksizin ulaştırıldığı sonucuna erişilebilmektedir.

Bireyin ihtiyaçlarının oluşturulmasında okulun etkisi incelendiğinde; okullardaki sosyalleşme zamanlarının etkisinin oldukça fazla olduğu görülmektedir. Öğretmen görüşlerinde %92.9 oranında öğrencilerin, tüketim alışkanlıkları bakımından birbirlerini etkilediği yönündeki bulgular göz önüne alındığında, öğrencilerin sosyal çevrelerindeki değişimlerle birlikte, ihtiyaç hissettiği şeylerin de değiştiği ve bunun da tüketime yansıdığı sonucuna erişilmektedir.

Tüketim toplumunun göstergeleri olarak Baudrillard'ın vurguladığı; bireyin toplumsal gruplara ait olabilme ya da dışlanmama amacıyla yaptığı tüketim ve bireyin içinde bulunduğu topluluktan farklı olma isteği ile yaptığı tüketimin okuldaki izlerinin de oldukça yoğun olduğu öğretmen görüşlerinden elde edilen bulgularda görülmektedir. Bu bulgularla öğrencilerin daha çocuk yaşlarda kazanacağı bu alışkanlıkların, tüketim toplumunun devamının sağlanması yönünde güçlü bir etkiye sahip olacağı sonucuna erişilmektedir.

Elde edilen bulgularda öğrencilerin, okulda yukarıda bahsedilen sebeplerle yaptıkları hem fiziksel hem duygusal hem de davranışsal tüketimin kendilerine mutluluk getirmesini amaçlayarak yaptıkları anlaşılmaktadır. Özellikle popüler olma, kendini ön plana çıkarma ya da çeşitli nesnelere sahip olduğunu etrafına gösterme motivasyonlarının öğrencileri tüketime yönelttiği anlaşılmaktadır. Ayrıca okul içerisindeki kantinlerden, o an ihtiyaçları olmasa da merak duyguları nedeniyle tüketim yaparak mutluluk duydukları yönünde yüksek oranda öğretmen görüşleri olduğu görülmektedir. Tüketim toplumunun önemli göstergelerinden biri olan ve bireyin çevresine göstermesi zorunlu kılınan tüketerek mutlu olma duygusunun, okullarda oldukça yoğun bir biçimde görüldüğü sonucuna erişilmektedir.

Bu sonuçlar ve bu konuda öğretmenlerden elde edilen bulgular ışığında, öğrencilerin günümüz toplumunda tüketim için hedef kitle olduğu sonucuna

varılmaktadır. Piyasa dilinin okullara erişmesi, teknolojinin gelişerek yaygınlaşması ve ailelerini etkileme durumları da göz önüne alınarak tüketim pazarında önemli bir yer edinen öğrencilerin, her türlü okul seviyesinde tüketimden etkilendikleri anlaşılmaktadır. Öğrencilerin tüketim pratiklerinin okulda geliştiğine dair öğretmen görüşleri, piyasa dilinin okullara neden girmeye çalıştığını ortaya çıkaran bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tüketim alışkanlıklarının büyük kısmı okullarda şekillenen öğrencilerin yetiştirildiği okulların, sanayi toplumu fabrikalarına benzediğine dair oldukça fazla öğretmen görüşü olduğu görülmektedir. Yapısal olarak giriş-çıkış saatleri olan, mola saatleri önceden belirlenerek bunları katı biçimde uyulan, disiplin anlayışı ile belirli kurallar dahilinde yaşanılan, oturma düzenleri ve sınıfları yöneticiler tarafından belirlenmiş okul ve fabrikanın, aynı zamanda yetiştirdiği tek tip öğrencilerin, seri üretimle üretilen tep tip ürüne benzetilmesi açısından da eş değer görüldüğü anlaşılmaktadır. Bununla beraber öğrencilerin elde ettikleri mesleki bilgileri, çalışma piyasasına sunmaları gerektiğine dair görüşe olan katılım, okulların endüstriyel bir sektöre dönüştüğüne dair izlenimler yaratmaktadır. Bu konuda kararsız olan birçok öğretmenin de olduğu düşünüldüğünde, okul-endüstriyel sektör ilişkisinin daha detaylı incelenmesi gerektiği sonucuna erişilmektedir.

Endüstriyel sektör olarak görülmesi konusunda tereddütler olan okulların, ticarileştiği konusunda güçlü bulgular elde edilmektedir. Özellikle özel okul sayısının her geçen yıl artmasının, aynı zamanda devlet okullarında da görülmeye başlanan ekonomik sıkıntıların ve isteklerin, okulların ve buna bağlı olarak da eğitimin metalaşması sonucunu getirdiği görülmektedir.

Okulların ticarileşmesi yolundaki en önemli etkenlerden birinin, toplumsal sınıf yapılarının oluşumunda okulun etkisinin yadsınamayacak düzeyde olması olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle sosyo-ekonomik alt sınıf yapılarındaki bireylerin, üst sınıfsal yapılara geçişlerinde neredeyse tek olanak olarak eğitimi görmesi, buna paralel olarak da üst sınıf yapılarındaki bireylerin, nitelikli eğitime kolay erişerek var olan kültürel yapılarını devam ettirme olanakları, eğitimi içinden çıkılamayan bir sorun yumağı haline getirmektedir. Bu noktada, iyi bir meslek edinerek yüksek bir toplumsal

sınıf içerisinde mutlu yaşama motivasyonu, nitelikli bir okul tercih edilmesini tetiklemektedir. Nitelikli okullara erişimin ancak özel okullar vasıtasıyla ya da merkezi geçiş sınavlarında başarılı olarak gerçekleşebildiği göz önüne alındığında, sınavların eğitim sisteminde çok büyük bir yer edindiği anlaşılmaktadır. Sınav sisteminin, eğitim sistemini hapsettiği ülkemizde, sınavdan başarılı olmanın tek amaç olduğu bir noktaya gelindiği, öğretmen görüşlerinden elde edilen bulgularda görülmektedir. Sınavdan başarılı olma zaruriyeti, sınava hazırlık sistemi adı altında piyasaya yeni bir sektör açmaktadır. Özel dersler, dershaneler, sınava hazırlık kursları, sınav kitaplarıyla gitgide büyüyen sınav sektörü, eğitimin asıl amacının dışına çıkarak metalaşmasında oldukça önemli bir neden olduğu sonucuna erişilmektedir.

Eğitimi metalaştırarak asıl amacı dışına çıkmasında önemli bir etkiye sahip olan sınavlar, öğrenciler üzerinde yarattığı başarılı olma ya da yüksek not alma baskısı nedeniyle bilgiyi de kullan-at şeklinde bir tüketim nesnesine dönüştürmektedir. Öğrenciler sınavdan başarılı olmak için bilgiyi özümsemeden ve tam anlamıyla öğrenmeden, ezber ya da çeşitli test teknikleriyle doğru cevaba ulaşma yollarını kullanmakta, bu durumun da sınav sonrasında bilginin unutulduğu ya da konuyu bilmeden başarılı olduğu izlenimini yarattığı anlaşılmaktadır. Böylelikle bilginin, kullanıldıktan sonra atılan herhangi bir tüketim nesnesinden farklı olmadığı ve bilginin de tüketildiği sonucuna erişilmektedir.

Tüketim toplumunda herkesin olanaklar önünde eşit olduğu, ancak bazı ürün ve hizmetlere sadece ayrıcalıkların erişebildiği fikri göz önüne alınınca, eğitim sisteminin tüketim toplumunun bir aynası olduğu sonucuna erişilmektedir. Alt sınıfların, toplumsal hiyerarşide üst sınıflara çıkabilme umudunun her daim taze tutulması, onların da ellerindeki kaynakları tüketime harcamaları, sonu olmayan bir tüketim döngüsü içinde kalmalarına neden olmaktadır.

Eğitimin tüketime olan etkileri incelendiğinde, elde edilen bulgularda öğrencilerin içinde bulundukları sosyo-ekonomik çevrenin tüketim alışkanlıklarını belirlediği, nitelikli eğitime erişimin de tüketim alışkanlıklarını değiştirdiği yönünde veriler görülmektedir. Eğitimin ticarileşmesi kısmında da değinildiği gibi, özellikle iyi bir meslek sahibi olarak iyi bir gelir elde etmenin, bireyin istediği tüketim nesnelerine

ya da toplumsal imaja erişmesinde hala oldukça büyük bir öneme sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu kapsamda okulun bulunduğu sosyo-ekonomik çevre de tüketime erişimde önemli bir yer edinmektedir. Okul ve meslek tercihlerinde, toplum nazarında popüler olan kurum ve mesleklerin seçimi de bu anlamda değerlendirilmektedir.

Yine okulun bulunduğu sosyo-ekonomik çevreye göre hem öğrencilerin hem de ailelerin eğitim harcamalarında büyük farklılıklar görülmektedir. Tüketim açısından bakıldığında, ailelerin eğitim için yaptıkları harcamaların her geçen yıl arttığı yapılan araştırmalarda görülmektedir. Okullarda öğrencilerin birer tüketici olarak görülmesiyle okulların ticarileşmesi, öğrencilerin bireysel harcamalarından da anlaşılmaktadır. Öğrencilerin kantin vb. alışverişleri, servis-yol parası ücretleri, okulların bazı giderleri veli ya da öğrenciden talep etmesi, ders araç gereçleri için yapılan harcamalarla, öğrencilerin bireysel harcamaları okulların tüketim toplumunda önemli bir harcama kurumu olduğu sonucuna varılmasını sağlamaktadır.

Öğretmen görüşleriyle elde edilen bulgular yardımıyla, öğrencilerin tüketime yönelmelerindeki sebeplerden birinin de yetenek ve yaratıcıklarının okullarda törpülenerek yok edilmesi sonucuna erişilmektedir. Yeteneklerinin gelişmesine olanak tanınmayan öğrencilerin, yaratıcılıklarının yok edilmesi, onları dışarıdan komut bekleyen, otoritenin her dediğini uygulayan ve sistemin konumlandırdığı pozisyona razı bireyler haline getirmektedir. Üretici yetenekleri kaybolan bireylerin tek çıkış noktası, içinde bulundukları toplumun gerçeği olan tüketim olduğu anlaşılmaktadır.

Bununla beraber öğrencilerin yetenek ve becerileri de aileler tarafından tüketilen bir nesne durumuna geldiği sonucuna erişilmektedir. Ailelerin prestij göstergesi olarak çevrelerine sundukları öğrenci yeteneklerinin, çeşitli kurslar veya özel dersler aracılığıyla sınıf atlama aracı olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Yine okullarda öğrencilerin yetenek, yaratıcılıklarını geliştirmeye yönelik proje, yarışma, sergi vb. etkinliklerin de asıl amacı dışına çıkarılarak tüketildiği sonucuna erişilmektedir. Özellikle okulların yarışma içerisine sokulduğu düzende, nitelikten çok niceliğe önem verilmesi, yapılan projelerin eğitimsel amaçlardan daha

çok yapılmış olmak için yapıldığını ya da kurumların kendi reklamları için kullandığı birer araç haline dönüştüğünü göstermektedir.

Öğretmen görüşleriyle elde edilen bulgularda, okullarda bilinçli tüketici yetiştirildiği konusunda kesin fikirler olmadığı sonucuna varılmaktadır. Öğretmen görüşleri bu konuda neredeyse yarı yarıya bölünmektedir. Yine öğretim programlarının bilinçli tüketici yetiştirmek konusunda yeterli düzeyde olduğu konusunda da öğretmenlerin benzer görüşlere sahip oldukları görülmektedir. Öğretmen görüşlerinden, kimi derslerin içeriğinde tüketim ve bilinçli tüketim ile ilgili konular olduğu, ancak bu bilgilerin Baudrillard'ın bahsettiği tüketim toplumunun anlaşılması için yeterli düzeyde olmadığı sonucuna da öğretmen görüşleriyle elde edilen bulgularla erişilmektedir. Okullarda öğrencilerin ve okulun kendisinin de hem maddi hem de davranışsal tüketim içinde olduğu, tüketimin haz verdiği ve prestij öğesi olduğu elde edilen bulgularla daha detaylı anlaşılmaktadır. Araştırmanın bulgularıyla elde edilen sonuçlarda tekrar tekrar ortaya çıkan okulun ve eğitimin tüketilen noktaya getirildiği gerçeği, okullarda bilinçli tüketicilerin yetiştirildiğini söylememizi zorlaştırmaktadır.

Elde edilen sonuçlar özetlenecek olunursa; toplumsal yapı içerisinde okulların önemli bir yer tuttuğu ve istenilen toplumsal yaşamın okullar üzerinden inşa edildiği görülmektedir. İçinde bulunduğu tüketim toplumunun gerçeklerinden kaçamayan okullar, kendi içlerinde küçük bir tüketim toplumu örneği yaşatmaktadırlar. Öğrencilerin tüketim pratiklerinin bir kısmı okullarda şekillenmektedir. Öğrencilerin toplumsal yaşam içerisinde en büyük sosyalleşme alanları olan okullarda, tüketime ait davranışların oldukça yoğun bir seyir izlediği anlaşılmaktadır. Okullardaki öğrenciler sosyal davranışlarını tüketim nesneleri üzerinden göstermekte, ilişki boyutunda somut olmayan davranış ya da duygu tüketimlerinin de üst noktada olduğu görülmektedir. Fabrika düzeninde işleyen okulların içerisinde öğrenci ve velilerin yüksek boyutlarda maddi tüketimde bulundukları da anlaşılmaktadır. Öğrencileri bilinçli ya da bilinçsiz tüketim yaşantısı içerisine sokarak tüketim toplumuna hizmet eder durumdaki okullar, ayrıca toplumsal sınıf atlama aracı olarak kullanılarak da tüketilmektedirler. Nitelikli eğitime erişimin

oldukça önem arz ettiği toplumsal yapıda, sınıflar arası farkların gitgide açılması okulları ticarileştirmekte ve tüketmektedir. Ayrıca sınav sistemi nedeniyle bilgi de tüketilmektedir. Öğrenciler yetenek, ilgi ve becerileri yönünde eğitim almaktan daha çok popüler bir mesleğe erişebilmek adına bilgiyi sınavlar için kullanmakta ve işi bittiğinde de unutmaktadır. Tüm bu sonuçlara Baudrillard perspektifinde bakıldığında; okulların ve eğitimin Baudrillard'ın bahsettiği gösterge seviyesine dönüştürüldüğü ve bu nedenle de tüketildiği sonucuna varılmaktadır. Ayrıca, toplumsal düzen içerisinde oldukça önemli ve büyük bir güce sahip okulların, tüketim toplumunun devamını sağlayacak nitelikte ve tüketim odaklı bireyler yetiştiren kurumlar oldukları sonucu da araştırmanın elde ettiği en önemli sonuç olarak görülmektedir.

5.2. Öneriler

Öğretmen görüşleriyle elde edilen bulgularda, öğretim programlarında tüketim ile ilgili yer verilecek bilgilerin uygulamalı olarak verilmesi önemli görülmektedir. Bu konuda oldukça yüksek oranda katılımın olması, tüketimin sadece bir konu olarak anlatılarak geçilmemesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca tüketim alışkanlıklarının bir süreç sonunda kazandırılması gibi, bilinçli tüketimin öğretilmesi de öğretim programlarında uzun vadeli bir süreç olarak planlanabilir. Öğrencilere ana sınıflarından itibaren tüketimle ilgili bilgiler verilerek, üst sınıflarda da bu konuları çeşitli uygulamalarla içselleştirmeleri sağlanabilir.

Yapılan araştırmalar ve alınan öğretmen görüşleriyle ortaya çıktığı üzere; tüketimle ilgili bilgilerin salt ekonomik tüketim ya da para kontrolü gibi konular üzerinden verilmemesi, özellikle Baudrillard perspektifinde tüketim kavramı öğretilmesi önemli görülmektedir. Öğrencilere tüketim toplumunda yaşadığımızı ve bunların göstergeleri anlatılabilir. Öğrencilere, tüketim toplumunda değişen ihtiyaç kavramı öğretilerek bunları yaşamlarına entegre etmeleri sağlanabilir.

Elde edilen bulgularda da görüldüğü üzere, öğrencilere rol model olan öğretmenlerin de tüketimle ilgili düşüncelerini Baudrillard perspektifinde güncelleyecek eğitimler verilebilir. Elde edilen bulgularda, tüketime öncelikle klasik yaklaşımla yaklaşan öğretmenlerin, açıklayıcı maddelerde içinde bulunduğumuz

toplumun tüketim toplumu olduğunu kabul etmeleri, bu konularda daha çok bilgiye ihtiyaçları olduğunu göstermesi açısından önemli görülmelidir. Öğretmenlere bu konularda eğitimler verilebilir ve ilk etapta okul içindeki tüketimin azaltılmasına yönelik çalışmalar yapılabilir. Elde edilen bulgularda görüldüğü üzere, öğretmenler üzerindeki müfredat baskısı azaltılarak, öğretmenlerin eğitim sistemi içerisinde daha özgür ve inisiyatif alabilecekleri sistemler hazırlanabilir. Tüketim konusunda bilinçlenmiş öğretmen davranışlarının, öğrencileri olumlu yönde etkileyeceği göz önünde bulundurulabilir.

Öğretmen ve öğrencilere verilecek eğitimlerin mikro düzeyde kalacağı da aşikâr görünmektedir. Yaşanılan toplumun küçük bir örneği olan okulların ve devlet ideolojisinin devamını yetiştirmeyi amaçlayan eğitim sisteminin, yaşanılan toplum, tüketim toplumu olduğu müddetçe bu durumdan kaçınması zor görünmektedir. Bu anlamda toplumsal bir değişimin olması gerektiği de görülmektedir. Bu değişimin karşılıklı yönlerde olması gerektiği de anlaşılmaktadır. Bu çerçevede okullarda öğretmen ve öğrencilere verilecek eğitimlerle birlikte toplumsal değişimin de sağlanması gerekliliği görülmektedir.

Eğitimin ve okulların tüketime katkı düzeylerine dair sonuçlarda da görüldüğü üzere, toplumsal sınıfların arasındaki farkın daha da açılması okulun tüketilmesini devam ettirecektir. Nitelikli eğitime erişimin özellikle toplumun sosyo - ekonomik alt sınıfları için daha kolay olması önemli görülmelidir. Okullar arasındaki nitelik farkının azaltılması, sosyo-ekonomik düzeyi düşük çevrelerde bulunan okulların niteliğinin artırılması hem ailelerin tüketim harcamalarını düşürebilir hem de eğitimin tüketilmesinin önüne geçme konusunda yardımcı olabilir.

Eğitim sistemini, sınav baskısı üzerinden kurtarabilmek, sınavların ve buna bağlı bilginin de tüketilmesinin engelleyebilir. Öğrencilerin ilgi, yetenek ve yaratıcılıklarının geliştirilerek bu yönlere yönlendirmeleri, buna bağlı olarak da seçtikleri meslekleri toplumsal popülerliğe göre değil de kendi isteklerine göre yapmaları sağlanabilir. Öğrenci yeteneklerinin törpülenmeden, farklı yetenek ve düşüncelerde bireylerin yetiştiren okullar, sistemin istediği fabrika düzenine benzeyen

okul algısı değiştirebilir. Bu düzenden kurtulan okulların ve öğrencilerin üretici yeteneklerini geliştirilmesi tüketimi azaltabilir.

Bu çalışmanın benzerinin eğitim fakültelerinde okuyan öğrencilerden alınacak verilerle yapılması, öğretmen adaylarının tüketimle ilgili düşüncelerinin ve yaşam pratiklerinin öğrenilmesi anlamında faydalı olabilir. Bu bilgilerle gelecek yıllarda yapılması planlanan çalışmaların yönü belirlenebilir.

Bunlarla beraber, geleceğin öğretmenleri olacak eğitim fakültelerinde okuyan yükseköğrenim öğrencilerine de Baudrillard perspektifinde tüketim kavramı öğretilebilir. Bu konuda bilinç sahibi öğretmen sayısının artırılması okullardaki tüketimin azaltılmasına yardımcı olabilir.

Okulların tüketim kültürü oluşturulmasında etkisini inceleyen bu çalışmanın eğitimin tüketilmesi yönündeki kısmının daha detaylandırılarak, Baudrillard (2020b)'ın simülasyon kuramı çerçevesinde değerlendirilmesi eğitimin daha nitelikli hale getirilmesi konusunda yapılacak çalışmalar için faydalı olabilir.

KAYNAKÇA

Adanır, O. (2016). *Baudrillard, Fikir Mimarları*. İstanbul: Say Yayınları.

Afşar, M. (2009). Türkiye'de Eğitim Yatırımları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9*(1), 85-98.

Akkoç, A. (2019). Tüketim Toplumunun Toplumsal Değerler Üzerindeki Etkisi. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, 22*(2), 1-25.

Altun Aslan, E. (2019). Türkiye'de Özel Okullaşma. *BEÜ SBE Dergisi, 8*(1), 263-276.

Anık, M. (2016). Aykırı Bir Düşünür Olarak J. Baudrıllard ve Gösteriş Amaçlı Tüketim. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 9*(47), 441-453.

Aretemur Çimen, C. (2016). Türkçe Basıma Önsöz. H. J. Rutz ve E. M. Balkan (Ed.). *Sınıfın Yeniden Üretimi-Eğitim, Neoliberalizm ve İstanbul'da Yeni Orta Sınıfın Yükselişi* içinde (s.11-22). İstanbul: H_2O Yayıncılık.

Arslan, P. (2019). Okul Kavramına İlişkin Metaforlar. *Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi: Kuram ve Uygulama, 3*(1), 1-14.

Atilla, G. ve Büyüker İşler, D. (2012). Tüketim Nesnesi Olarak Sağlıklı Olma Kültürü (Healthism) Üzerine Nitel Bir Ön Çalışma. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 34*(2012), 221-230.

Aydoğan, F. (2009). Tüketim Kültürünün Gölgesinde Kentler. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi, 27*(2), 203-215.

Balıkçıoğlu, B. ve Volkan, P. (2016). Sosyal Medya, Televizyon ve Akran İletişiminin Materyalizm ve Gösteriş Tüketimi Üzerindeki Etkisi Tüketici Sosyalleşmesi Perspektifi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13*(35), 299-319.

Başcı, E. (2015). Pazarlama ve Tüketim Toplumuna Eleştirel Bir Bakış Tüketim Karşıtlığına İlişkin Nitel Bir Model. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Baudrillard, J. (2009). *Gösterge Ekonomi Politiği Hakkında Bir Eleştiri* (Çev. O. Adanır ve A. Bilgin). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

Baudrillard, J. (2019). *Tüketim Toplumu- Söylenceleri/Yapıları* (Çev: N. Tutal ve F. Keskin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Baudrillard, J. (2020). *Nesneler Sistemi* (Çev: O. Adanır ve A. Favaro). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Baudrillard, J. (2020b). *Simülakrlar ve Simülasyon* (Çev: O. Adanır). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Bauman, Z. (2010). *Küreselleşme- Toplumsal Sonuçları* (Çev: A.Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bayhan, V. (2011). Tüketim Toplumunda Bireyin Ontolojik Mottosu: Tüketiyorum Öyleyse Varım. *Istanbul Journal of Sociological Studies, 0* (43), 221-248.

Bilik, M. (2020). Karşılaştırmalı Tüketim Fonksiyonları Üzerinden Gelir Dağılımı-Hanehalkı Harcamaları İlişkisi: Avrupa Birliği Örneği. *Yayınlanmamış Doktora Tezi.* Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bourdieu, P. (2015). *Ayrım/Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi* (Çev. D.F.Şannan ve A.G.Berkkurt). Ankara: Heretik Yayınları.

Bourdieu, P. ve Passeron, J.C. (2014). *Varisler/ Öğrenciler ve Kültür* (Çev. L.Ünsaldı ve A.Sümer). Ankara: Heretik Yayınları.

Burch, K T. (2000). Eros As The Educational Principle Of Democracy. *Counterpoints, 114*(2000), 175-204.

Buyruk, H. (2015). *Öğretmen Emeğinin Dönüşümü*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Büyüköztürk, Ş. (2019). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*. Ankara: Pegem Akademi.

Cook, D. T. (2000) The Rise Of The Toddler As Subject And As Merchandising Category İn The 1930s. M. Gottdiener (Ed.) *New Forms Of Consumption: Consumers, Culture And Commodification kitabı içinde (s.111-130)*. Lanham: Rowman and Littlefield Publishers Inc.

Cross, G. (1998). *Kid's Stuff Toys and the Changing World of America*. London: Harvard University Press.

Creswell, J. W. (2016). *Nitel Araştırma Yöntemleri- Beş Yaklaşıma Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni* (Çev. Ed: M. Bütün ve S. B. Demir). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Çakmak, Ö. (2008). Eğitimin Ekonomiye ve Kalkınmaya Etkisi. *D. Ü. Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, 11*(2008), 33-41.

Çetin, E. (2011). Kentsel Yaşamda Tüketim Mekanlarının Dönüşümü: Alışveriş Merkezleri. *Sosyoloji Dergisi, 1*(23-24), 59-68.

Çınar, R. ve Çubukcu, İ. (2009). Tüketim Toplumunun Şekillenmesi ve Tüketici Davranışları- Karşılaştırmalı Bir Uygulama. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13*(1), 277-300.

Dal, N. E. (2017). Tüketim Toplumu ve Tüketim Toplumuna Yöneltilen Eleştiriler Üzerine Bir Tartışma. *M. A. Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9*(19), 1-21.

Dedeoğlu, A.Ö. ve Savaşçı, İ. (2005). Tüketim Kültüründe Beden Güzelliği ve Yemek Yeme Arzuları: Kadınların Tüketim Pratiklerine Yansıması. *Ege Academic Review, 5*(1), 77-87.

Dere, İ. ve Aktaşlı, İ. (2019). 4. ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Bilinçli Tüketicilik. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 42*(2019), 283-302.

Dündar, Ş. (2017). Bilinçli Tüketicilik ile İlgili Anne-Baba Rol Model Davranışlarının, Anne-Baba İletişiminin ve Sosyal Bilgiler Dersinin Çocukların Bilinçli Tüketiciler Olarak Sosyalleşmelerindeki Etkileri. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 13*(2), 726-743.

Ersoy, A. ve Papatğa, E. (2015). İlkokul Öğrencilerinin Hikâyeler Aracılığıyla Bilinçli Tüketici Farkındalığının Geliştirilmesi. *Eğitimde Politika Analizi Dergisi, 4* (1), 61-78.

Evecen, A. (2015). Baudrillard'dan Modern Toplumlara Özgü Bir Moda Kavramı Çözümlemesi. *Sosyal Bilimler Dergisi, 2*(5), 216-226.

Genç, Y. (2003). Endüstri Dönemi Okul Fabrika İlişkisi. *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi, 5* (1-2), 13-22.

Gölpek, F. (2012). Eğitim Getirilerinin Özel ve Sosyal Açıdan İncelenmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi, 14*(1), 43-53.

Günay, C.A. (2019). Okulsuz Toplum. *Akademik Matbuat, 3*(2), 93-101.

Gündüz, M. (2019). Tüketim Toplumunda Türk Eğitim Sistemi ve Çıkmazları. *Eğitimin Yeni Dinamikleri, 4*(4), 107-114.

Güner Koçak, P. (2017). Gösterişçi Tüketim Üzerine Teorik ve Uygulamalı Bir Çalışma Pamukkale Üniversitesi Örneği. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, XLIII* (2017/2), 79-112.

Illich, I. (2006). *Okulsuz Toplum* (Çev: C. Öner). İstanbul: Oda Yayınları.

Kaban Kadıoğlu, Z. (2014). *Tüketim İletişimi, Süreçler, Algılar ve Tüketici.* İstanbul: Pales Yayınları.

Karaman Kepenekçi, Y. ve Ökdem, M. (2013). İlköğretim Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Tüketici Hakları. *İlköğretim Online, 12*(3), 674-686.

Karasar, N. (2011). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın.

Kılıçer, T. ve Paç Çelik, E. (2018). Bana Arkadaşını Söyle, Sana Yenilikçi Olup Olmadığını Söyleyeyim Akran Sosyalleşmesinin Tüketici Yenilikçiliğindeki Rolü. *Yönetim ve Ekonomi, 25*(3), 1051-1067.

Köse, H. (2013). Tüketim Toplumunda Bir Sosyal Beden Kurgusu Olarak Kadın. *Selçuk İletişim, 6*(4), 76-89.

Lacueva A. (2002). From The School-Factory To The School-House Of Culture. *Educational Practice and Theory, 24* (1), 61-76.

Madran, C. ve Bozyiğit, S. (2013). Çocukların Tüketici Olarak Sosyalleşme Süreci. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10*(1), 71-95.

Martens, L. (2005). Learning To Consume Consuming To Learn Children At The Interface Between Consumption And Education. *British Journal of Sociology of Education, 26*(3), 343-357.

Maslow, A.H. (1943). A Theory of Human Motivation. *Psychological Review, 50,* 370-396.

Maslow, A.H. (1954). *Motivation and Personality.* New York: Harper & Row.

Millî Eğitim Bakanlığı. (2021). *Milli Eğitim İstatistikleri*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı.

Metin, O. ve Karakaya, Ş. (2017). Jean Baudrillard Perspektifinden Sosyal Medya Analizi Denemesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19*(2), 109-121.

Michael, R.T. (1975). Education and Consumption. F.T.Juster (Ed.), *Education, Income, and Human Behavior kitabı içinde* (s.233-252). Cambridge: NBER Books.

Miller, G. (2012). *Tüketimin Evrimi Cinsiyet, Statü ve Tüketim* (Çev. G. Vardar). İstanbul: Alfa Basım Yayım.

Molnar, A. (2005). *School Commercialism: From Democratic Ideal to Market Commodity*. London: Routledge.

Moran, P. ve Kendall, A. (2009). Baudrillard and The End Of Education. *International Journal of Research & Method in Education, 32*(3), 327-335.

Nalçacı, A. ve Bektaş, F. (2012). Öğretmen Adaylarının Okul Kavramına İlişkin Algıları. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 13*(1), 239-258.

Nar, M. Ş. (2015). Küreselleşmenin Tüketim Kültürü Üzerindeki Etkisi: Teknoloji Tüketimi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8*(37), 941-954.

Norris, T. (2006). Hannah Arendt & Jean Baudrillard: Pedagogy In The Consumer Society. *Studies in Philosophy and Education, 25*(2006), 457-477.

Odabaşı, Y. (2019). *Tüketim Kültürü- Yetinen Toplumdan Tüketen Topluma*. Ankara: Aura Yayınevi.

Öz, E. (2014). Eğitim ve Ekonomi İlişkisi. *Kamuda Sosyal Politika Dergisi, 8*(29), 35-43.

Özbolat, A. (2011). Postmodern Dönemde Bedenin Tüketim Temelinde Yeniden İnşası. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 10*(38), 317-334.

Özdemir, T.Y. ve Orhan, M. (2019). Öğretmenlerin Okul, Okul Yöneticisi ve Öğrenci Velisi Kavramlarına Yönelik Metaforik Algıları. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi, 12*(2), 701-726.

Özkan, H. H. (2006). Popüler Kültür ve Eğitim. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 14*(1), 29-38.

Perkins, J. (2011). *Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafları* (Çev. M. Kayı). Ankara: April Yayıncılık.

Rutz, H. J. ve Balkan, E. M. (2016). *Sınıfın Yeniden Üretimi-Eğitim, Neoliberalizm ve İstanbul'da Yeni Orta Sınıfın Yükselişi* (Çev. E.M. Balkan). İstanbul: H_2O Yayıncılık.

Sadakoğlu, M.C. (2018). Aydınlanma Tahayyülü ve Bir Ödev Olarak Tüketim. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi, 10*(1), 51-76.

Sandlin, J.A., Burdick, J., Norris, T. ve Hoechsmann, M. (2012). Erosion and Experience: Education for Democracy in a Consumer Society. *Review of Research in Education, 36*(2012), 139-168.

Senemoğlu, O. (2017). Tüketim, Tüketim Toplumu ve Tüketim Kültürü: Karşılaştırmalı Bir Analiz. *İnsan & İnsan, 4*(12), 66-86.

Şan, M.K., Hira, İ. ve Saraçoğlu, A.D. (2017). Kentlerin Yeni Tüketim Mabetleri: Alışveriş Merkezleri. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi, 3*(5). 149-169.

Şentürk, İ. (2008). Pierre Bourdieu'nun Neoliberalizm Eleştirisi Bağlamında Eğitim Yönetimini Yeniden Düşünmek. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11*(2), 73-98.

Sungur, S. (2011). Tüketimin Küreselleşmesi ve Tüketim Tapınakları: Postmodern Panayır Yerlerinde Alışveriş. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi, 0*(14), 7-35.

TDK. (2021). Güncel Sözlük. Türk Dil Kurumu: **https://sozluk.gov.tr/** adresinden erişildi.

Toffler, A. (1970). *Future Shock.* New York: Bantam Books.

Torlak, Ö. (2016). *Tüketim Bireysel Eylemin Toplumsal Dönüşümü*. İstanbul: İnkılab Yayınları.

Turan, S. (2014). Ahlaki Açıdan Modern Okulun Açmazı: Eleştirel Bir Bakış. *Yeni Türkiye Dergisi, 58/59*(10), 246-252.

Türkiye İstatistik Kurumu (2019). Hanehalkı Tüketim Harcaması. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Tuketim-Harcamasi-2019-33593 adresinden erişildi.

Türkiye İstatistik Kurumu (2019b). Hanehalkı Tüketim Harcaması (Bölgesel). https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Tuketim-Harcamasi-(Bolgesel)-2019-33594 adresinden erişildi

Uyanık, C. (2020). İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinin Bilinçli Tüketicilik Durumlarının İncelenmesi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8*(4), 1073–1090.

Williams, J.D. ve Allison, R.E. (2016). Key Pedagogic Thinkers Jean Baudrillard. *Journal of Pedagogic Development, 6*(2), 24-30.

Yanıklar, C. (2010). Tüketim Kültürü, Kapitalizm ve İnsan İhtiyaçları Arasındaki İlişki Üzerine Bir Tartışma. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, 34*(1), 25-32.

Yapıcı, M. (2004). İdeoloji ve Eğitim. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 1*(1), 1-8.

Yavuz, N. ve Zavalsız, Y.S. (2015). Postmodern Dönemde Kimliğin Belirleyicisi Olarak Tüketim Tüketilmiş Kimlikler. *Tarih, Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, *4*(4), 126-152.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.

Zengingönül, O (2012). *Küresel Put Tüketim Ekonomisi Yeni Sapkınlık Sosyal Bilinç.* Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

EKLER

EK 1: Araştırma İzni

Evrak Tarih Sayısı: 24.12.2021-177940

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu Başkanlığı

Sayı : E-29563864-050.04.04-177940 24.12.2021
Konu : Kararlar

Sayın Prof. Dr. Cem ÇUHADAR

Danışmanlığını yaptığınız, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Yönetimi Yüksek Lisans Programı öğrencisi Ozan ÇELİK'in araştırması ile ilgili yapmış olduğunuz başvuru, Trakya Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'nun 22.12.2021 tarihli toplantısında alınan 10/01 numaralı kararı ile uygun görülmüştür.

Gereğini bilgilerinize rica ederim.

Prof. Dr. Ayhan GENÇLER
Başkan

Ek:Etik Kurul Kararı

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.
Belge Doğrulama Kodu :BSD6BT5CY7 Pin Kodu :04862 Belge Takip Adresi : https://www.turkiye.gov.tr/trakya-universitesi-ebys
Adres : Trakya Üniversitesi Rektörlüğü Balkan Yerleşkesi 22030 Edirne
Telefon : 2842234004 Faks : 2842234203
e-Posta:ozelkalem@trakya.edu.tr Web:http://www.trakya.edu.tr/
Kep Adresi : trakyauni@hs01.kep.tr
Bilgi için : Ceyda DURSUN
Unvanı : Sekreter

EK 2: Edirne İl Milli Eğitim Müdürlüğü İzin Belgesi

Evrak Tarih Sayısı: 06.01.2022-184369
Trakya Üniversitesi Gelen Evrak Tarih Sayısı: 04.01.2022-183680

T.C.
EDİRNE VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : E-56569733-44-40414432 03.01.2022
Konu : Anket İzni

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
(Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı)

İlgi : 16/12/2021 tarihli ve 172666 sayılı yazınız.

Üniversiteniz Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Ozan ÇELİK' in İl Millî Eğitim Müdürlüğümüze bağlı Edirne İli Merkez ve İlçelerinde bulunan Tüm Resmi Okul öğretmenlerine yönelik uygulamak istediği **"Tüketim Kültürünün Oluşturulmasında Okulun Rolünün Baudrıllard Perspektifinde İncelenmesi"** konulu anketinin uygun görüldüğüne ilişkin 31/12/2021 tarihli ve 40279929 sayılı Valilik Onayı ve Veri Toplama Araçları ekte gönderilmiştir.

Anket çalışması kapsamında uygulamaya dahil edilen öğretmenlere gönüllülük esasına dayanılarak, eğitim öğretimi aksatmayarak, okul müdürlüğünün denetiminde, tüm sorumluluğun uygulayıcıda olması, çalışma esnasında onaylı evrakların kullanılması ve araştırma sonunda oluşturulacak raporun basılı ve dijital olarak Müdürlüğümüzle paylaşılması kaydıyla uygun görülmüştür.

Bilgilerinizi ve gereğini arz ederim.

Dr. Önder ARPACI
İl Millî Eğitim Müdürü

Ek:
1- Valilik Onayı (1 sayfa)
2- Araştırma Değerlendirme Formu (1 sayfa)
3- Katılımcı Formu (1 sayfa)
4- Veri Toplama Araçları (6 sayfa)

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.
Adres : Çavuşbey Mah.Hükümet Aralığı No:4 Vilayet yanı Edirne
Belge Doğrulama Adresi : https://www.turkiye.gov.tr/meb-ebys
Bilgi için: Necat SENGÖR Bigisayar İşletmeni
Telefon No : 0 (284) 212 61 22
Unvan : Bilgisayar İşletmeni
E-Posta: bilgiislemegitek22@meb.gov.tr
İnternet Adresi: edirne.meb.gov.tr Faks:2842126126
Kep Adresi : meb@hs01.kep.tr
Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. https://evraksorgu.meb.gov.tr adresinden c966-965f-393f-8963-3132 kodu ile teyit edilebilir.

EK 3: Görüşme Formu

Değerli öğretmenim merhaba,

Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Eğitim Yönetimi Dalı'nda yüksek lisans öğrencisiyim ve Emel Özgür Subaşıay Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi'nde öğretmen olarak görev yapıyorum. "Tüketim Kültürünün Oluşturulmasında Okulun Rolünün Baudrillard Perspektifinde İncelenmesi" konulu bir tez çalışması yapmaktayım. Bu amaçla bir görüşme formu ile tecrübe ve görüşlerinize başvurmak istiyorum. Vereceğiniz cevaplar yalnızca bilimsel amaçlarla kullanılacaktır. Sizden ricam sorularda verilen duruma ilişkin görüşlerinizi içtenlikle belirtmenizdir.

Görüşmede bana söyleyeceklerinizin tümü gizlidir ve araştırmacı tarafından ilgili öğretim üyeleri dışında başka kişiler ile paylaşılmayacaktır.

Sizden alacağım görüşler araştırma ile ilgili hazırlanacak raporlarda kullanılacak ve isminiz bu raporlarda belirtilmeyecektir.

Bu görüşme yaklaşık 45 dakika sürecektir. Yapacağımız görüşmenin daha hızlı olabilmesi ve daha sonra detaylı incelenebilmesi için, eğer izin verirseniz görüşmeyi ses kayıt cihazına kaydetmek istiyorum.

Ozan ÇELİK

Görüşülen Kişinin:

Çalıştığı Kurumun Seviyesi:

Yaşı: **Tarih:**

Kıdem Yılı: **Yer:**

Branşı: **Saat:**

SORULAR:

1. Size göre tüketim ve tüketici kavramları nasıl ifade edilebilir?

2. Tüketim toplumu sizce ne anlama gelir? Tüketim toplumu denildiğinde aklınıza nasıl bir toplum ya da toplumsal işleyiş gelmektedir?

3. Tüketimi toplumunu simgeleyen ya da karakterize eden göstergeler sizce nelerdir?

4. "Okul, yaşamın ta kendisidir" görüşünü de göz önüne alarak okul size göre toplumsal işleyişin neresindedir? Okul, bu işleyiş içinde hangi amaçlara hizmet etmektedir?

5. Bireyin, yaşamı boyunca gereksinimini duyabileceği şeylerin belirlenmesinde okulun etkisi sizce nasıldır?

6. Okullarda öğrencilerin bilinçli tüketiciler olarak yetiştirildiğini düşünüyor musunuz? (Sonda 1: Bu düşüncenizi şekillendiren nedenleri ya da okulda gözlemlediğiniz olayları anlatır mısınız?)

Okullardaki öğretim programlarının sizce buna bir etkisi var mıdır?

(Sonda 2: Eğer cevabınız evetse; bu etkinin büyüklüğü hangi düzeydedir? Bu etkiyi nasıl anlatırsınız?)

Sizce bilinçli tüketiciler yetiştirilebilmesi için neler yapılması gerekmektedir?

7. Okul içerisindeki sosyalleşme sürecinde, tüketime yönelik davranış biçimi bakımından öğrenciler birbirlerinden nasıl etkilenmektedir?

8. Sizce, öğrenciler okul içinde ve okul dışında tüketim kültüründen nasıl ve ne düzeyde etkilenmektedirler?

9. Okul sizce endüstriyel bir sektör olarak değerlendirilebilir mi?

(Sonda 1: Cevabınızın nedenlerini anlatabilir misiniz?

Sonda 2: Cevabınız evetse; bu değerlendirmenizi belirleyen göstergeler nelerdir?)

10. Toplumsal sınıf yapılarının oluşması ya da belirlenmesinde okullarda alınan eğitimin bir diğer deyişle diplomanın önemi nedir?

11. Toplumsal-ekonomik hiyerarşinin ve tüketim kültürünün oluşturulmasında okullarda yapılan sınavların rolü nasıldır? Bu durumda bilginin tüketim nesnesine dönüşmesinde okulun işlevini nasıl değerlendirirsiniz?

12. Öğrencilerin yaratıcılık düzeyleri ile tüketici olma kimliği veya tüketim kültürü arasında nasıl bir ilişki vardır? Okul bu ilişkinin neresindedir ve nasıl bir etkiye sahiptir?

EK 4: Anket Formu

Değerli öğretmenim,
Bu araştırmanın genel amacı, öğretmen görüşleriyle tüketim kültürünün oluşturulmasında okulun rolü ve işlevini Jean Baudrillard'ın bakış açısıyla ortaya koymaktır. Form genel olarak iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde size ait bazı kişisel ve mesleki bilgilerin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Formun ikinci bölümünde bir öğretmen olarak tüketim kültürünün oluşmasındaki etkenlere dair görüşlerinizi ortaya koyabileceğiniz maddeler yer almaktadır. Ayrıca bu bölüm, 2 boyuttan oluşmaktadır. Birinci boyutta tüketimin oluşmasındaki toplumsal etkileri, ikinci boyutta ise okulun etkileri irdeleyen maddeler bulunmaktadır. Lütfen hiçbir maddeyi boş bırakmayınız. Vereceğiniz yanıtlar kesinlikle gizli tutulacak ve bilimsel çalışmalar dışında herhangi bir amaçla kullanılmayacaktır. Çalışmalarınızda başarılar ve kolaylıklar diler, araştırmaya verdiğiniz destek için teşekkür ederim.

Ozan ÇELİK
Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Eğitim Yönetimi Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi

BÖLÜM 1:

KİŞİSEL BİLGİLER						
1	**Cinsiyetiniz**	Erkek ( )	Kadın ( )			
2	**Yaşınız**	30 ve altı ( )	31-40 ( )	41-50 ( )	51 ve üstü ( )	
3	**Öğrenim Durumunuz**	Lise ( )	Yüksekokul ( )	Fakülte ( )	Yük. Lisans ( )	Doktora ( )
4	**Çalıştığınız Okul Seviyesi**	İlkokul ( )	Ortaokul ( )	Lise ( )	Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi ( )	
5	**Hizmet Süreniz**	1-5 ( )	6-10 ( )	11-20 ( )	21-30 ( )	30 üstü ( )

BÖLÜM 2:

SORU NO	**Bu bölümde tüketim kültürünün oluşmasındaki toplumsal etkileri, Baudrillard'ın bakış açısından inceleyen maddeler bulunmaktadır.**	**Kesinlikle Katılmıyorum**	**Katılmıyorum**	**Kararsızım**	**Katılıyorum**	**Kesinlikle Katılıyorum**
1	Tüketim, bireyin ihtiyaçlarından doğan bir kavramdır.	( )	( )	( )	( )	( )
2	Birey, tüketim duygusunu tatmin edebilmek için gerçekte var olmayan ihtiyaçlar oluşturmaktadır.	( )	( )	( )	( )	( )
3	Günümüz toplumunda birey, ihtiyaçlarını içinde bulunduğu toplumsal sisteme göre belirler hale gelmektedir.	( )	( )	( )	( )	( )
4	Günümüz toplumunda birey, tüketim nesneleriyle kendi arasında bir ilişki (duygusal-sosyal vb.) kurmaktadır.	( )	( )	( )	( )	( )
5	Günümüz toplumunda birey, etrafındaki her şeyi tüketim nesnesi haline getirebilmektedir.	( )	( )	( )	( )	( )
6	Nesneler, gerçek işlevlerinden daha çok toplumda yarattığı algıya bağlı olarak tüketilmektedir.	( )	( )	( )	( )	( )
7	Birey mutlu olduğunu, satın almış olduğu tüketim nesneleri üzerinden topluma göstermektedir.	( )	( )	( )	( )	( )
8	Tüketim, olumlu algı yaratan bir kavramdır.	( )	( )	( )	( )	( )

Bu bölümde tüketim kültürünün oluşmasındaki okulun etkilerini, Baudrillard'ın bakış açısından inceleyen maddeler bulunmaktadır.						
9	Birey yaşam boyu sürecek ihtiyaçlarını, okulda öğrendikleriyle belirlemektedir.	( )	( )	( )	( )	( )
10	Öğrenciler, okullardaki sosyalleşme sürecinde edindikleri izlenimlerle, kendilerine yeni ihtiyaçlar oluşturabilmektedirler.	( )	( )	( )	( )	( )
11	Öğrenciler, tüketim alışkanlıkları bakımından birbirlerini etkilemektedirler.	( )	( )	( )	( )	( )
12	Öğrenciler, okulda diğer öğrencilerden farklı olma isteklerini sahip oldukları tüketim nesneleri üzerinden göstermektedirler.	( )	( )	( )	( )	( )
13	Öğrenciler, tüketim için hedef kitle olmaktadır.	( )	( )	( )	( )	( )
14	Öğrencilerin meslek seçimleri, kendi ilgi, yetenek ve becerilerinden daha çok, o mesleğin toplum tarafından popülerliğine göre yapılmaktadır.	( )	( )	( )	( )	( )
15	Eğitimde sınava hazırlık sistemleri, ticari bir sektöre dönüşmektedir.	( )	( )	( )	( )	( )
16	Sınavlarda başarılı olma zorunluluğu nedeniyle bilgi, günümüzde bir tüketim nesnesi haline dönüşmektedir.	( )	( )	( )	( )	( )
17	Öğrenciler, okuldaki sosyal gruplara kabul edilebilmek veya dışlanmamak için grup içinde simgesel değeri olan nesneleri tüketmek durumunda kalmaktadırlar.	( )	( )	( )	( )	( )
18	Öğrenciler ihtiyaçları olmasa da merak duygularından ötürü, okul kantinlerinden tüketim yaparak mutluluk duygusunu hissetmektedirler.	( )	( )	( )	( )	( )
19	Öğrencinin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik çevre, nitelikli eğitime erişimi etkilemektedir.	( )	( )	( )	( )	( )
20	Nitelikli eğitime erişim, bireyin tüketim alışkanlıklarını değiştirmektedir.	( )	( )	( )	( )	( )
21	Okulun bulunduğu sosyo-ekonomik çevre, öğrencilerin tüketim alışkanlıklarını etkilemektedir.	( )	( )	( )	( )	( )
22	Okullar, giriş-çıkış saatleri, teneffüs-mola saatleri, oturma düzenleri, disiplin anlayışı vb. açılardan sanayi toplumu fabrikalarına benzemektedir.	( )	( )	( )	( )	( )
23	Eğitimin parayla alınıp satılabilen bir ögeye dönüşmesi, eğitimi tüketim nesnesi haline getirmektedir.	( )	( )	( )	( )	( )
24	Öğrencilerin tüketime yönelik günlük yaşam pratikleri okullarda şekillenmektedir.	( )	( )	( )	( )	( )
25	Günümüzde öğrencilerin ve velilerin okul tercihleri, toplumsal sınıf atlama aracı olarak kullanılmasıyla birlikte okul bir tüketim nesnesine dönüşmektedir.	( )	( )	( )	( )	( )
26	Öğrencilerin yetenek ve yaratıcılıklarının körelmesi sonucu tekdüzeliğin oluşması, bireysel tüketiciliği artırmaktadır.	( )	( )	( )	( )	( )
27	Okullarda bilinçli tüketiciler yetiştirilmektedir.	( )	( )	( )	( )	( )
28	Öğrencilerin geliştirdikleri tüketim alışkanlıkları, ailelerinin tüketim alışkanlıklarını da değiştirmektedir.	( )	( )	( )	( )	( )
29	Okullarda verilen eğitim öğretim programları, bilinçli tüketim için yeterli kapsama sahip olmaktadırlar.	( )	( )	( )	( )	( )
30	Tüketim ile ilgili okulda verilen bilgilerin gerçek hayatla güçlü bağları bulunmaktadır.	( )	( )	( )	( )	( )
31	Öğrenciler, okullarda üretim ve tüketimle ile bilgi ve becerileri yaparak-yaşayarak öğrenmektedirler.	( )	( )	( )	( )	( )
32	Öğrencilere, öğretim programlarında tüketim ile ilgili bilgilerin uygulamalı olarak verilmesi gerekmektedir.	( )	( )	( )	( )	( )

33	Öğretmen, bilinçli tüketim için öğrencilerine rol model oluşturmaktadır.	( )	( )	( )	( )	( )
34	Okullarda yapılan yarışma, proje, sergi gibi çalışmalar, eğitsel amaçlardan daha çok reklam aracı haline gelerek tüketim nesnesine dönüşmektedirler.	( )	( )	( )	( )	( )
35	Öğrenciler, çalışma piyasasında yer edinebilmek ve öğrendiklerini bu piyasaya sunmak amacıyla mesleki bilgiler öğrenmektedirler.	( )	( )	( )	( )	( )